

Dansk Historiografi i det 18^{de} Aarhundrede.

Af

C. Paludan-Müller.

Iblandt Professor Caspar Paludan-Müllers efterladte Haandskrifter fandtes den Oversigt over Dansk Historiografi i det 18. Aarhundrede, som herved udgives af den danske historiske Fornings Bestyrelse. Dette Arbejde danner en Del af nogle Forelæsningsrækker, som Forfatteren har holdt ved Københavns Universitet, omfattende den danske Historiografi fra Saxo indtil Suhm. Medens de tidligere Afsnit af disse Forelæsninger ikke foreligge i en saadan Form, at det er muligt at offentliggjøre dem, har Bestyrelsen med Glæde grebet Lejligheden til ved Udgivelsen af det her efterfølgende Afsnit at lade endnu et Arbejde af den afdøde højt fortjente Forfatter blive føjet til de talrige værdifulde Afhandlinger, som Historisk Tidsskrift igjennem en lang Række af Aar har havt ham at takke for. Vistnok vil enhver kyndig Læser let se, at Forfatteren ved Udarbejdelsen af disse Forelæsninger har maattet tage Hensyn, dels til den Tid, Forelæsningssemestret gav ham at raade over, dels til sine Tilhøreres Tary, saaledes at han i det hele maatte nøjes med at give en Oversigt og paa forskjellige Steder mindre kunde gaa ind paa Analyser i det enkelte, end han rimeligvis ellers vilde have gjort. Men Bestyrelsen holder sig overtydet om, at Tidsskriftets Læsere med den ville have Interesse og Glæde af, hvad der bydes i disse Forelæsninger, særlig af at se, hvad en Mand med Paludan-Müllers videnskabelige Over-

legenhed og hans kritiske Sans har dømt om det 18. Aarhundredes Historikere i Danmark, om Hojer og Holberg ikke mindre end om Gram, Langebek og Suhm.

E. Holm.

Ved Overgangen fra det 17de til det 18de Aarhundrede var Thormodus Torfæus den betydeligste Historiker her i Norden; men i hvor vel hans ene Hovedværk, og det betydeligste, hans *Historia Rerum Norvegicarum* i fire Folio-bind, først udkom i Kjøbenhavn 1711, saa tilhører denne Videnskabsmand dog mere det 17de Aarhundrede end det følgende, ved hvis Begyndelse han allerede var en Mand paa 63 Aar. Med ham og med hans Landsmand Arne Magnussen († 1730) har jeg ogsaa sluttet en tidligere Forelæsning over nogle Kildeskrifter til dansk Historie, der standsede ved Overgangen fra det 17de til det 18de Aarhundrede. Dette sidste Aarhundredes Historiografi adskiller sig desuden i Sprog og Fremstilling saa meget fra det foregaaendes, at det ogsaa af den Grund er rigtigst at begynde nærværende Forelæsningsrække med de Historikere, der ganske tilhøre det 18de Aarhundrede, og som helt have fulgt dettes ejendommelige Retning.

Her møde os da strax to Mænd, der begge have indlagt sig stor Fortjeneste netop af den danske Historie-skrivning, i hvor vel den ene ikke skrev paa dansk, men paa tydsk: Andreas Hojer og Ludvig Holberg. Gik man strengt kronologisk frem, burde vel Holberg nævnes først som den ældre og som den, der først betraadte den historiske Forfatterbane. Men af flere Grunde, navnlig da fordi Holbergs Virksomhed varede meget længere end Hojers, og fordi dennes historiske Hovedværk kom tidligere end Holbergs, foretrækker jeg at begynde med Hojer.

Andreas Hojer.

Først en kort Udsigt over hans Liv, hvørvæd jeg følger et Brev af 10de Januar 1726 fra Hojer selv til Prf. Fabricius i Helmstädt¹⁾ med Fortsættelse fra andre Kilder.

Andreas Hojer er født i Hertugdømmet Slesvig d. 18de Maj 1690 i Byen Karlum mellem Flensborg og Tønder, hvor Faderen var Præst. Karlum ligger i den Del af Sønderjylland, hvor dansk og tysk er blandet i Folkesproget; men Andreas Hojers Opdragelse og Dannelse blev rent tysk. I hans 16de Aar satte Faderen ham i Pædagogiet i Halle, hvorfra han efter et Aars Forløb gik over til Universitetet samme Steds. Her gjorde han Medicinen til sit Hovedstudium, men lagde sig tillige efter Moral, Historie, Natur- og Folkeret. Længe kunde han dog ikke fortsætte sine Universitetsstudier; Krigen, som udbrød i Norden 1709, nødte ham til at vende hjem, siger han — man ser ikke: hvorfor? De trange Tider have vel gjort hans Familie det for svært at holde ham ved et Universitet. 1713 kom han til Kjøbenhavn, der blev Skuepladsen for hans følgende Virksomhed. Han kom i Huset hos Gehejmerraad Johan Georg Holstein²⁾ som Hovmester for 2 af hans Sønner, med hvem han i Aarene 1717 og 1718 i kort Tid opholdt sig i Helmstädt; men snart stræbte han at vinde en selvstændig Stilling. I Aaret 1717 konkurrerede han om en medicinsk Professorpost ved Kjøbenhavns Universitet og udgav i den Anledning en Disputats, ligesom

¹⁾ Fortalen til Falcks Udg. af Hojer: König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben.

²⁾ Om ham se Hofmans Efterretninger om Danske Adelsmænd III (Kbhvn. 1779), p. 380, samt Hojer: Glorwürd. Leben paa flere Steder f. Ex. I, 241 og II, 230.

han ogsaa optraadte som praktiserende Læge. Posten opnaaede han dog ikke; og nu oplevede man det Særsyn, at den unge Mand fremtraadte som en Polyhistor med Skrifter i ganske uensartede Fag, først et historisk, saa et juridico-philosophisk, der begge udkom i Aaret 1718, men begge paadroge ham store Ubehageligheder. Det første Skrift var en Haandbog i Danmarks Historie paa tysk, under Titel: *Andreæ Hojern: Kurtzgefaszte Dänne-märckische Geschichte vom Anfang dieses mächtigen Reichs bis zum Ausgang des XVII Seculi, aus den bewährtesten Scribenten zu mehrerer Deutlichkeit in Fragen und Antworten verfasst, und mit nöthigen Allegationibus versehen. Flensburg, in Verlegung Balthasar Otto Bosseck, An. 1718.*

Bogen er delt i to Afdelinger, den ældre Historie S. 1—96, den nyere, fra det oldenborgske Hus, S. 97—596. Allerede dette Sidetal viser, at al Vægten ligger paa den nyere Historie. Bogen er, efter Forfatterens Udsagn, foranlediget ved hans Lærerstilling hos Gehejmeraad Holsteins Sønner, altsaa fra først af tænkt som en Lærebog, hvad der bestyrkes ved den sære kateketiske eller erotematiske Form, i Spørgsmaal og Svar. Denne Form gjør den i sig selv tung at læse; og den bliver det endnu mere ved den Mængde af Citater og Noter, hvormed hver Side er besværet. Denne i det mindste tilsyneladende Lærdoms Masse staar desuden i Strid med dens Bestemmelse som Lærebog for Ungdommen. Dens Ræsonnements og Domme passe heller ikke hertil, saa at Bogen er vanskelig at forstaa, dersom det ikke har været Forfatterens hemmelige Tanke, at vise sig som den, der duede til en Plads som Professor i Historie ved Universitetet. At Bogen er dedi-

ceret til Kong Frederik den Fjerde selv, gjør det ogsaa umuligt at forstaa den blot som en Lærebog for Ungdommen, ligesom heller ikke Fortalen passer til en saadan. Med ikke ringe Selvtillid træder Forfatteren i denne sin Jomfrutale op som den, der nu vil lære de danske deres Fædrelandshistorie, hvori de hidtil have været saa uvidende, at man kunde træffe høje militære og civile Standspersoner, der spurgte, om Dronning Margarete levede før eller efter K. Christian den Anden, og som ikke vilde tro, at det regerende Kongehus stammede fra Grevskaftet Oldenburg. Hans Domme over ældre danske Skribenter, fra Saxo til Torfæus, ere heller ingenlunde fri for Arrogance, og naar han, efter at have vist, at Pufendorf's og Hübner's almindelige Historier lige saa lidt have kunnet hjælpe ham ved dette Værk som den nürnbergske Duodez med de danske Kongers Billeder, — naar han saa tilføjer: «Det falder mig derved ind, at den historiske Introduktion, Hr. Professor Holberg udgav paa dansk for nogle Aar siden, skulde anføres her; men formedelst dens Korthed, og Udeladelsen af de fornødne Bevissteder, og fordi den næsten helt igjennem følger Pufendorf, med Undtagelse af de nyeste Tider, har den heller ikke været tjenlig for mit Øjemed.» — naar man læser dette, faar man virkelig den Forestilling, at Hojer har ved at antyde et litterært Tyveri af Holberg, der altsaa skal have forsøgt at sætte Folk Blaar i Øjnene ved at pynte sig med laante Fjer, — villet nedsætte Holberg i den almindelige Dom, maaske fordi han i denne saa en Medbejler til en historisk Professorpost.

Den Bog, mod hvilken Hojer her udkaster denne hæslige Insinuation, er: Ludvig Holbergs Introduction til de fornemste Europæiske Rigers Histo-

rier, fortsat indtil disse sidste Tider, med et tilstrækkeligt Register. Kjøbenhavn 1711. Trykt hos Johann Jacob Bornheinrich. Paa Johann Krusens Bekostning, og findes hos hannem tilkiøbs.

Denne Titel vækker nu en urigtig Forestilling om Skriftets Indhold, da vi ved Introduktion tænke paa en Indledning, noget præliminært, en Forberedelse til at opfatte den Gjenstand, der skal foredrages, medens Holbergs Bog, der er tilegnet Kronprins Christian, er en virkelig Haandbog i 13 af de europæiske Rigers Historie (Grækenland, Rom, Spanien, Portugal, Tyskland, Frankrig, England, Danmark, Norge, Sverrig, Polen, Muskov, Nederlandene). Da Bogen er en Haandbog, som blot vil give en Oversigt, er Fremstillingen ikke bygget paa Citater af Kilderne; dog har den ogsaa hist og her i Randen saadanne, der vise, at Frf. kjender de historiske Hovedskribenter, saaledes de hidhørende græske og latinske Klassikere ved Grækenlands og Roms Historier. Ved Stykket om Danmark citeres Saxo. Snorro Sturlesen, Helmold, (Ryklosters Aarbog) Kong-Eriks-Kroniken, Alb. Krantz, Hvitfeld, Torfæus. Dette passer upaatvivlelig bedre til en Haandbog end Hojers tilsyneladende lærde Noter, der forvirre Læserens Opfattelse af hans Bog. Blandt de nyere Forfattere, Holberg har benyttet, nævner han Pufendorfs *Einleitung* og Hübners *historische Fragen*, men fremhæver, at den første kun gaar indtil den Nimwegenske Fred (1679), og at den sidste har altfor mange Specialiteter om de mange tyske Fyrstehuse, hvilke slet ikke passe i Holbergs Værk. Det var en god og for sin Tid nyttig dansk Bog, der maatte anbefale sin Forfatter som en lovende ung Historiker.

Nu udgav Hojer 1718 sin Bog med den ovenanførte

Insinuation om Plagiat, der ikke kunde anses for andet end en direkte Udfordring til Holberg, som sagtens ogsaa har følt sig forurolet ved at se en Medbejler uventet opdukke, thi Holberg havde upaatvivlelig den Gang allerede Øjet heftet paa den Lærerpost i Historie og Geographi, han siden opnaaede, og hvori han slog sig til Ro. Hertil kommer, at Holberg og Hojer overhovedet vare antipathiske Naturer; begge udmærket dygtige Mænd, men Nordmanden med den klare, lyse Forstand, en afgjort Hader af alt paataget, opskruet Væsen, fuld af Ringeagt for Tidens Philosophi, ugunstig mod det urolige, insinuante, fremtrængende Væsen, der karakteriserer Hojer og idelig førte ham til at gjøre Opvartning hos de store; endelig en Fjende af og Spotter over den Polymathi og Polypragmosyne (det Megetvideri og den mangesidige Travlhed), der netop var saa stærkt fremtrædende hos Andreas Hojer.

Man vil da finde det naturligt, at Hojers ganske uforanledigede Udfordring bragte Holberg i Harnisk. Hvorledes det dermed gik til, har han selv berettet.¹⁾ Jeg skal tillade mig at oplæse Stedet i Oversættelse:

«— Næppe var denne Strid endt, før jeg blev nødt til atter at gribe til Vaaben mod en ny Modstander. Denne var en hos os ny Historikus, som for kort Tid siden paa tysk havde sammenskrevet et Udtog af Danmarks Historie. I Fortalen til dette Værk gaar han blandt mere, som jeg her ikke vil berøre, skarpt løs paa vore Historikere, baade gamle og nye, idet han angriber de første af dem som forsømmelige, de sidste som taabelige Snakkere (*nugatores*) og Plagiatorer. Jeg havde den Gang skrevet til Ungdom-

¹⁾ Epistola I ad virum perillustrem (Francofurti et Lipsiæ 1736), p. 120.

mens Nytte en Bog, der ikke udgav sig for videre end et Kompendium i Universalhistorien. Dog blev jeg afmalet ligesaa sort som de andre danske Historieskrivere. Han beskyldte mig for Plagiat, som om jeg i de Kapitler, der handlede om Nordens Historie, havde udskrevet Pufendorf. Jeg tog først koldsindig mod denne Dom: Det syntes mig ikke Umagen værd at begynde en Fejde om ingen Ting; thi kun ved Vold og Magt var jeg trukket ind i Selskab med dem, der skreve Danmarks Historie, da det ikke var en Danmarkshistorie, men alene en Udsigt over Universalhistorien, jeg havde skrevet. Dertil kom, at da jeg først gav mig i Færd med Udarbejdelsen, var jeg et ganske ungt Menneske. Jeg mente da, at hin Dom ikke var et Svar værd. Derfor taug jeg længe. Men mine Venner trængte heftig paa mig og kaldte min Taushed Ladhed og Frygtsomhed. Da udgav jeg en lille Afhandling under denne Titel: *Dissertatio Quinta de Historicis Danicis, quam in Collegio Regio publice tuebitur Paulus Ryterus cum Defendente pereximio Christiano Andreae.*¹⁾

¹⁾ Nøjagtig hedder Stykket: *Dissertatio V de historicis Danicis quam disquisitioni publicæ submittit Paulus Ruter, cum Defendente pereximio Christiano Andreae, in Auditorio Collegii Regii die 8 Februarii an. 1719. horis p. mer. sol.* (Qvart blandt Hjelmskjernes Bøger i det st. kgl. Bibliothek). — Senere optrykt som Nr. 1 i (W. Høybergs) *Kjøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer, I Bind. Holbergiana.* — Skriftet har Form af en af de sædvanlige Kollegie-Dissertationer, endog saa vidt, at det ser ud som de sidste Ark af et Arbejde om danske Historikere, af hvilke de foregaaende Ark ere successiv trykte og benyttede til lignende Dissertationer pro loco. Derfor begynder den med •No. XLVI• og •No. XLVII• (om Striden mellem Rosenkrands og Buno samt nogle Parentalia om Prins Georg, men gaar saa strax over til Angrebet paa Hojer). — Det er altsaa kun for

«Denne Dissertation blev almindelig optaget med stort Bifald; kun (den virkelige) Povel Rytter blev vred; men den 60aarige Mands Hidsighed satte sig snart, da han saa, at det var et honnet Forsvar for Fædrelandet.» Saavidt Holberg.

Disse sex Kwartblade indeholde en heftig Philippika mod Forfatteren af *Dännemärckische Geschichte*. Sproget er Latin, vel ikke klassisk, men rask og resolut behandlet, saa at det forslaar fuldkommen til at gyde en sydende Begdaab over Modstanderens syndige Hoved; især er den fingerede Povel Rytter vred over Fortalen, hvor han finder, at Erf. har lagt en høj Grad af Hovmod og Uvidenhed for Dagen: han taler jo, som om han nu først skulde til at lære de danske deres Historie. Povel Rytter hudfletter ogsaa denne «*sciolus*», denne opblæste halvstuderede Røver, fordi han spotter over Saxos og Torfæus's Fabler. Saxo har ikke ment at give sine Fortællinger i de første Bøger som Historie, men har heller villet opbevare Sagnene, som han forefandt dem, end at de skulde rent forgaa.¹⁾ Og den ærværdige, mer end 80aarige Olding Torfæus kan le ad, hvad saadan en «Kikindivelt» pludrer om ham. Vred er Povel Rytter ogsaa over, at Forfatteren dadler Hübner for Fejl og Mangel af Citater, Hvitfeld for hans Amanuensers Fejl, Holberg, fordi han i sin Introduktion ingen Allegationes har. Dette, mener Povel Rytter, beror paa en total Misforstaaelse af en almindelig Histories Natur. Denne skal kun give en Oversigt til foreløbig Vejledning for dem, der agte at studere Historien, men

denne Forms Skyld, at Stykket hedder *Dissertatio V*. Der er ikke gaaet fire andre forud.

¹⁾ Saaledes Holberg atter i *Danmarks og Norges geistl. og verdsl. Stat*, 2den Udg., p.179.

ikke indlade sig paa at rette Enkeltheder eller paa Bevisførelse gennem Citater. Endvidere tugtes Frf., fordi han altfor meget har beraabt sig paa svenske og slesvigholstenske Forfattere, hvorved han ligesom har taget Parti imod Fædrelandet, da disse Forfattere ere dets Fjender. Og en saadan Bog har han havt dum Fripostighed nok til at dedicere Fædrelandets Fader, Kongen!

I denne heftige Tone gaar det hele Skrift. Der er unægtelig megen Sandhed i Holbergs Kritik; og om vi nu finde Tonen altfor skarp og nærgaaende imod en Mand som And. Hojer, saa maa det ikke glemmes, at den Gang han og Holberg førte Krig mod hinanden, var ingen af dem den Mand, vi nu vide, han blev, og som hvilken han staar for os, der have hans hele Liv og Virksomhed for os. Holberg, den ældre, kunde 1718 ikke se i sin Modstander en anden Mand end en medicinsk Student, der vilde gjøre Opsigt med raske, haanende Domme i et Fag, hvor han knap kunde gjælde for en Dilettant.

Andr. Hojer svarede ikke offentlig paa denne Philippika. Hans Bog paadrog ham andre Ubehageligheder, som jeg strax skal omtale nærmere. Men inden jeg forlader Holbergs *invectio*, vil jeg tilføje et Par Ord om de nyeres Dom over den. Man dadler Holberg for hans Heftighed, ja opfatter denne ikke som i alt Fald en Forløbelse, men, med Blikket paa sildigere Ytringer, som Bevis paa et bittert, hadefuldt Sindelag, — overhovedet paa hans formentlige stadige Antipathi mod Hojer, endog som et Tegn paa Misundelse over den Lykke, denne dog til sidst gjorde. Saaledes Werlauff, den Mand, der havde gjort alt, hvad der vedrørte Holberg, til Gjenstand for et særegent Studium, deriblandt ogsaa Fejden mellem ham og

Hoyer.¹⁾ Werlauff tager bestemt Parti for Hojer imod Holberg, og finder endog, at det ovenfor anførte Citat af Hojers Fortale «intet egentlig fornærmeligt indeholdt», uagtet Holberg siden i sin latinske Autobiografi kaldte den «*atrox injuria*». Werlauff mener derfor, at Holberg af Forfængelighed og Egoisme hævnede sig ved Povel Rytters Dissertation. Men førend man fordømmer Manden, bør det dog undersøges, om ikke Hojers Angreb virkelig var en lige saa utaalelig som uretfærdig og umotiveret Fornærmelse. Hojer insinuerede jo dog virkelig, at Holberg havde gjort sig skyldig i Plagiat, og det oven i Kjøbet Plagiat af et nyere Værk, der var i manges Hænder. En Skribent bliver naturligvis vred over at beskyldes for litterært Tyveri, og han har Ret til at blive meget vred, naar Beskyldningen er ganske grundløs; men det var den netop i dette Tilfælde. Jeg har ikke set, at nogen af dem, der have talt om denne Fejde, har undersøgt dette Hovedspørgsmaal: har Holberg da virkelig plagieret Pufendorf? De holdt sig til den heftige Tone i Povel Rytters Skrift; men denne var dog ikke nogen anden, end Hojer havde fortjent. Thi naar han paastaar, at Holberg i sit Stykke om Danmarks Historie — saaledes forstod Holberg det, og saaledes maa Hojers Ord forstaaes i deres Sammenhæng paa det Sted, hvor de staa — næsten helt igjennem følger Pufendorf, saa har han enten ikke sammenlignet dem,

¹⁾ A. E. Boye: *Holbergiana*, 3 Bind (Kbhvn. 1835), p. 157—189. *Holbergiana*, ved E. C. Werlauff i *Nyt hist. Tidsskrift* VI, p. 317 ff. Ogsaa Høyberg i Fortalen til sin *Piecesamlings* 1ste Del, Blad k3 verso, siger: Vi tilstaae ellers gjerne, at Holbergs Forsvar falder os i den Tilfælde noget svar og besværlig, o. s. v. Werlauff kalder et andet Sted Hojers Yttring en ikke ubillig Dom! Werlauff: *Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn*, 2den Udg., p. 117, Anm. p.

eller gjort Holberg Uret med Vilje. Allerede en rent udvortes Sammenligning af begge Stykker viser det. Det er Pufendorfs *Einleitung zu der Historie der vornehmsten europäischen Reiche und Staaten*, hvorom Talen er. Dette Værk udkom først 1682. Denne Udgave kjender jeg ikke, men det har vel ogsaa været den anden Udgave af 1684, som baade Hojer og Holberg have benyttet. I denne udgjør det 9de Kapitel (i 1ste Del), som handler om Danmark, i alt 29 Sider (S. 628—657), hvorfra dog maa drages S. 650—57, som ikke angaa Danmarks Historie, men, i Overensstemmelse med Pufendorfs hele Plan og Behandlingen af de andre Riger, indeholde almindelige statistisk-politiske Betragtninger over det danske Land, Folk og Rige. Disse Betragtninger har Holberg slet ikke i sin Introduktion. Dog udgjør hans Stykke om Danmark 117 Sider; dertil et Stykke om Norge paa 36 Sider, hvortil Pufendorf ikke har noget tilsvarende. Holbergs Format er mindre end Pufendorfs, men saa er hans Sats langt tættere end dennes. Hvor jeg har sammenholdt to Sider hos begge, har jeg fundet omtrent det samme Antal Typer. Altsaa Holbergs Arbejde paa 117 + 36 Sider skulde være et Plagiat af 22 Sider hos Pufendorf. I Virkeligheden ere Holbergs Stykker aldeles selvstændige. Han har her slet ikke en Gang benyttet Pufendorf, endsige at han skulde have udskrevet ham. Men det er netop dette Stykke, Hojers Insinuation gjælder, saa at denne er saa uretfærdig som muligt. Insinuationen maatte være saa meget ærgerligere, som Pufendorf i sin Forkjærlighed for det svenske Folk behandler det danske partisk ugunstigt. Holberg vilde staa som en slet Patriot, om han virkelig havde taget netop denne Forfatter til Vejleder i en Danmarkshistorie. Man overse ikke, at denne litterære Fejde

førtes paa den Tid, da Krigen mellem Danmark og Sverrig førtes paa det heftigste, og Nationalhadet var paa det højeste.

Fejden med Holberg var ikke den eneste Ubehagelighed, Dännemärckische Geschichte paadrog sin Forfatter. Den havde stødt flere, der stode ganske udenfor Striden uden nogen som helst personlig Interesse, saa som den lærde Rektor Christian Falster og Litteraturhistorikeren N. Sibbern ¹⁾, og Regeringen selv kom i Bevægelse. Det overdroges en Kommission, bestaaende af Gehejmearkivarius Fredr. Rostgaard og Kongens Bibliothekar Livlægen J. C. Wolfen at afgive en Erklæring over Bogen. Denne Erklæring stemmer ikke ilde med Povel Rytters Censur.²⁾ Rostgaard lægger Hojer til Last, at han for meget benytter svenske og tyske Forfattere, hvorved han bliver uretfærdig mod Danmark, at han forkaster vigtige danske Skribenter som Saxo, Islænderne, Torfæus, at han ubesindig har fremhævet, at danske Konger have taget Danmark til Len af tyske Kejsere, at han betragter Slesvigs Historie som ikke vedkommende Danmarks, hvilket anses særdeles misligt netop under de forhaandenværende Tidsomstændigheder.³⁾ Det lægges ogsaa Hojer til Last, at han ikke viser sig hensynsfuld nok ved Omtalen af danske Kongers dadelværdige Handlinger, ligesom Censoren ogsaa med Povel Rytter dadler Fortalens haanlige Udtryk om danske Skribenter, o. s. v.

Hojers Bog skal derefter være bleven supprimeret.

¹⁾ Udtog af deres utrykte Breve i N. M. Petersen: Bidrag til den danske Litteraturs Historie III (Kbhvn. 1858), p. 213.

²⁾ Chr. Bruun: Frederik Rostgaards Liv og Levnet I, p. 165—168, efter utrykt Kilde.

³⁾ Fredr. IV havde da occuperet det Gottorpske og kæmpede for hele Slesvigs Besiddelse.

Egentlig konfiskeret er den dog ikke bleven; men det gav sig vel af sig selv, at den ikke kunde falholdes her i Danmark. Derimod har den havt en ret rask Afsætning i Tyskland, saa at der blev Fare for Eftertryk, hvilket var Hojer saa meget mere ubehageligt, som han i Aarenes Løb ændrede sine Anskuelser af adskilligt eller sagde i det mindste saa til Kongen. Han indgav derfor 1730 en Ansøgning til Kong Frederik den Fjerde¹⁾ om et Privilegium exclusivum til at oplægge Bogen paa ny og med sine Rettelser, da han uden disse ikke kunde eller vilde anerkjende den som sin, og ikke var i Stand til at hindre Eftertryk af den oprindelige Udgave uden ved selv at foranstalte en ny og revideret. — Men en saadan udkom ikke. Rimeligvis har Kongens kort efter indtrufne Død og de paafølgende store Forandringer, der ogsaa ramte Hojer haardt, hindret Udførelsen.

Det var i Aaret 1718, at Dännemärekische Geschichte udkom; men inden denne Bog endnu havde paadraget sin Forfatter alle de her beskrevne Ubehageligheder, havde han, Lægen og Historikeren, produceret sig i et tredje Fag, Naturretten, idet han ligeledes i Aaret 1718 havde i Tyskland ladet trykke: *Diagramma de nuptiis propinquorum jure divino non prohibitis*, hvori han behandlede et Spørgsmaal af den offentlige Ret, der den Gang beskjæftigede Philosopher og Lovkyndige, idet han søgte at vise, at Ægteskaber mellem Ascendenter og Descendenter i lige Linje ikke vare forbudne enten i den hellige Skrift (for andre end Jøderne) eller efter Naturretten. Denne paradoxe Paastand gjorde vel Opsigt, men paadrog atter Hojer mange Ubehageligheder. Holberg var

¹⁾ Trykt hos Bruun anf. St. II, p. 80.

endnu varm af den sidste Fejde. Efter Overlæg med sine Venner drog han atter til Felts imod Hojer i et latinsk Skrift, med Titel: *Dissertatio juridica de nuptiis propinquorum in Linea Recta jure naturali prohibitis, quam sub præsidio Clariss. Mag. Petri Albini habuit Olaus Petri Norvegus, Rostochii apud Martinum Cramerum 1719.*¹⁾ Men dette var det mindste. Hojer fik Theologerne paa Halsen, baade Biskop Worm og det theologiske Fakultet. Dette vilde have Hojer forvist. Men denne fik Nys derom og indgav en Apologi, hvori han tilbød at afstaa fra sine Meninger, dersom han i et Kollokvium overbevistes om deres Falskhed. Et saadant fandt virkelig Sted, men førte ikke til videre, end at Kongen i et Reskript af 1ste November 1720 befalede ham at give en ny Udgave af Skriftet, hvori de anstødelige Steder vare ændrede.²⁾

Hojers første ~~Opførsel~~ Opførsel som Skribent i Danmark var saaledes meget uheldig. Alle tre Forsøg paa at bane sig Vej ved sine Skrifter vare ikke alene mislykkede, men de to havde endog paadraget ham alvorlige Ubehageligheder. Han var imidlertid ikke den Mand, der lod sig afskrække af Uheld. Ikke alene forsvarede han sit Diagramma i en Forestilling til Kongen; men han anbefalede sig strax ved et rent videnskabeligt Arbejde paa Latin, der tillige gav ham Lejlighed til at gjengjælde Modstandernes Slag. Han havde under sit Ophold i Helmstädt i Universitetsbibliotheket fundet en Pergaments-Kodex af Albert af Stades

¹⁾ (W. Høybergs) Samling af rare Piecer I, p. 33. — Cfr. Epistola I ad virum perillustrem p. 122.

²⁾ Suhms Nye Samlinger III, p. 296. Nyt Hist. Tidsskr. VI, p. 323, Anm. Jvfr. Langebekiana p. 396. A. E. Boye: Holbergiana III, p. 162.

Annaler, hvortil var føjet Annaler over Aarene 1284 indtil 1324. Disse havde han afskrevet og udgav dem nu i Kjøbenhavn med følgende Titel: *Continuatio annalium Alberti Stadensis ab anno 1284 ad annum 1324 ex membranis edidit notisque illustravit Andreas Hojer*. Hertil var føjet en lærd Undersøgelse om den langlandske Sophies Herkomst. Denne mærkelige Aar bog er nu atter udgivet af Lappenberg i 16de Tome af *Monumenta Germaniæ historica* p. 411 ff. under Navn af *Annales Lubicensis*, Hojer havde tilegnet Kronprins Christian (d. VI) sin Udgave af Afhandlingen med en Dedikation, hvori der forekommer Hentydninger nok til den Modgang, han hidtil havde havt. Han udtalte deri det Haab, at hverken Forfatterens eller hans egen, Udgiverens, mere uheldige end daarlige (*infelix*) *ingenium* skal mishage Kronprinsen, og at denne ikke vil forkaste hans Flid og Studier, hvor meget end Misundere søge at nedsætte dem, og hvor haardt han end maa kæmpe mod deres Had, der strax raabe imod den, der ikke vil gjøre dem sin Opvartning, at hvad han kommer med, er gamle, bekjendte Sager, Folk, der selv staa stille og ikke ville taale, at her hjemme opstaar en Mand, der duer til noget, eller at nogen vil være klogere end de og hæve sig over den menige Pøbel.¹⁾ Det synes, som om det især har

¹⁾ *Nec verendum putari, ne displiceat clementissimo Tuo iudicio vel ipsius (vet. scriptoris) vel meum infortunatum forte magis quam infelix ingenium; neve damnandam censeas, vel istius scriptoris, ut ut per quatuor jam secula temporum injuria neglectam diligentiam, vel mea etiam studia, quantumvis cum invidiae squalore colluctantia*), illorumque odiis, qui omnibus, a quibus ipsi non coluntur, nimium clamant fuisse Genitam illam Manam, ad quam olim rota fecere, ne quis*

*) Dette sigter uden Tvivl til Holberg.

krænket Hojer, at hans Paradoxer om Slægtningses Ægte-
skab, der vel netop skulde vække Opsigt, i den theologiske
Betænkning behandles som Skolefuxerier, hver theologisk
Kandidat kjender, og som for længe siden ere gjendrevne.

Denne Dedikation er underskrevet d. 17de November
1720, knap tre Uger efter det ovenomtalte kongl. Reskript,
der synes at have givet Hojer Mod. Han havde desuden
formaaende Patroner, saasom Gehejmerraad J. G. Holstein,
der talte hans Sag med god Virkning.¹⁾ Vi se ham ogsaa
allerede Aaret efter, at han havde havt det sidste Sam-
menstød med Theologerne, i Forbindelse med den i Fre-
derik den Fjerdes ti sidste Aar saa indflydelsesrige Biskop
Barth. Deichmann.²⁾ Kongen gjorde ham til Sekretær og
ansatte ham som saadan ved den norske Matrikelkommiss-
sion.³⁾ Vel førte dette Forsøg paa at tilvejebringe en ny
Matrikel over de kongelige Indtægter af Norge ikke til
noget brugeligt Resultat, — i det mindste ikke til en Ma-
trikel, som virkelig blev taget i Brug; men for Hojer blev
dog dette Hverv en Lejlighed til at vise sin udmærkede
praktiske Duelighed. Han fandt Naade hos Kong Frederik,
der i det følgende Aar, 1722, gjorde ham til sin Historio-
graf med Paalæg at fortsætte den udførlige Historie af
Kongens Regering, som allerede Amthor havde begyndt.
Denne Christoff Heinrich Amthor, født i Thüringen,

domi nasceretur bonus), aut qui Ephesios saltem imitati no-
bunt quemquam supra se vulgumque aut sapere aut excellere.*

¹⁾ Jvfr. N. hist. Tidsskr. VI, p. 323, Anm.

²⁾ J. Møller: Mnemosyne I (Kbhvn. 1830), p. 243.

³⁾ Om denne Kommission se Hojers egen Fremstilling i hans Værk:
König Friederich des Vierten glörvürdigstes Leben
II, p. 87 ff. Jvfr. Fortale XI.

*) Hermed sigtes til Theologerne, der i deres Betænkning blandt andet havde
sagt, at Hojers Argumenter i hans Diagramma vare for længe siden kjendte
og gjendrevne (Langebekiana p. 402).

havde været i Holsten-Gottorpsk Tjeneste og var i Aaret 1713 Professor i Lovkyndighed og Politik ved Universitetet i Kiel; men da han ikke af den hertugelige Minister Baron Gortz og hans Parti vilde lade sig bruge til den uretfærdige Forfølgelse af Gortz's Rival, den gamle Minister Wedderkop, fremdrog man en «Glückwünschungs-Cantate an König Friedrich 4ten», som Amthor 1712 havde skrevet for Klosteret Preetz, og hvori han havde sagt noget til de Danskes Berømmelse. Saaledes som Stemningen da var imellem Hofferne i Kjøbenhavn og paa Gottorp, var dette nok til at udvirke hans Afsked hos Administratoren af Holsten-Gottorp, Christian August. Amthor gik da til Kjøbenhavn, hvor han strax fik Ansættelse af Kong Frederik, der brugte ham til at udarbejde publicistiske Stridsskrifter imod den hertugelige Regering og tillige som sin Historiograf til at udarbejde en Aarbog over Kongens Regering.¹⁾ — Da Amthor døde 1721, blev det nu overdraget Hojer at fortsætte dette Arbejde; og her fik han ret Lejlighed til at vise sine udmærkede Evner.

Denne Frederik den Fjerdes Historie er et meget omfangsrigt Værk, men som aldrig er udkommet i Trykken og heller ikke vides at være benyttet af senere Historie-skrivere.²⁾ Jeg skal strax meddele nærmere derom, men

¹⁾ Mølleri Cimbria literata II, 36. Nyerup i Tillæget til Vedels Skrift om den danske Krønike at beskrive, S. 89. Gebhardi og Christiani: Danmarks og Norges samt Slesvigs og Holstens Historie. Femte Bind af Kongeriget Danmark (Kbhvn. 1797), p. 320, Note.

²⁾ Reedtz: Repertoire des traités conelus par la couronne de Danemarc (à Gottingue 1826) har dog brugt den. Han kalder den «Hoyer in Folio» (modsat Hoyer i Quarto, der er det udgivne «Glorwürdigstes Leben»).

vil først bemærke, at Kong Frederik havde faaet Øjet op for Hojers store Brugbarhed, saa at denne nu gik ret rask frem ad Embedsvejen. Han blev i Aaret 1726 Justitsraad, 1729 Kommitteret i Politi- og Kommercekollegiet ¹⁾ og samme Aar Medhjælper hos den gamle J. C. Wolfen ved Kongens Bibliothek; endelig virkelig Bibliothekar, da Wolfen døde i Juni 1730. Medicinen havde han nu opgivet, han sluttede sig til det Parti ved Hoffet, der kom til Magt og Indflydelse ved Dronning Anna Sophias Krongning — blandt dem ogsaa til Biskop Deichmann, med hvem vi allerede have set ham i Forbindelse ved den norske Matrikelkommission. Derfor blev han ogsaa 1725 udset til Sekretær i den saa kaldte Gehejme-Kommission, der under Deichmann og Etatsr. Møinichen skulde efterspore de Bestikkelser og Uredeligheder, Deichmann havde ladet Kongen vide gik i Svang blandt endog højt staaende Embedsmænd. Men Hojer havde ingen Lyst til at indtages i disse forhadte Inkquisitioner, og han fandt Middel til at befries fra dette Hverv. ²⁾

Kort varede dog denne første Periøde af Hojers Virksomhed som dansk Embedsmand. Kong Frederik IV døde Natten mellem den 11te og 12te Oktober 1730, et Par Maaneder efter at Hojer var bleven Bibliothekar. Det Koteri, der i Kong Frederiks sidste Aar havde omgivet ham, støttende sig til Dronning Anna Sophia, blev med hende fjærnet. Ogsaa Hojer fik Afsked som Bibliothekar. Hans Gram blev hans Eftermand. Og Hojers Hverv som Historiograf, der ikke maa opfattes som et fast Embede,

¹⁾ Om dette Kollegium se Holberg: Dannemarks og Norges geistl. og verdsl. Stat, 2den Udgave, p. 505 ff.

²⁾ Friederich des IVten Glorw. Leben II, p. 168.

men som et «munus» i Kong Frederiks personlige Tjeneste, synes at være faldet bort i al Stilhed med Kongens Død.

Frugten af And. Hojers Virksomhed som Kong Frederik den Fjerdes Historieskriver var det omtalte store Værk, hvoraf Original-Manuskriptet opbevares i vort Gehejmearkiv; dette Exemplar har aabenbart været bestemt til Kongens eget Brug. Det bestaar af 12 skrevne Foliaanter og et Bundt Folioark. Den første Foliant har følgende Titel: Die Regierung und Thaten Königs Friederichs des Vierten zu Dännemarck, Norwegen. Aus zuverlässigen, sowohl geheimen als öffentlichen Urkunden und Originalien beschrieben von Christ: Henrich (sic) Amthor, Königl. Justitz-Raht und Historiographo.

Dette Bind omfatter Aaret 1699 fra Kong Frederiks Tronbestigelse den 25de August indtil dette Aars Ende. Fortsættelsen af Amthors Værk findes nu ikke i Folioexemplaret, men i Amthors Konzept i Kvart, ligeledes i Gehejmearkivet. Det bestaar af 81 Paragrafer, som føre Fortællingen ned til Fredsunderhandlingerne i Travendal. Derefter begynder Hojers Værk, der fortsætter Foliant-rækken. Hojers første Tome, hele Folioværkets 2. Tome, begynder der, hvor Amthors Konzept standser, altsaa med § 82 af Historien om Aaret 1700 midt i Fredsunderhandlingerne.

Den anden Foliants Titel lyder saaledes: Fortsetzung des Zweyten Buchs der Lebens- und Regierungsgeschichte Königs Friederichs des Vierten. Auf allergnädigsten Befehl aus Authentiquen Urkunden verfasst durch Andream Hojern, Königlichem Dännemarkischen Historiographum.

De følgende ti Foliaanter have ingen anden Titel end

hver Bogs Nummer paa det første Blad. Hver Foliant indeholder en Bog af Værket, hver Bog et af Kong Frederiks Regeringsaar indtil Aaret 1710 medregnet. De ere som Følge deraf meget forskjellige i Omfang.

Til Aaret 1711 findes ingen indbunden Foliant, men som anført, et Bundt af løse Ark, paa hvilke Fremstillingen af dette Aar er ført ned til Slutningen af Oktober 1711. Hermed standser hele Værket. Hverken Fortsættelse eller Samlinger og Forarbejder dertil forefindes. Man har ment, at Hojer maaske har fundet Værket for stort anlagt til at kunne fuldføres i dette Omfang¹⁾; da det imidlertid er efter Kongens Befaling og for Kongen, han her har arbejdet, maatte det i alt Fald være Kongen, der var bleven træt. Hertil foreligger intet Spor. Og naar man ser den aabenbar afbrudte og henlagte 13de Bog, forekommer det mig rimeligst, at det er Kongens Død og Hojers Afskedigelse, der har bevirket Standsningen.

Det er ingen Levnetsbeskrivelse, dette Værk giver, men en Regeringshistorie for Frederik den Fjerdes 13 første Kongear. Det er en Aarbog. Hvert Aars Historie er behandlet for sig, saa at den har annalistisk Fremstillings uundgaaelige Ulempe, at Indholdet afbrydes med Aaret, om det og nok saa meget krævede en fortsat Skildring for at forstaaes til fulde. Hvert Aar begynder med Kongehuset og de almindelige politiske Forhandlinger, Underhandlinger, Traktater, Krigsbegivenheder, og ender med «Domestica» (hjemlige Sager), Forandringer i den højere Embedsstand o. dsl., samt endelig med et Anhang om saadanne Medailler og Portrætter, som passende kunde an-

¹⁾ Werlauff: Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn. 2den Udgave, Kbhvn. 1844. p. 118, Note s.

bringes ved Aaret. Det giver en Skat af Oplysninger, som den Historiker, der kommer til at behandle de første 13 Aar af Kong Frederik den Fjerdes Regeringstid, vil være meget taknemlig for. Men selvfølgelig kan man ikke vente en virkelig historisk Behandling, en fri og frimodig Fremstilling, en upartisk Dom, i et Værk, der udføres paa Kongens Befaling og under hans Øjne.

Dette store Værk er udført i Kong Frederiks levende Live. Men er det nu saa, at hans Død har voldt dets Afbrydelse, og at Hojer derved er kastet ud baade af sin Stilling og af sin Opgave, saa at han ikke blev Kong Frederiks Historiograf paa den Maade og i det Omfang, han selv vel har tænkt, saa har det netop været Kongens Død, der har gjort ham til hans Historieskriver. Thi Hojer trak sig ingenlunde mismodig tilbage for at surmule og ærgre sig i sin Krog. Tværtimod spændte Modgang hans Energi. Han vilde fremad og fandt nu intet hensigtsmæssigere til at vinde Indgang hos de nye Magthavere end et Værk over den afdøde Konges Liv og Levnet, hvortil han fra sin Historiografvirksomhed havde Materialerne samlede. Paa Kronprins Frederiks (d. Femtes) 10de Fødselsdag overrakte han ham den første Tredjedel af et Haandskrift, der fører Titel af: *König Friederich des Vierten Glorwürdigstes Leben. I Theil.* — Forfatteren har ikke nævnt sig paa Titelbladet, men under Dedikationen, der er underskrevet d. 31te Marts 1732, Kronprinsens Fødselsdag. Denne første Del fører Fremstillingen af Kong Frederik den Fjerdes Historie indtil 1709; den anden Del indtil 1720; den tredje slutter med Kong Frederik den Fjerdes Død og Eftermæle. Naar de to sidste Dele ere forfattede og overrakte Kronprinsen, kan ikke sees; men hele Behandlingen, ogsaa den ydre, i

alle tre Dele i det Exemplar, der opbevares i det store kongl. Bibliothek, tyder paa, at alle tre Dele ere udarbejdede i et.¹⁾

Heller ikke dette Værk blev offentliggjort af Forfatteren. I 97 Aar henlaa det i Haandskrift. Men der blev taget Afskrifter, det blev læst af en og anden og er benyttet ved to Bearbejdelser af Kong Frederik den Fjerdes Historie, nemlig Gebhardi's og N. D. Riegels', — af den sidste dog kun indtil Aaret 1715. Grunden til, at dette saa vigtige og betydningsfulde Værk blev henliggende, er aldrig bleven bekjendt. I Frederik den Femtes Tid, Aar 1752, er der dog Tegn til, at man har tænkt paa dets Offentliggjørelse efter kongelig Ordre²⁾; og kan man tro Gust. L. Baden, har ogsaa Ministeren Andr. Petrus Bernstorff interesseret sig for at faa det trykt.³⁾ I min Ungdom har jeg hørt Tale om, at Regeringen holdt det tilbage for ikke at skade Kong Frederik den Fjerdes Renommé. Paa en saadan Indvending fra Formanden i et litterært Samfund, hvoraf jeg havde den Ære at være Medlem, strandede et Forslag om Udgivelsen af en Afskrift, jeg havde fundet i en gammel provindsiel Bogsamling. Maa-ske har denne Formening været Bevæggrunden til, at da den Kielske Professor N. Falck bestemte sig til at lade en

¹⁾ Den anden Del er vist fulgt hurtig paa den første; thi i den trykte Udgave staar I, p. 201 (som i Manuskriptet hører til II Del), at Biskop Chr. Worm nu har forestaaet Sjællands Stift snart i 23 Aar. Da Worm blev Biskop i Begyndelsen af 1711, maa dette altsaa være skrevet 1733—34, rimeligvis henimod (•bald•) Slutningen af 1733. Men i Modsigelse hermed staar der I, p. 267: •In diesem 1732sten Jahre• ere først Restancerne betalte af Generalstaterne.

²⁾ Werlauff anf. St. S. 118—19 Note s.

³⁾ G. L. Baden: Dansk-norsk hist. Bibliothek p. 123. Hvoraf han ved det, er mig ubekjendt.

Afskrift i Kiels Universitetsbibliothek trykke, navngav han sig ikke som Udgiver og valgte et afsides liggende Trykkested, hvad der har havt den uheldige Virkning, at Bogen er maadelig korrigeret. — Denne trykte Udgave har følgende Titel: König Friederich des Vierten gloriwürdigstes Leben von Andreas Hojer, weil. Etats- und Justitsrath — (og nu følger Opramsning af alle de Æresposter og Embeder, Hojer opnaaede), Tondern 1829.

Denne Titel er for saa vidt vildledende, som den vækker Forestillingen om, at Hojer har udarbejdet Bogen i sin aller sidste Tid, da han var paa Højden af Indflydelse og Ære, altsaa da han maatte antages ikke at have havt anden Interesse i Udarbejdelsen end en rent videnskabelig, medens Sandheden er, at han skrev Bogen, da han var kastet ned fra Ærens Stige, hvorpaa han havde været i rask Opgang, og nu netop med dette Skrift søgte at rejse sig af sit Fald, som ogsaa lykkedes for ham.

Altsaa først i Aaret 1829 udkom Hojers Værk. Jeg antager, at Hojer selv ikke har tænkt paa eller har villet have det trykt i sin Levetid. Der findes Ting i Bogen, som med al den Ærbødighed, Forf. ellers viser for den afdøde Konge, dog ere af den Beskaffenhed, at han ikke kunde tro Kong Christian den Sjette i Stand til at tillade, at sligt sagdes offentlig om hans Fader, inden denne endnu var bleven kold i sin Grav.¹⁾ Der tales saa frit om fremmede Hoffer og Ministre, at det ikke gik an at sige det højt i en Tid, da mange af disse endnu vare i Magt og Ære, og da man endnu ikke kjendte Trykkefriheden, saa at Regeringerne bleve gjorte ansvarlige for,

¹⁾ f. Ex. I, p. 78 om Frøken Viereck.

hvad der offentliggjordes af deres Undersaatter, og Forfatteren kunde ikke skjule for sig selv, at mange Ytringer vilde paadrage ham ogsaa samtidige Landsmænds eller nys afdødes efterladtes Had. Saaledes de gjentagne nedsettende Ytringer om Frederik den Fjerdes to Ministre Fader og Søn, Michael og Ditlev Vibe (Glorw. Leben I, 5, 220, 292), der synes at hænge sammen med Hojers Partiskhed for Gehejmer. Joh. Georg Holstein, da denne og Ditlev Vibe ikke sjælden vare Modstandere i Kongens Raad; eller naar Hojer tillægger den endnu levende Fr. Rostgaard en af Vellyst, Gjerrighed og Hovmod sammensat Tænkemaade¹⁾, eller skildrer Etatsraad Hans Nobel som en uduelig, intrigant og egennyttig Person²⁾, — eller naar han nedsætter sin forrige, nu faldne Velynder og Befordrer Biskop Barthol. Deichmann som en snu og durkdreven Mand³⁾, o. s. v., o. s. v. Men naar Bogen hverken kunde faa Kongens Samtykke til at udgives uforandret, eller Forfatteren selv kunde ønske den udgiven, er det meget begribeligt, at den er gaaet ud af den følgende Slægts Tanker og ligefrem er bleven liggende, uden at dette behøver anden Forklaring, end at ingen tog sig af den.

Denne Bog minder i mange Henseender om det større Værk, paa hvilket den er grundet, saa vidt dette strækker sig; thi det en Gang indsamlede Stof er jo det samme i begge. Ogsaa i Formen og Stoffets Fordeling ligne de hinanden: hvert Tidsafsnit handler først om Kongehuset eller om de almindelige politiske Forhold, derefter om *Domestica*; men der er dog den væsentlige Forskjel, at

¹⁾ Glorw. Leb. II, p. 172.

²⁾ Glorw. Leb. II, p. 89.

³⁾ Glorw. Leb. II, p. 167.

det større Værks strænge Aarbogsform er i det mindre Værk blevet til en Deling i længere Tidsrum, der indbefatte flere eller færre Aar, efter Indholdets Beskaffenhed. Derved er det, der i Virkeligheden hører sammen, blevet mere samlet i den senere Fremstilling end i den ældre. Saaledes fortælles Kongens italienske Rejse i Aarene 1708—9 her i en Sammenhæng (I, p. 160—165), medens den i Aarbogen er adskilt i to Dele, hver henført til sit Aar.

Men der er ogsaa i andre Henseender en betydelig Forskjel paa de to Værker. Aarbogen omfatter i 13 Folianter ikke en Gang fuldstændig Kongens 13 første Regeringsaar, medens Haandskriftet af «Glorwürdigstes Leben» i 3 ikke tykke Kvarter har hans hele Livs Historie, navnlig hans 32 Regeringsaar. Indlysende er det altsaa, at Aarbogen maa være meget udførligere end den mindre Bog, hvis Fremstilling af det for begge Værker fælles ogsaa derved er bleven endnu mere sammentrængt, at Forfatteren her har indført mange Udtalelser, der ikke kunde komme ind i Aarbogen. Dernæst er Aarbogen alene en Regeringshistorie, der begynder med Kongens Tronbestigelse, medens «Glorwürd. Leben» er Kong Frederiks Levnetsbeskrivelse, der vel for aller største Delen handler om hans Regering, men ogsaa har en Del om hans personlige Historie, som begynder med hans Fødsel, Opdragelse og Undervisning, hvorom Aarbogen intet har, og ender med Kongens Død og Eftermæle.

Men fornemlig ere disse Værker forskjellige i hele Behandlingsmaaden. Aarbogen er, som alt bemærket, ikke nogen Historie, men en Optegnelse af, hvad Kongen vilde have optegnet. Der staar, hvad der staar, ikke fordi Historiografen med Frihed har valgt sit Stof og sin Frem-

stilling, men fordi Bogen som en Gjerning i Kongens Tjeneste skulde udføres saaledes, som Herren vilde have det. Dermed skal det ikke antydes, at Fremstillingen er forvansket ved Digt eller Løgn; men enhver begriber, at den paa mange Steder kun kan være Sandhed med Modifikation, for saa vidt kun enkelte Sider af Sagen ere fremdragne, andre, som ikke alene Fjender og Modstandere, men upartiske Dommere vilde have lagt større Vægt paa, ere forbigaaede eller tilbagetrængte. Det mindre Værk derimod er et frit Arbejde, hvori Forfatteren har ikke alene fremstillet Stoffet, men udtalt sin Mening uden andre bindende Hensyn end dem, der nødvendig fulgte af Bogens Fremlæggelse for Kong Christian, den skildrede Konges Søn, og dem, der saa med hans Øjne og dømte med hans Tanker. Det er i denne Henseende af største Betydning, at Glorwürdigstes Leben ikke er et Værk af Kong Frederiks Historiograf, men af Forfatterens frie Forsæt, udarbejdet efter denne Konges Død. Uden Tvivl har til den Frimodighed, der betegner dette Hojers Værk, bidraget meget, at Kong Christian den Sjette strax havde fjærnet det højere Regeringspersonale fra Faderens senere Aar, og at han som Opponent af Faderens Regering godt kunde taale at høre om Fejl og Misgreb i denne, eller Dadel over de daværende Magthavere. Selvfølgelig maatte Kong Frederiks Person skaanes, hans Fortjenester og gode Egenskaber fremhæves; men der mangler dog i «Glorwürdigstes Leben» ikke saadanne Udtalelser om Kongen selv, som det kunde synes betænkeligt nok at lade komme for Sønnens Ære. For tydeligere at vise dette, og for overhovedet at gjøre Forskjellen i begge Værkers Behandling af et og det samme indlysende, altsaa at karakterisere deres Ejendommelighed, skal jeg sammenstille et noget

længere Sted i hvert af dem. Jeg gjengiver dem paa dansk for ikke at trætte mine ærede Tilhørere med den megen tysk.

I Aarbogen, den femte Foliant, Aar 1703 § 20 hedder det saaledes:

«Da man i det foregaaende Stykke har nævnt Gehejmeraad Christian Sigfrid v. Plessen¹⁾, fører dette til at tale om de i Aaret 1703 forefaldne Forandringer med høje Embedsmænd, navnlig med ham. Ved Siden af sine øvrige af den store Verden billig saa højt agtede Qualiteter havde denne i øvrigt kloge og fortjente Minister en naturlig Stivhed (Sprödigkeit), som noget forringede hans fortræffelige Aandsgaver eller dog gjorde ham mindre brugbar for hans Konge, hans Fædreland og Venner, trods hans skarpe Forstand og mandige Hjærte. De vigtige Tjenester, han i mange Aar ydede højsal. Kong Christian den Femte i Gehejmeraadet og ved Finantsvæsenets Forbedring, havde erhvervet ham denne velvillige Monarks Tillid i usædvanlig Grad, men tillige gjort en af Naturen fast og høj Aand endnu stivere, jo mere han følte sig selv og sine Fortjenester og blev smigret af Undersaatterne, fordi han atter havde sat Kammer- og Kreditvæsenet, der var kommet i fuldstændig Forfald under Gehejmeraad Brands Direktion, paa Fode igjen; hvorved dog ikke bør nægtes, at han lige saa meget maatte takke de rolige Tider og de betydelige engelske og hollandske Subsidier derfor som sin kloge Indretning. Hertil kom hans store Formue, dels arvet eller erhvervet ved Giftermaal, dels

¹⁾ Om C. S. v. Plessen se Gebhardi, anf. St. V, 189, 195, 219, 246, 294. Gebhardi citerer p. 195 Meier: Plessischer Ursprung S. 64. Se i øvrigt Hofman anf. St. III, p. 285. Molesworth: account of Denmark (London 1694), p. 165.

ved Kongehusets Gavnildhed, navnlig Prins Georgs i England. Dette gjorde ham næsten ligegyldig imod at beholde nogen anden Tjeneste. Dertil kunde han heller ikke overvinde sig til at lade sin Rigdom, som han dog for største Delen havde erhvervet i Danmark eller erholdt ved den danske Prins Georgs Gavnildhed, forblive i Danmark, men anbragte det meste i Hamborg, Meklenborg, paa Kieler Omslag og anden Steds uden for Kongeriget, hvorved han foranledigede den Formodning, at han ikke var tilbøjelig til at give sig helt og uden Forbehold i Kong Frederiks Tjeneste. Mistanke herom blev især stærk hos Feltmarskal-Lieutenant Christian Gyldenløve og Grev Carl Ahlefeld, som den Gang vare Kong Frederiks mest betroede Ministre, saa som Plessen, da han vendte tilbage fra England, forudskikkede det af Dronningen (Anna) og Prins Georg beholdte Rekreditiv, hvori Prinsen ikke alene anbefalede ham til Kongen for hans 26aarige tro og hæderlige Tjeneste, men ogsaa erklærede ham for sin Kommissær og Fuldmægtig ved Kong Frederiks Hof, formodentlig paa Plessens egen Foranledning. Dette forekom Kongen selv saa meget betænkeligere, som Plessen bestandig vægrede sig ved at aflægge den nye skærpede Ed, der i Forbindelse med den nye Instruktion for Konseillet var foreskrevet saa vel Gehejmeraaderne som andre Embedsmænd. Denne Vægring motiverede han ved, at han ogsaa stod i Prins Georgs Tjeneste og ikke kunde beslutte sig dertil uden hans Samtykke.» — — — Kongen søgte flere Gange at formaa ham dertil, men han lod sig saa meget mindre bevæge, fordi han herefter maatte indrømme Grev Carl Ahlefeld Forrangen i Konseillet og ved Kongens Taffel, «da denne saa vel i Rang som sagtens ogsaa i den almindelige Højagtelse havde staaet langt under ham, men nu

havde faaet Elefantordenen og Plads i Gehejmeraadet, følgelig som en født Greve blev sat over Plessen». Saa maatte Kongen, som ikke vilde lade sig foreskrive Love af sine Embedsmænd, give ham Afsked, dog med Bibehold af sin Naade.

Sammenholder man nu dette med det tilsvarende Sted i «Glorwürdigstes Leben» (III Abtheilung, No. 29, trykt Udgave, I, S. 78), faar Plessens Afsked et væsentlig andet Udseende:

«I Aaret 1703 saa det ud til en stor Forandring i Ministeriet. Feltmarskal-Lieutenant Christian Gyldenløve var kommen tilbage fra Italien og havde tillige med Grev Charles Ahlefeld insinueret sig saaledes i H. Majestæts Gunst, at han blev Favorit. De ældre Ministre, navnlig Stor-Kantsler Reventlov og Gehejmeraad Plessen tabte derimod deres Anseelse, og Plessen gik paa nogen Tid til England for at iagttage Stormen i Afstand. Man tror, at disse Mænd, især Ahlefeld, ikke have fraraadet Kongen det Polygami, hvormed den preussiske Minister Vieregge undskyldte sin Datters, Grevinde Vieregges foregivne Biægteskab.¹⁾ Dog, førend Gyldenløve fik sin Hensigt fuldkommen udført, døde han d. 21 Juli (1703) i Odense af Kopper i sin blomstrende Alder. Derpaa kom Gehejmeraad Plessen tilbage fra England, men kunde ikke bifalde Hoffets forandrede Maximer, og vilde heller ikke underskrive den nye Ed, endnu mindre forpligte sig til at tjene Kongen alene med Opgivelse af alle andre Engagements, især fordi han ikke kunde bringe det over sit Hjærte at forlade Prins Georg i England, i hvem han fra sin Ungdom havde fundet en meget god og naadig Herre og en mod

¹⁾ Jvfr. Lamberty: *Memoires pour servir à l'histoire du XVIII^e siècle*, T. II (La Haye 1725) S. 767 f.

Danmark vel sindet Fyrste. Altsaa gav Kong Frederik ham den 24de August sin Afsked i meget naadige Udtryk. Grevinde Vieregge døde det følgende Aar 1704 i Barselseng med den inderligste Sjæleangst og dyb Anger.»

Denne stygge Historie om den ulykkelige Frøken Viereck, en ret hæslig Plet i Kong Frederiks Liv, er selvfølgelig ikke med et Ord berørt i den store Aarbog, lige saa lidt som hendes Faders her omtalte nederdrægtige Skrivelse af 20de Oktober 1703 til den preussiske Minister Grev Wartenberg¹⁾, hvori han — ikke undskylder, men forsvarer med den hellige Skrift, at en Konge og Suveræn bør have Frihed til samtidig at leve i Ægteskab med flere end en Person, og at hans Datter derfor har kunnet indgaa et saadant Ægteskab med Kongen af Danmark uden Skade for sin Samvittighed og Ære! Kunde Kong Christian lade dette trykke? — Kunde Hojer selv ønske at se dette trykt i sin Levetid?²⁾

Dette var Hojers sidste historiske Arbejde, og det er dette, hvortil hans Berømmelse som Historiker er knyttet fremfor til noget af de øvrige. Det er et Værk, som aldrig vil kunne lægges til Side som forældet, thi om endog nogen samlede et rigere Materiale til Kong Frederik den Fjerdes Historie og benyttede det med større Genialitet end Hojers, saa kunde han ikke medbringe dennes personlige Kundskab til Datidens Mænd og til den indre Sammenhæng i Begivenhederne. I denne Henseende har Hojers «Glorwürdigstes Leben» Karakteren af Me-

¹⁾ Suhms Nye Samlinger II, 2 p. 87.

²⁾ Om Forskjellen i Tonen mellem Aarbogen og Glorwür. Leben se ogsaa Fremstillingen af Kongens italienske Rejse (Glorw. Leb. I, 160 og ff.), saa vel som om Grevinde Reventlov, som Hojer ogsaa (II, p. 45) røber Uvilje imod.

moirer fra en samtidig, som har staaet nær Middelpunktet af de Forhold, han skildrer.

Højer har med stor Takt vidst at træffe den Tone, der maatte klinge bedst i den nye Konges Øre; og vil man dømme ham strængt efter denne Bog, er det næppe for haardt at sige, at han har forstaaet den Kunst at vende sin Kappe efter Vinden. Ikke alene gaar der gennem hele Bogen en højst gudfrygtig Tone, der passede til Tonen ved Christian VI Hof, som at Forsynets ledende Haand til Straf over Syndere hyppig fremhæves, — langt hyppigere end i Aarbogen og i Højers andre Skrifter; men især maa Behandlingen af de ved Tronskiftet 1730 faldne Personer fremhæves. Højer havde banet sig Vej i Kong Frederiks Tid ved at slutte sig til Dronning Anna Sophias Parti og til Biskop Deichmann; det var netop de To, der fik Sønnens, Kong Christian den Sjettes, Unaade haardest at føle. Men med hvilken isnende Kulde behandles ikke denne Dronning Anna Sophia i *Glörlwürdigstes Leben* (II, p. 42), hvor Talen er om hendes fornyede Ægteskab med Kong Frederik og om hendes Kroning strax efter Dronning Louises Død, den derved fremkaldte Spaltning i den kongelige Familie og de Forandringer blandt det højere Hof- og Embedspersonale, der sluttede sig hertil! Derimod omtales Kong Christian den Sjettes Moders, Kong Frederiks første til Side satte Dronning Louises sidste Tid og Død med saa megen Varme og i en saa gudfrygtig Tone (II, 41), at Hensynet til, hvad der nu kunde være tjenligst til at behage Kong Christian den Sjette, ikke kan miskjendes.¹⁾

Om det er et Tilfælde, at Højers Bog er overrakt

¹⁾ Skylden for en saa uklog og upopulær Foranstaltning, som Københavns Monopol med de 4 Species (Salt, Vin, Brændevin og

Kronprinsen den samme Dag, da Kong Christian underskrev den nye Universitetsfundats (31te Marts 1732)¹⁾, kan jeg ikke vide. Men i ethvert Fald havde Hojer med Bogen anbefalet sig godt til en Plads ved det reorganiserede Universitet, og han havde to mægtige Patroner i sin forrige Elev Johan Ludvig Holstein²⁾ og sin Fætter, Christian den Sjettes indflydelsesrige Hofpræst Bluhme. Hojer blev i Slutningen af Aaret 1734 ansat som Professor i Lovkyndighed, da den nye Fundats bestemte, at der skulde være to *professores juris ordinarii* i Stedet for tidligere kun en. Da Hojer saaledes atter var inde paa Embedsvejen, gjorde hans store Dygtighed sig paa ny gjældende, saa at han steg hurtig i Magt og Anseelse. Hans Virksomhed ved Universitetet, hans store Fortjenester af Lovstudiet ligge imidlertid uden for Kredsen af hans Betydning som dansk Historiograf; jeg indskrænker mig derfor til at angive, at han den 17de December 1734 blev Kommitteret og Sekretær i Missionskollegiet, ved samme Tid omtrent Assessor i Højesteret; 1736 eller 1737 General-Prokurør i det danske Kancelli; 1737 Medlem ved det ved Forordn. af 1ste Oktober 1737 oprettede Kirke-Inspektions-Kollegium; 1738 udnævnt til Etatsraad. Men han døde i sin kraftigste Alder den 28de August 1739.

Tobak) ved Frd. 1ste Juni 1726 lægges ogsaa (II, S. 184 og ff.) paa Dronn. Anna Sophia, der siges derved at have villet gjøre sig populær blandt Kjøbenhavns Borgere, som hun desuden gav et prægtigt Gjæstebud i Anledning af sin Søn Christian Frederiks Fødsel.

¹⁾ Nyerup: Kjøbenhavns Universitets Annaler fra Reformationen af og til 1805 (Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, III,2, Kjøbenhavn 1805), p. 273. Fundatsen findes helt indført i Holbergs Danmarks og Norges geistl. og verdsl. Stat, anden Udgave p. 202—237.

²⁾ Dette, der ofte anføres, beror paa en Misforstaaelse. Hojer var Lærer for 2 af Johan Ludvig Holsteins Brødre. (E. H.)

Om Andreas Hojers Karakter lyde Dommene fra hans Samtid forskjellig. Det kunde ikke være andet, end at en saa energisk Stræben efter Magt og Indflydelse maatte støde mange. Men jeg ved dog ikke andet, der med Føje kan lægges ham til Last, end at han for at naa Magthavernes Gunst ikke var uvillig til at tale i den Tone og søge de Forbindelser, der kunde anbefale ham hos to saa forskjellige Konger som Frederik den Fjerde og Christian den Sjette. Dog var han altfor klog en Mand til at gaa indtil frastødende Yderligheder.

Man antager, og vist med Rette, at Holbergs Nr. 285 i Epistlernes 3dje Del sigter til Andreas Hojer. Da denne Epistel forudsætter, at den omtalte N. N. endnu er i Live, maa den være skreven før Slutningen af Aaret 1739. Holberg tillægger altsaa Hojer Forfængelighed, Praleri og Hykleri. De to første Fejl finder jeg meget trolige. De bør ogsaa snarere kaldes menneskelige Skrøbeligheder end Karakterfejl, endskjønt det er begribeligt nok, at de frastødte en noget særsindet Pebersvend som Holberg, især naar man betænker hans og Hojers hæftige litterære Sammenstød i deres yngre Aar. Værre er Beskyldningen for Hykleri; men naar man ved dette Ord ikke vil forstaa Lasten i dens afskyelige Skikkelse, — naar man vil indrømme, at Vilje og Evne til uden Løgn at anslaa den behageligste Tone i Religionssager tør kaldes saaledes, saa er Holbergs Ord ikke aldeles ugrundet. Beviser for dets Berettigelse kunne findes i Sammenstilling af begge Hojers historiske Hovedværker, saaledes som jeg tidligere har paavist. Og ganske bortset fra Striden mellem Holberg og Hojer, saa er det meget begribeligt, at Holberg, Antityskeren, den afgjorte Hader af alt affekteret, aldrig kunde blive Ven af en tysk Mand, der trængte sig frem til Ind-

flydelse og Ære blandt andet ogsaa ved at stemme sin Religion og sit Venskab efter Hoftonen. Dermed er det ikke sagt, at Holberg jo nok kunde erkjende Hojers store Brugbarhed. Jeg fremhæver det kun til Forsvar for Holberg, hvem man ubillig har dadlet for hans Forhold til Hojer.

Ludvig Holberg.

Af Holbergs Skrifter høre kun de færreste til dansk Historiografi; men disse vare af saa stor Betydning, at de maa omtales nærmere her. Holbergs Introduktion i de fornemste europæiske Rigers Historie er allerede nævnt som Anledning til Striden mellem ham og Andr. Hojer. Men ogsaa her bør jeg nu fremhæve denne Bog, fordi Stykkerne om Danmark og Norge ere den første Udsigt paa dansk over den danske Statshistorie, vor Litteratur fik, thi Jakob Ulfelds *Compendium historicum Regum Daniae* er skreven paa Latin, der først 1752 oversattes paa dansk; den begynder desuden først fra Christoffer den Andens Død, forbigaar altsaa den hele ældre Historie. — Holbergs Fremstilling og Stil i «Introduktion etc.» er ret livlig og tiltrækkende; men sammenlignet med hans senere Arbejder bliver det dog kjendeligt, at dette er et Begynderarbejde, det første af hans Skrifter.

Som Tillæg til, hvad tidligere er sagt om Hojers Insinuation imod denne Bog, som om den ikke var andet end en dansk Bearbejdelse af Pufendorfs *Einleitung*, skal jeg her endnu bemærke, at det ikke er i Stykket om Danmark alene, at det ugrundede i Beskyldningen viser sig, men ogsaa i andre Partier. Saaledes fylder Pufendorfs Stykke om Rom kun 25 Sider, Holbergs derimod 170 lige saa indholdsrige Sider. Der er aldeles ingen Grund til

at betvivle Rigtigheden af Holbergs Meddelelse i Fortalen, at Planen til Skriftet er fremgaaet af hans Studier i det Bodleyanske Bibliothek i Oxford og i Chr. Reitzers Bibliothek i Kjøbenhavn. Imidlertid vil jeg dog bemærke, at Holberg kunde have undgaaet endog Skinnet af et Plagiat ved at vælge en anden Titel, da den, han gav sin Bog, unægtelig henlede Tanken til Pufendorfs «Einleitung», endskjønt det vel er muligt, at Holberg ikke har villet have sit «Introduktion» oversat med «Indledning til», men snarere som «Indførelse i», altsaa omtrent som vort «Ledetraad». I det mindste kan dette støtte sig til et og andet af, hvad der fra hans Side fremkom i Angrebet paa Hojer. Der er ogsaa en Sætning i Bogens Tilegnelse til Kronprinsen, som for en flygtig eller ugunstig Læser kan tage sig ud som afskreven efter Pufendorf, og som kunde give en Rival Anledning til at paastaa et utilladeligt nært Slægtskab mellem Pufendorfs og Holbergs Skrifter. Pufendorf taler i sin Dedikation om berømte Mænd, der have sat Pris paa at læse de historiske Hertes Levnet, og tilføjer, at Perseren Cyrus' store Heltegjerninger tilskyndede Romeren Scipio Afrikanus, ligesom Achilles' vidunderlige Historie tilskyndede alle Kongers Fyrste, Alexander den Store, og atter Alexanders Tapperhed Julius Cæsar til deres heroiske Dyder. Dette Sted har Holberg udskrevet næsten ordret efter Pufendorf; og naar han tilføjede af sit eget: «hvorudover den berømmelige Scipio altid havde Xenophontis Skrifter udi Hænderne, efterdi de handle om Cyri Bedrifter, og Alexander Magnus Homerum, hvorudi Achillis Tapperhed var afmalet», saa kunde dette for en Rivals ugunstige Blik nok tage sig ud som et Forsøg paa at maskere et Plagiat. Men dette ene Sted i

Fortalen kan naturligvis ikke retfærdiggjøre en Beskyldning, der modsiges af Skriftet selv.

Fra først af har det efter Holbergs egen Erklæring været hans Hensigt at følge Pufendorfs Plan nærmere, end han senere bestemte sig til, idet han ogsaa vilde medgive sine Historier af europæiske Riger saadanne Skildringer af deres nuværende Statsforfatning, Politik, Hjælpekilder, overhovedet af deres Statistik i udvidet Forstand som dem, der udgjøre en væsentlig Del af Pufendorfs Bog. Men Holberg opgav dette, fordi hans Værk derved vilde blive for voluminøst. Han bestemte sig til at give disse politisk-statistiske Tillæg særskilt, men har kun udført dette for Tysklands, Englands og Hollands Vedkommende i en Bog, der hedder Ludvig Holbergs Anhang til hans historiske Introduction eller Underretning om de fornemste Europæiske Rigers og Republikvers Stater, uddragen af de oprigtigste particuliere Stater, jure publico og itzige Seculi Historie, og deelt udi fem Parter. Første Part. Kjøbenhavn 1713. Mere udkom ikke. Om denne Bog skal jeg ikke tale, da den ikke vedkommer dansk Historie eller Striden med Andreas Hojer.

Det næste af Holbergs Skrifter, der høre herhid, er hans Dannemarks og Norges Beskrivelse, der udkom 1729, og atter 1749 med Titel: Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Stat, Anden Edition, forandret efter nærværende Tiids Tilstand, forøget med nogle nye Capitler. Kjøbenhavn 1749. Kvart. Denne sidste Titel er unægtelig bedre betegnende end den første Udgaes, der vækker Forestilling om, at Forf. har villet beskrive Landet eller Landene, medens Bogen inde-

holder en Fremstilling af Folkets og Statens vigtigste Forhold og Indretninger paa et historisk Grundlag. Strax det første Kapitel, der kan betragtes som en Indledning, viser det. Det handler om den danske Nations Art og Egenskaber, først i Oldtiden efter de historiske Mindesmærker om dens Levemaade, Sæder, Skikke, Religion og Bedrifter, derefter om dens nuværende Karakter, dens Dyder og Lyder, hvorved han særskilt handler om de danskes, de norskes, Lappernes og Islændernes Væsen og Egenskaber. Men han giver intet af, hvad vi nu kalde Statistik. Alt det trættende og for det læsende Publikum i Almindelighed afskrækkende Tabel- og Talværk er udelukket. Holberg har villet give en Bog, der kunde læses og tiltrække Folket og bibringe det paa en behagelig Maade en værdifuld Kundskab om de Hovedforhold, hvorunder det levede: om Statsforfatning og Religion, om Universitetet og Sorø Akademi, om Handel, Krigsmagt, Love, Retsvæsen, Administrationen o. dsl., alt behandlet historisk, ikke statistisk, saa at han helt igjennem viser, hvorledes disse Forhold efterhaanden ere blevne til det, de nu ere. Derved kommer han jo nødvendig til at give væsentlige Partier af Folkets Historie, og det Partier, der den Gang endnu mindre berørtes eller behandlede indgaaende i de sædvanlige Historiebøger end i vor Tids. Han meddeler mange Aktstykker til Forholdenes Oplysning, saaledes Kongeloven af 14de November 1665, som vel den Gang var paa en Maade offentliggjort af Kong Frederik den Fjerde, men i saa faa Pragtexemplarer, at vistnok de allerfleste først lærte den at kjende af Holbergs Bog. I 5te Kapitel, om Universitetet, finder man Christian den Sjettes nye Fundats af 31te Marts 1732 helt aftrykt; i 6te Kapitel, om Sorø Akademi, baade Christian den Sjettes

forberedende Forordninger og Frederik den Femtes Fundats af 7de Juli 1747 for det nyoprettede Akademi. Disse Kapitler indeholde tillige værdifulde Bidrag til Videnskabernes Historie i vort Fædreland. I 7de Kapitel finder man Kong Frederik IV Forordning af 21de Februar 1702 om Vornedskabets Ophævelse o. s. fr. Selvfølgelig kan Bogen ikke have den Betydning for vor Tid, som den havde for Holbergs, men enhver, der faar med ældre Forhold at gjøre, vil finde meget til Oplysning og Vejledning, og vil finde det let, da Bogen udmærker sig ved den samme lyse Orden og let overskuelige Fordeling af Stoffet som Forfatterens andre Prosaværker.

Men Holbergs Hovedværk blandt dem, som vedkomme os her, er naturligvis Danmarkshistorien. Den 1ste Tome, i Kvart, udkom i Kjøbenhavn 1732 under Titel: *Dannemarks Riges Historie* ved Ludvig Holberg, delt udi 3 Tomer; den 2den Tome sammesteds 1733 med samme Titel, kun med Udeladelse af de sidste Ord: delt udi 3 Tomer; den 3die Tome 1735, med Register over hele Værket. Foran i denne Tome har Forf. ladet trykke Betænkning over Historier, der vel træder frem som en almindelig Afhandling over Historieskrivning, men dog egentlig er bestemt til at sætte Læseren paa det rette Standpunkt ved Opfattelsen af denne Danmarkshistorie, altsaa er at betragte som Fortalen til hele Værket. Uagtet dette Værks betydelige Omfang var Afsætningen dog saa stærk, at det allerede 1753 kunde lønne sig for Universitetsbogtrykker Høpffner at foranstalte et nyt Oplag, hvoraf den sidste Tome først udkom efter Forfatterens Død. Det er ikke Holberg, der har udgivet sit Værk paa ny; det er Forlæggeren, der har erhvervet hans Tilladelse til at oplægge det; det var ogsaa ham, ikke Holberg, der har led-

saget den med en kort Fortale. Dette er vel at mærke for Dommen over denne saa kaldte anden Udgave, hvor kun nogle enkelte Fejl ere rettede, enkelte fremmede Ord ombyttede med danske, men Værket i øvrigt er forblevet uforandret, saa at man kunde tvivle om, hvor vidt Forfatteren selv havde endog blot gennemset det, førend det tryktes paa ny, havde man ikke i Sorø Akademis Bibliothek Holbergs eget Exemplar med hans egenhændige Rettelser i Randen. Men man ser ikke, om disse Rettelser ere tilføjede lejlighedsvis i Aarenes Løb, eller i Anledning af det nye Oplag. Og i ethvert Fald har Holberg ikke foretaget nogen Gjennemarbejdelse af Værket med Benyttelse af de mange Oplysninger til Danmarks Historie, der vare fremkomne imellem 1732 og 1753. Det nye Oplag ser ganske ud, som om Forfatteren har overladt det helt og holdent til andre. Jeg kommer siden tilbage til dette Forhold, der er af Interesse for Dommen over Holberg og hans Værk.

Om denne Historie er udarbejdet i sædvanlig Orden, forfra indtil Slutningen, synes uvist; i det mindste forekomme hist og her Gjentakelser og Modsigelser, der lettest forklares af, at enkelte Partier have været udarbejdede til forskjellige Tider og nu ere fremdragne af Pulten for at indlemmes i det hele. Bekjendt er det jo, at Holberg banede sig Vej til en Plads blandt Universitetslærerne ved i Aaret 1711 at overrække Kong Frederik den Fjerde en haandskreven Historie om Christian den Fjerdes og Frederik den Tredjes Bedrifter.¹⁾ Hvorledes dette Haandskrift forholder sig til de tilsvarende Dele af Danmarkshistorien, kan jeg vel ikke sige; men de vise dog,

¹⁾ Jfr. N. M. Petersens Bidrag til den danske Literaturhistorie IV, p. 515 og de der citerede Steder.

at Holberg har mere end en Sne's Aar, før Danmarks Riges Historie udkom, — ikke blot beskjæftiget sig med denne — thi det ser man jo allerede af hans Introduktion til de europæiske Staters Historie —, men samlet til og arbejdet paa en udførlig Fremstilling. Men paa den anden Side er der i Danmarkshistorien saa stor Enhed i stilistisk Henseende, at man næppe fejler ved at antage, at det Værk, der nu foreligger os, er skrevet uno tenore. Danmarks Riges Historie karakteriseres bedst ved at antage den for samlet og bearbejdet gennem en lang Række af Aar, medens saa mange andre ganske forskjelligartede Værker udgik fra Holbergs Haand, men at den er nedskreven med en flydende Pen meget rask i den Form, hvori den traadte frem for Publikum — paa en Maade som et Habilitationsskrift, efter at Forfatteren havde i Aaret 1730 opnaaet den Plads, han attraaede, som Professor i Historie og Geografi ved Københavns Universitet.

Værket hedder Danmarks Riges Historie, ikke Danmarks og Norges, ikke det danske og norske Folks Historie. Det er en Kongehistorie, knyttet til den danske Kongerække, fra Skjold indtil Frederik den Tredje medregnet; men det er dog ikke ene Kongernes Historie, der er Gjenstand for Fremstillingen. Tvært imod har Holberg lagt Vind paa at fremdrage Forhold, der viste Folkets Tilstand i det hele, og paa Videnskabernes og Litteraturens Historie.

De Kilder, Forf. har benyttet, ere dels de almindelig kjendte Værker af Adam af Bremen, Helmold, Saxo, Arnold af Lybek, Ryklosters Aarbog (K. Eriks Krønike), Hvitfeld, Pontanus, Meursius o. s. v., dels haandskrevne Aktstykker og Afhandlinger; men her føler man det som et stort Savn, at han ikke har gjort tilstrækkelig Rede for, hvor han har disse utrykte Sager fra. Maaske have hans

Hænder været bundne i denne Henseende af Meddeleren, idet Bidragene ere laante ham med Forpligtelse til ikke at angive Kilden. Det ligner nok den Tids litterære Samlere, der havde ret god Grund til at være forsigtige med, hvad de lode meddele offentlig om Landets Historie. I Holbergs Tid tilstedede den kongelige Enevælde og den strænge Censur ikke den historiske Sandhed at komme frit for Dagens Lys. Men om end Samlingen af Kilderne i det hele er upaaklagelig, er det dog aabenbart, at Forf. ikke har behandlet dem med indtrængende Kritik. Overhovedet er hans Standpunkt ikke den historiske Kritikers. Fremstilling af det rige Stof i en tiltrækkende Form har været hans Opgave. Og man sporer en stor Forskjel i den Interesse, denne Historie har vakt hos Forfatteren selv. Det er de nyere og nyeste Dele af Værket, han har bearbejdet med mest personlig Deltagelse, Christian den Fjerdes og især Frederik den Tredjes Historie; dernæst de sex første oldenborgske Konger, blandt hvilke især Christiern den Anden har interesseret ham. Svagest er hans Deltagelse for den ældre Historie, hvad der allerede vil skjønnes deraf, at hele Historien fra Kong Skjold til Christiern den Første ikke indtager saa megen Plads som Frederik den Tredjes alene.

Men om man end ikke kan kalde Værket en kritisk Historie, saa mangler der dog ikke den Slags Kritik, et saa overlegent Hoved som Holberg med saa udbredt Læsning, som han besad, nødvendig maatte komme til at anvende.¹⁾ Hans naturlige Sky for alt overdrevent, alt ekstremt, viser sig helt igjennem. Hans Dom over Begivenheder og Personer er fri og forstandig, rolig og moderat.

¹⁾ Med Hensyn til Holbergs Tanker om historisk Kritik se Epistel CLXI i 2den Tome, Bruuns Udgave p. 260; og CLXII ib. 266.

Han har alvorlig stræbt efter Upartiskhed, -- mere endog end efter Retfærdighed. Derfor er hans Dom ikke altid træffende, men altid billig. Men man kan jo være saa billig, at man bliver uretfærdig. Den Billighed, der bestaar i at tage noget bort baade af Ros og Dadel, kan ikke overalt give enhver, hvad der tilkommer ham. Historieskriveren tør ikke være upartisk lige over for Sandhed og Ret; men han skal vel vogte sig for, at hans Opfattelse af Sandhed og Ret ikke forvanskes af hans egne Anskuelse og Stemninger. Han skal kæmpe med sig selv for at vinde et objektivt Standpunkt for Betragtningen og Dommen. Denne bevidste, tilkæmpede højere Retfærdighed savner man hos Holberg, medens Billigheden er saa meget sikrere at finde, fordi den har sin Rod i hans Natur.

Saa frit og klart et Blik paa sine samtidiges Ejendommeligheder, navnlig deres Svagheder, Holberg viser i alle sine Skrifter, saa at det skulde synes, at han i Aandsfrihed har staaet betydelig over dem, træffer man ham dog i Danmarks Riges Historie som en ægte Søn af sin Tid i visse væsentlige Synspunkter. Han er i politisk Henseende en Tilhænger af den kongelige Enevoldsmagt og bekæmper flere Gange Paastanden om, at Danmark har været et Valgrige før 1660. Kongernes Haandfæstninger ere ham kun uberettigede Indskrænkninger i den fulde Regeringsmagt, der tilkommer dem. I sin Religion er han ikke blot Protestant, men Rationalist af den ældre Skole, en Modstander af Katholicismen, hvilken han kun forstaar som Papisme. Hermed hænger det sammen, at han ikke har Blik for Middelalderens relative Berettigelse. Paver og Prælater ere ham snedige Bedragere, der med deres Legender og Opdigtelser forsætlig holdt Folket i

Uvidenhed for at føre det i Blinde og udplyndre det; thi kun Indtægter, Vellefnet og Magt har ligget den katholske Gejstlighed paa Hjerte. Overtro har i Holberg en afgjort Fjende ogsaa i denne Historie, i hvor vel man nok kunde paaavise en og anden Ytring, som vi nu vilde stemple som udsprungen af Overtro.¹⁾ Kometer som Varselstegn ere hyppig Gjenstand for hans Spot.

Om Sproget i denne Danmarkshistorie skulde jeg ikke tale her, dersom det ikke var for at imødegaa en Dadel, man ofte hører, over de mange fremmede Ord, han benytter i al sin Prosa, ogsaa i denne Historie. Dadelen er jo ganske vel grundet, naar man maaler Holberg med vor Tids Alen. Ikke alene fremmede Ord, men ogsaa fremmede Vendinger i Sætningsbygningen, saa som latiniserende Accusativer med Infinitiv, Relativ- og participialske Perioder støder man hyppig paa. Men alt dette er Tidens Mærker, som den, der dømmes med den Aandsfrihed, Dannelse burde give, netop ikke vilde undvære hos Holberg, lige saa lidt som man vil se Billedet af hans Person i anden Dragt end Datidens, den pæne Mand med den nette Allongeparyk og de brede Opslag. Det gammeldags i Holbergs Sprog synes mig netop tiltrækkende som en ædel Rust, der middelbart henfører Værket til en bestemt Tidsalder, som nu vel er afløst af yngre Tider og yngre Former, men historisk var lige saa berettiget som disse ere. Dersom vi kimse ad Holbergs Stil som forældet, hvilken Dom tør da vor Tids Forfattere vente af vore Efterkommere i det næste Aarhundrede? Og det gammeldags i Holbergs Prosa mer end opvejes af store Egenskaber, der henstille den — jeg vil ikke sige: for alle Tider, thi

¹⁾ Jfr. Epistel CCCLXXIX, Bruuns Udgave, B. 4, p. 216.

jeg kjender ikke Fremtiden —, men i alt Fald for os som et Mønster, vi kunde have besynderlig godt af at studere og efterfølge.

Denne lyse Disposition, der let og naturlig lader hver Ting komme der, hvor den hører hen, saa at Læseren altid ved, hvor han er, og hvad Forfatteren vil meddele ham — den naturlige Virkning af Forfatterens klare Bevidsthed om, hvad han vil —, disse lette, ukunstlede Perioder, strax overskuelige selv for den mindre dannede Læser, fri for alt skruet, indviklet, sammenpresset —, disse den ægte danske Stils Egenskaber, som vi maa haabe, den altid vil beholde —, disse Egenskaber besidder Holbergs Stil i højeste Grad ogsaa i Danmarkshistorien. Det er en ægte historisk Stil, desuden smykket og krydret af den Festivitas, ingen Pen har besiddet i højere Grad end Holbergs. Man maa være ualmindelig sløv af Naturen eller træet af Dagens Arbejde for at falde i Søvn over denne Bog, selv der, hvor den intet nyt har at meddele den sagkyndige Læser.

Endnu en Hovedegenskab ved Danmarks Riges Historie bør fremhæves: Valget. Holberg er med klar Indsigt i Historieskrivnings Natur og Krav ikke gaaet ud paa at meddele alt, hvad han kunde samle om Fortiden. Han har indset, at skulde der henstilles et Billede af det svundne Liv, maatte der vælges blandt dets Efterladenskab, noget forbigaaes, andet fremhæves, ellers vilde der aldrig komme nogen Tegning i Stand.¹⁾ Denne Evne til at udvælge af Stoffets Masse, hvad det efter hele Værkets Plan kommer an paa, stiller Holberg som Historieskriver langt

¹⁾ Med Hensyn til Holbergs Tanker om, hvad der bør forbigaaes i Historien, se bl. a. i Epistel 171, Bruuns Udg. II, 301.

over andre Historieskrivere, der aldrig kunne faa nok med og ikke nænne at lade nogen Fortidslevning ligge ubenyttet. Der er historiske Værker, som synes at være fremgaaede af et Ønske om at mane alt det forbigangne og alle de afdøde frem til Livet paa ny, hvis det var muligt. Men kunde dette Ønske opfyldes, vilde man i det mindste ikke faa Historie, men Fortidens hele Liv med den hele uoverskuelige Blanding af smaat og stort, vigtigt og uvigtigt, — en gjenopstanden Nutid med den hele brogede Mangfoldighed, som ingen medlevende kan opfatte i dens Grundlinjer eller bedømme efter dens Hovedtræk. Historieskrivning har kun det afsluttede til Gjenstand, en Nutidshistorie er, ret beset, en Selvmodsiggelse. Samtidiges Memoirer, Breve, Optegnelser og Minde-skrifter ere vist nok højst værdifulde Bidrag til en Historie, men ikke Historien. Saa paradox det lyder, kan det dog siges med Sandhed, at Historieskriveren maa lige saa vel kunne glemme som huske. Dette har Holberg godt vidst og derfor lige fra Arbejdets Begyndelse gjort sig Rede for, hvad han vilde medtage, hvad forbigaa, — med andre Ord: han har vidst at vælge. I den Henseende er den omtalte Fortale, Betænkning over Historien, af stor Interesse; den bør læses først, skjønt den er indrykket foran Værkets sidste Del.

Vil man ret forstaa, hvorledes Holberg har besiddet det historiske Udvalgs svære Kunst, henviser jeg Tilhørerne til hans lille Lærebog i Verdenshistorien: *Ludovici Holbergii Synopsis historiae universalis, methodo erotematica exposita*, Havnæ 1733.

I denne lille Lærebog er det ikke den erotematiske Form, ikke heller Stoffets Ordning efter de fire Monarkier, der udgjøre det karakteristiske, men det Udvalg af histo-

risk Stof, Bogen meddeler. Det er sket i Kraft af den Hovedtanke, at den historiske Lærebog ikke skal gaa ud paa at meddele, hvad der er værd at vide, men kun hvad Lærningen ikke bør være uvidende om. Skulde den historiske Undervisning stille sig den Opgave at meddele, hvad der er værd at vide, maatte den enten gjøre sig selv umulig ved at tabe sig i det uendelige — thi hvor er Grænsen for den Kundskab om Fortiden, der er værd at besidde? —, eller den maatte for at komme om i alle Riger og Lande blive et Skelet af Navne og Aarstal, lige saa uoverkommeligt for Hukommelsen som ufrugtbart for Sind og Forstand. Det er derfor ingen grundet Indvending mod Holbergs Lærebog, at den forbigaar alt for meget til at kunne kaldes en Universalhistorie.¹⁾ Denne Indvending forudsætter en urigtig Forestilling om, hvad Universalhistorie er. Verdens- eller Universalhistorien er ikke et almenmenneskeligt Begreb, men er fremkommen i og tilhører alene det nyere Europas Videnskab; den er ikke andet end Historien om de vestlige Kulturfolks Udviklingsgang. Denne Udviklingsgang er Universalhistoriens Indhold, om hvis Hovedtræk ingen dannet bør være uvidende, at han ikke skal være uvidende om den Kulturstrømning, der fører ham selv hen med sig. Skulle disse Hovedtræk meddeles den studerende Ungdom ved Siden af det meget andet, der kræver dens Tid og Kræfter, da gjælder det om at udvælge det fornødne, ikke om at samle det videværdige. Det er dette, Holberg har gjort for sin Tid med et sandt Mesterskab i sin Synopsis; derfor holdt den sig ikke alene i vore, men i Udlandets Skoler længere vistnok end de allerfleste andre Lærebøger, indtil Kulturfolkenes

¹⁾ Bruun, Holberg som Lærer i Historie, p. 40.

Historie gik for langt ud over Bogens Grænser, og maaske endnu mere: indtil man misforstod Holberg og vilde forbedre hans Bog med Tilsætninger, der kvalte dens Grundtanke. Til denne, til Holbergs Tanke, ikke til hans Bog, bør den historiske Undervisning i vore Skoler vende tilbage, — og vil snart blive tvungen dertil, fordi det historiske Stof Aar for Aar voxer vore Lærebøgers Principløshed over Hovedet.

Danmarks Riges Historie har Holberg i sin Fremstilling delt i fem Perioder; men Værket falder efter sin indre Natur i to Afdelinger, nemlig først fra Begyndelsen indtil Kong Frederik den Anden medregnet, dernæst Christian den Fjerdes og Frederik den Tredjes Historie. Disse to Afdelinger ere ikke meget forskjellige i Omfang; de to sidste Kongers Historie fylder (i 2den Udgave) 1107, alt det øvrige 1372 Kvartsider. Allerede disse Tal vise, at den sidste Afdeling er ganske anderledes behandlet end den første. Men ogsaa i hele Fremstillingens Underlag ere de forskjellige. Den første Afdeling hviler paa ældre Historieskrivere, den anden er Holbergs selvstændige Arbejde, saa vel med Hensyn til Stoffets Samling som til Valget og Fremstillingen. Foruden Hovedforfatterne fra Middelalderen er det Hvitfeld, der ligger til Grund for den første Afdeling, deri indbefattet Resens Frederik den Anden, som Holberg flere Gange erklærer for et Værk af Hvitfeld. Kun lige i Begyndelsen har Holberg forsøgt ved Kritikens Hjælp at finde en egen Vej igjennem den vilde Sværm af danske Konger i Hedenold. Han har valgt Torfæus til sin Fører i de første Led af den gamle danske Kongerække, forkaster aldeles Niels Petersens og Lyschanders Gullandske Hypothese, hvilken han, skjønt han neppe har kjendt anden Kritik over den end Torfæus's

Undersøgelse Series Regum Daniæ, dog af naturlig Takt behandler med stor Ringeagt, idet han navnlig fremhæver, at den, der har digtet det berømte Stykke «Japhet tredium Noe Son», ikke har forstaaet den rette Kunst at sætte Verden en Voxnæse paa. I de senere Oldtidskonger følger han saa Saxo, saa at han tilregner sig at have ved Siden af Saxos, den Gullandske og den islandske Hypothese fundet en fjerde, — ikke som om han har kastet sig ind i dybe Undersøgelser af de gamle Kilder, men ledet af et naturligt Skjøn, — det Blik paa, hvad der kan være rimeligt, han overhovedet betror sig til som sin Vejleder gennem Historiens mørke Egne. — Der mangler heller ikke andre Beviser paa, at den Indtrængen i Kildernes Beskaffenhed og deres indbyrdes Forhold, som alene kan give et sikkert Grundlag for historisk Fremstilling, ikke var Holbergs Sag, da Fremstillingen af det hele var hans Opgave. Han kjender og benytter saaledes Snorro Sturleson, men kun i Oluf Worms Udgave af Peder Clausens Oversættelse. At komme til en selvstændig Indsigt i — jeg vil ikke sige Snorros Troværdighed, men blot i Paa-lideligheden af Peder Clausens Oversættelse, har ikke ligget ham paa Hjærte, saa at der ikke er Spor af en Sammenstilling med Originalen eller Benyttelse af Peringskjølds Udgave og bilingve Oversættelse af Heimskringla, der dog var udkommen i Aaret 1697. — For os, som have ikke alene Holbergs Kilder, men mange flere og saa mange kritiske Bearbejdelser af Enkeltheder for os, kan denne første Afdeling af Holbergs Værk ikke længer være Vejleder, hvor behagelig og vækkende den end er at læse — som alt fra denne Mands Haand.

Men endnu har Værkets andet Hovedparti selvstændig Værdi til Kundskab om Fortiden, uagtet ogsaa Christian

den Fjerdes og Frederik den Tredjes Historie har efter Holberg været Gjenstand for yngre Forfatteres Bearbejdelse. Især staar hele Værkets 3dje Del, Frederik den Tredjes Historie, som et originalt Arbejde, der ikke alene endnu kan læses med Nytte og Behag, men ogsaa er uundværligt for Historikeren. At Holberg har kunnet samle saa meget den Gang ganske nyt Stof, fortjener saa meget større Paaskjønnelse, som Statens Arkiver ikke vare ham tilgængelige, og der ikke kunde være Tale om at faa Bidrag fra Sverrig, saa fjendsk Stemningen imellem Folkene da endnu var, og saa stor litterær Skinsyge der herskede mellem Videnskabsmændene paa begge Sider af Oresund, især imellem Historikerne. Holberg har ingenlunde ladet sig nøje med at citere Haandskrifter og Aktstykker som Hjemmel for sin Fremstilling, men hyppig optaget dem helt eller delvis i Fremstillingen, som derved har faaet en livlig Afvexling. Saaledes adskillige af Christian den Fjerdes egenhændige Breve, begge Kongers Haandfæstninger og andre vigtige Forordninger om almeninteressante Forhold. — At vi nu ogsaa i denne Afdeling af Værket maa rette og udfylde meget — saa som i Ulfelds og hans Hustrus Historie —, er selvfølgelig ingen Anke mod Værket. Det vilde jo være en stor Skam for os, om vi efter 140 Aars Forløb ikke kunde det. —

Man har bebrejdet Holberg, at han ved den anden Udgave — rettere: det andet Oplag af Danmarks Riges Historie ikke har benyttet de mange og værdifulde Bidrag til nye Fremstillinger af vigtige Partier, der vare fremkomne i den danske Litteratur efter 1733, navnlig ved Gram og Langebek.¹⁾ Bemærkningen er i sig selv vel

¹⁾ Nyt hist. Tidsskrift VI, 429 ff. — Werlauff: Det kgl.

grundet. Især studser man ved den Maade, hvorpaa Holberg viser Slanges udførlige Værk over Christian den Fjerde fra sig. «Siden det første Oplag af dette Skrift», siger han (2. Tome p. 517), «er vel kommen for Lyset Christiani Quarti Historie udi tvende Foliant-Bind, men den er ikke nær saa stor, som den synes at være, og det saavel i Henseende til Charakterernes Storhed» (d. e. de store Typer, hvormed den er trykt) «som i Henseende til vidtløftige Reciter af Ting, som ikke interessere Læseren.» Det er nu vist nok, at har Holberg ikke givet sig Tid til at gennemblade mere end det første Parti af Slange, kunde han ikke finde megen Opfordring til at sætte sig fuldstændig ind i dennes Værk; thi om Rigets Historie indtil Kong Christians Kroning har Slange omtrent det samme som Holberg, fordi der til Grund for begges Fremstilling ligger et og samme nu forsvundet Haandskrift, som Holberg citerer under Titel af *historia minorennitatis Christiani Quarti*.¹⁾ Det var Hans Gram, der efter Kongens Opfordring gennemgik Slanges Haandskrift, rettede og tilføjede, hvad der behøvedes. Men først fra 1737, da Slange døde, havde Gram fri Haand over Værket, der da ogsaa i den sidste Halvdel har langt større Værdi end i den første. Ubestrideligt er det, at meget kunde været berigtiget og videre udført i det nye Oplag af Holbergs Historie, havde han hennyttet Grams og Slanges Arbejde. Saaledes, for at nævne et Exempel, vilde Holbergs Fremstilling af det gottorpske Projekt om Handelen paa Persien og Industriridderen Reusners Historie, i 2den Tome pag. 802 ff., jo have vundet baade i Sikkerhed og Fuldstændighed ved

danske Selskab i dets første Aarhundrede. Kbhvn. 1847, p. 49, Note x.

¹⁾ Det skal være et Ungdomsarbejde af Slange selv.

at benytte Grams langt rigere og paalideligere Fremstilling i Slanges Værk (p. 967 ff.), hvilken kjendelig hviler paa Arkivalier, der kun vare Gram tilgængelige. Ved at tage Hensyn hertil havde Holberg langt bestemtere, end han nu har gjort, kunnet gjendrive Pufendorf og Franskmanden Chanut, mod hvis Urigtigheder han intet andet væsentligt har at stille end det lyse Hoveds Tvivl, fremkaldte ved en besindig Overvejelse af Sagens egen Urimelighed. Holberg og Gram ere enige i Hovedresultatet, men hver naar det ad sin Vej, Gram ad Kundskabens og Kritikens, Holberg ad Betragtningens og Dommens, — Gram med Beviset i Haanden, Holberg ved det sikre Blik, der træffer Hovedpunktet uden at kunne føre andet Bevis for Rigtigheden.

Det er aabenbart, at Holberg ikke har villet benytte Slange i anden Udgave af Danmarks Riges Historie, og heller ikke Grams øvrige historiske Arbejder eller Danske Magazin, hvoraf den ældre Række var helt udkommen i sex Bind, inden det nye Oplag af Holbergs Værk fremkom, og som lovprises af Holberg selv lejlighedsvis i Fortalen til Heltindehistorier. Og alt vel overvejet tror jeg, at Holberg har gjort rigtig i at lade sit Værk blive, som det var, selv om man ikke tager hans legemlige Svaghed i Betragtning, da han jo i 1753 gik paa Gravens Rand. Thi hvad vilde blevet Følgen, havde han villet indføre de nye Resultater af Grams og Langebeks Granskning i sin Bog? Han maatte have omarbejdet flere betydelige Partier; — ja, dersom saadan Omarbejdelse ikke skulde staa som en *pannus purpureus* — en rød Klud paa en blaa Trøje, maatte han omarbejde hele Værket med Undtagelse af Frederik den Tredjes Historie. Og saa havde han endda ikke opnaaet andet end at give Læseren andres

Arbejde i Stedet for sit, da han maatte optage det nye paa Tro og Love uden at kunne selvstændig prøve dets Rigtighed, fordi han ikke havde de andres Arkivalier til sin Raadighed. Og havde han havt dem, maatte han nu ved Slutningen af sin Bane have helt forandret ikke alene sin Studere- og Arbejdsmaade, men sin Dom over, hvad det i Historien kommer an paa¹⁾, og være gaaet over paa et fremmed videnskabeligt Standpunkt, altsaa have svigtet den Genius, der havde gjort ham til en stor Mand. Jeg troer endog at turde udtale den Formodning, at Holberg har opgivet Danmarks Historien, — at han endog har været vel tilfreds med, at han, ved at overtage Universitetets Kvæstur, i Følge den nye Fundats af 31te Marts 1732, kunde afgive sine Forelæsninger over Historie og Geografi til en anden Universitetslærer, den Gang da Gram havde betraadt en ny Bane i Historieforskning, hvor Holberg hverken kunde eller vilde følge ham. Vist er det i det mindste, at tredje Tome af Danmarks Riges Historie er det sidste, Holberg har udgivet om dansk Historie. Han vendte sig til andre Partier af historisk Videnskab og Kunst, hvor han kunde bevæge sig med Frihed efter sin Natur som Fremstillere af et interessant og tankevækkende Indhold, der vel krævede megen Læsning hos Forfatteren, men ikke tvang ham til en indtrængende Kritik af Kilderne. Saaledes leverede han 1737 Den Norske Handel-Stad Bergens Beskrivelse paa Grundlag af Edwardsens haandskrevne Bergens Historie; 1738 Almindelig Kirkehistorie fra Christendommens Begyndelse til Lutheri Reformation i to Kvantbind; 1739 Adskillige store Heltes og berøm-

¹⁾ Sl. Holbergs Dom over N. Krag's Christian den III (Grams Udgave, den eneste trykte) i Epistlerne III, No. CDXIX, Bruuns Udg., 4de Bind, S. 314.

melige Mænds sammenlignede Historier og Bedrifter efter Plutarchi Maade, i to Bind; 1742 Jødiske Historie i to Kvartbind; 1745 Adskillige Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historier, efter Plutarchi Maade, i to Bind. Saa frugtbar var denne Mand ogsaa som historisk Forfatter; men det er, som om han efter 1735 havde frasaagt sig sin Ungdoms Kjærlighed til den danske Historie. En saadan Forandring af Kurs synes ikke at kunne have været tilfældig, — det kan ikke have været et Lune hos Forfatteren eller et Tilfælde, at den netop falder sammen med Grams Optræden som historisk Gransker. Man kan kun beklage dette; thi netop parallelt med den kritiske Granskning havde en pragmatisk Fremstilling med Holbergs Mesterskab været af højeste Betydning for Udviklingen af Folkets historiske Dannelse. Ved Siden af Grams kritiske Monografier vilde det været en sand Velgjerning mod dansk Nationalitet, om Holberg havde givet en Række af Biografier og Skildringer af danske Personligheder og Forhold, i Stedet for de Helte og Heltinder, paa hvem han har anvendt fire Bind, og som han med stor Møje, men ikke stort Held, har sammentvunget i Paralleler efter Plutarchs Mønster — sammentvunget, siger jeg; thi Sammenstillingen mangler ganske det Fundament, der gjør Plutarchs Paralleler naturlige, Forbindelsen mellem Oldtidens to Hovedfolk, Romerne og Grækerne. Holberg selv ytrer ogsaa, at disse Sammenligninger have kostet ham megen Anstrængelse, hvad der viser, at de ikke naturligt have frembudt sig. —

Det er ikke uden Interesse at kjende Holbergs egen Dom om sin «Dannemarks Riges Historie» og om dens

Forhold til andre historiske Arbejder. Herom kan henvises til Epistlerne, No. CXIII og CCCXXVIII, Begyndelsen.¹⁾

Holberg har sluttet sit Værk med Frederik den Tredjes Død. Prf. Christ. Horrebow, som har skrevet Fortalen til anden Udgaves 3dje Del efter Forfatterens Død, siger, at Holberg vilde have leveret Christian den Femtes Historie, dersom ikke Sygdom havde hindret ham, og Døden saa borttrykket ham. Men det forekommer mig lidet troligt, at han virkelig skulde have tænkt paa at gjenoptage sin Virksomhed som dansk Historieskriver efter atten Aars Forløb. Og to Omstændigheder bestyrke denne Tvivl. Først Holbergs egne Ord i Epistel CCCLXXXII, Begyndelsen.²⁾ Disse Ord afskære vel ikke Muligheden af et Tillæg til det allerede udkomne; men de give heller ikke nogen som helst Udsigt til et saadant. Og dernæst, havde han virkelig i sit sidste Leveaar tænkt paa en Fortsættelse, saa havde han vel sørget for, at Griffenfelds Historie, der jo maatte have faaet sin Plads i Christian den Femtes Regeringshistorie, var udtaget af Frederik den Tredjes i det nye Oplag, hvis tredje Del vel er udkommen efter Forfatterens Død, men som dog maa have været under Overvejelse mellem ham og Forlæggeren. Dette Stykke viser, at da han sluttede Værket 1735, agtede han ikke at gaa videre; og i hvad der senere foreligger, er intet, som lader formode, at han har forandret sin Beslutning. Der er da heller ikke efter hans Død forefundet Haandskrift eller Forarbejder til en Christian den Femtes Historie fra hans Haand.

¹⁾ Bruuns Udg. II, p. 109 og IV, p. 74.

²⁾ Samme Udg. IV, p. 224.

Hans Gram.

Holbergs samtidige, hans Kollega ved Universitetet og Arbejder som han i Danmarks Historie, var Hans Gram, hvem jeg allerede har nævnet flere Gange i det foregaaende.¹⁾

Denne Mand var en Præstesøn fra Vendsyssel, født den 28de Oktober 1685 i Bjergby Præstegaard i Vennebjerg Herred. Han blev undervist i Hjemmet af Faderen og af denne dimitteret til Universitetet 1703. I trange Kaar banede han sig Vej ved sin ualmindelige Dygtighed, navnlig som Philolog. Græsk Sprog og Litteratur var hans Hovedfag. En Embedsexamen tog han imidlertid ikke, men disputerede i Aaret 1710 for Magistergraden og blev i det følgende Aar 1711 Konrektor ved Metropolitanskolen; den 29de Januar 1714 samme Dag som Holberg, tillige Professor ved Universitetet, Gram i det græske Sprog. 1719 nedlagde han Embedet ved Skolen og levede nu i nogle Aar alene for sit akademiske Embede og sin philologiske Videnskab. Ved Ægteskab med en velhavende Enke, der døde allerede efter et halvt Aars Forløb, fik han Midler til saa meget friere at kunne følge sin Tilbøjelighed til at studere. Ved Brevvexling med udenlandske Lærde, hvem han beredvillig meddelte Bidrag til deres Værker af sit eget rige Lærdomsforraad, gjorde han vel sit Navn bekjendt og agtet ud over sit Fædrelands Kreds; men indtil 1730 var det kun akademiske Disputatser og mindre philologiske Arbejder, han udgav;

¹⁾ Til Grams Levnet i Almindelighed: J. Møller: Hans Grams Levnet og Fortjenester, i Skand. Literat. Selskabs Skrifter 6te Aargang 1810, p. 1-130, og samme Forfatter i Mnemosyne, 4de Bind, p. 135 - 160.

det betydeligste var *Historia deorum ex Xenophonte, sive Antiquitatum Xenophontearum prodromus* 1716, som Habilitationsskrift ved Tiltrædelse af Professorembedet. Frederik den Fjerdes Tid var ikke gunstig for den egentlige Lærdom. Holberg havde allerede her i Landet et Navn som Forfatter i flere Retninger, inden Gram traadte frem som mere end en grundig lærd Professor. Det var Kjøbenhavns Ildebrand 1728, der bragte ham i nærmere Forbindelse med Gehejmeraad Christian Ludvig Plessen, som tilligemed sin Broder Carl Adolf Plessen¹⁾ og med Ivar Rosenkrands²⁾ bleve hans Beundrere og Patroner.

Da disse Mænd ved Christian den Sjettes Thronbestigelse kom til Magten, droge de Gram frem. Fra den Tid vandt han stigende Anseelse og Indflydelse i den store Verden og blev brugt saa godt som i alle betydelige Sager, der angik Videnskaberne. 1730 strax efter Kong Frederik den Fjerdes Død blev han efter Hojer Kongens Bibliothekar og Historiograf, ved Christian den Sjettes Krøning 1731 Gehejmarkivar, alt i Forbindelse med sit Professorembede. Tillige var han Medlem af flere Kommissioner, saa som af den, der nedsattes den 26de Januar 1731 til Universitetets Reorganisation, og hvis Værk var den nye Fundats af 31te Marts 1732; ligeledes af Kommissionen for de latinske Skoler, som førte til Forordningen af 17de April 1739, hvorved det hele lærde Undervisningsvæsen blev sat paa en langt bedre Fod end tidligere. Følgerigst for Videnskaberne blev dog hans Sæde i den saa kaldte Medaille-

¹⁾ Chr. H. Brasch: *Vemmetoftes Historie* (Kbhvn. 1859—63) passim.

²⁾ J. Møller: *Mnemosyne* I, p. 312 ff.; II, p. 249 ff.

kommission.¹⁾ Kong Christian den Sjette havde under 27de Maj 1739 overdraget Gehejmeraad Joh. Ludv. Holstein, Kunstforvalter Wahl og vor Gram (da Justitsraad) at ordne og beskrive den kongelige Mont- og Medaillesamling. Dette Værk kom vel den Gang ikke til Udførelse, som det var paatænkt; men det gav Anledning til, at Gram i Aaret 1742 indkom til Kongen med Forslag²⁾ til Oprettelsen af et Selskab for Fædrelandets Antikviteter og Historie (*societas antiquitatum et historicarum patriæ*) efter det svenske Antikvitets-Kollegiums Mønster. Planen modtog nogle Ændringer og førte da til Oprettelsen af det Kgl. danske Videnskabernes Selskab, idet Samfundets Opgave udvidedes til at omfatte ogsaa andre Videnskaber end Oldstudiet og Historie. Gehmr. Holstein blev dets første Præsident; men Sjælen i Samfundet var i dets første Periode Gram, som til Oplæsning i dets Møder udarbejdede sine kritiske Undersøgelser om dansk Historie og Sprog.

Noget samlet Hovedværk har Gram ikke leveret, hverken i Philologi eller Historie, men en Række af akademiske Smaaskrifter og af Bidrag til Danmarks Historie. At han endda har kunnet levere saa meget, vidner om en ualmindelig Evne til videnskabeligt Arbejde, naar han kunde komme til at arbejde frit, efter sit eget Hoved; thi hans Tid var stærkt optaget i mange Retninger. Foruden sine fire Embeder som Professor ved Universitetet, kongelig Historiograf, Bibliothekar og Arkivar, og hans Plads i de Kommissioner, hvortil Kongen kaldte ham, har næppe nogen dansk Lærd ført en mere udbredt Brevvexling baade

¹⁾ Molbech: Videnskab. Selsk. Historie p. 10 ff.

²⁾ N. H. S. Bloch: Thronhjemske Blandinger, Thronhjem 1804, p. 176.

med fremmede og indenlandske, eller levet saa meget med de store og taget saa megen Del i Selskabslivet som Gram, eller udført flere og mere forskjelligartede Ærinder for dem, saa at man ofte undrer sig over en Føjelighed og Tjenstagtighed, der næsten gaar indtil Underdanighed, som naar han maa skaffe Overkammerherre Plessen Underretning om det ostindiske Kompagnis Aktier og Generalforsamlinger ¹⁾, eller hvad Skibe det agter at udsende, — eller naar han tilbyder sig selv at ville drikke Tjærevand for at skaffe samme Herre et paalideligt Experiment om denne Modekurs Virkninger! Dersom Hans Gram ikke havde været lige vakker, hjælpsom og tjenstvillig mod alle, navnlig mod Studenterne, og dersom ikke hans Liv havde været ulasteligt, hans hele Færd, som den sømmer sig en Mand af Ære, vilde denne flittige Omgang med de store være bleven opfattet som en servil Opvartning, der vilde have paadraget ham baade Samtidens og Eftertidens Dadel. Nu døde han den 19de Februar 1748 højagtet af alle, savnet og elsket af de fleste.

Hans Gram var en udmærket lærd og skarpsindig Videnskabsmand i to Retninger: som Philolog og Historiker. Den første Retning forbigaar jeg her, hvor Talen alene er om dansk Historiografi. Hvor tidlig Gram har begyndt sine historiske Studier, kan jeg ikke sige; men

¹⁾ Se Grams Breve i Suhms nye Samlinger IV, 1, p. 135, navnlig p. 142, 149 ff.; ib. 3-4 H., p. 103. Hans Breve til Grev Christian Rantzau findes i Odin Wolff: Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab 1810, Marts, April og Maj. — Et Brev fra Gram til C. Deichmann i N. D. Mag. III, 45. — 21 Breve fra Gram til Joh. Alb. Fabricius fra 1708-1736 i (Uhl): Sylloge nova Epistolarum (Norimbergæ 1760) vol. 1, L. III, p. 552-626. — Ti Breve fra Gram til Slange i Nyt histor. Tidsskrift VI, p. 246 ff.

selv efter at han 1730 blev ansat som kgl. Historiograf, er der hengaaet flere Aar, inden han producerede noget Arbejde for Publikum. Og ligeledes her var det hans Tjenstvillighed, ikke hans frie Valg og Beslutning, der drog ham ind paa Forfatterbanen. Dermed hænger det saaledes sammen. Hollænderen Joh. Meursius, der døde 1639 som Professor i Sorø, havde efterladt sig en stor Mængde Skrifter og Breve, spredte vidt omkring. Direktorerne for det storhertugelige Bogtrykkeri i Florents, Tartini og Franchi, besluttede at samle dem i en Pragtudgave af hans Værker, trykte og utrykte; de skreve i den Anledning til «Professorerne i Sorø» for at anmode dem om Meddelelse af, hvad der af Meursius's litterære Efterladenskaber endnu maatte findes hos dem. Dette maa være sket i et af Aarene 1733 og 34. Da Sorø Akademi allerede den Gang havde været nedlagt i circa 70 Aar, fandt Brevet ingen Professorer der; det kom til Kjøbenhavn og blev overdraget Gram at besvare. Hans Brev af 11te September 1735¹⁾ til de nævnte Italienerne indeholdt saa mange Oplysninger om Meursius, hans Værker og hans Efterladenskaber, at det foranledigede den egentlige Udgiver Professor Johannes Lami i Florents til at sætte sig i Forbindelse med Gram og anmode ham om Bistand til Arbejdet. Gram afviste det for Meursius's Virksomhed i Nederlandene, men lovede Hjælp med Hensyn til hans Arbejder i dansk Historie. Stor Lyst lader det imidlertid ikke til, at han har havt til dette Arbejde. Han gjorde Lami opmærksom paa, at Meursius's Danmarkshistorie intet vilde bidrage til Forfatterens Berøm-

¹⁾ Trykt i Fortalen til 1ste Tome af Lamis Udgave af Joan. Meursii opera omnia (Florentiæ 1741) p. III sqq.

melse, fordi det i sig selv var et ringe Arbejde, egentlig ikke andet end Omskrivning paa godt Latin af Saxo, Albert Krantz's trykte Værker, Hans Svaning den ældres og Niels Krag's utrykte Skrifter. Ikke en Gang Hvitfeld havde Meursius kunnet benytte, fordi han ikke forstod dansk. Særlig fremhævede Gram, at om Meursius ogsaa var sikret imod at gribes i Plagiat med Hensyn til Hans Svanings Historier, fordi kun lidet af disse var trykt¹⁾, saa vilde han ikke undgaa Beskyldningen i Christian den Tredjes Historie, der slet ikke var andet end Niels Krag's Værk, saa snart dette udkom i Trykken.²⁾ Men Lami vilde ikke opgive den Udsigt, Grams Bistand aabnede ham til at faa Meursius komplet og ledsaget med værdifulde Noter, «*complementa og animadversiones*», saa at Gram mente at maatte føje ham. Det kan ikke have været senere end i Aaret 1737 eller et af de nærmest følgende Aar³⁾, at Gram sendte til Florents gjennem det danske Gesandtskab i Wien⁴⁾ en Pakke med Afskrifter af Meursius's *Historia Danica* 17 Bøger, hvormed han lod følge N. Krag's Christian den Tredje og Stephanius' Fortsættelse fra Aar 1550, hvor Krag standser, indtil Kongens Død; fremdeles Afskrifter af Ælnoths St. Knud Konges Historie og den anonyme Historie af St. Knuds Søns, den flanderske Greve Carl danskens Martyrium, hvilke Skrifter Meursius i sin Tid havde udgivet, samt nogle mindre betydelige Stykker,

¹⁾ nl. Rosæfont. Refutatio med Kong Hans's Krønike og Christian den anden.

²⁾ Grams Brev til Lami af 21de Marts 1736, p. VIII—XIII i præfatio til samme Tome af Udgaven.

³⁾ Thi Gram siger i præfatio til Krag's Værk, som udkom 1737, p. 35 til 36, at han da havde udskrevet Meursius for at sende ham til Lami.

⁴⁾ Præfatio til T. I af Meursii opera p. XXX.

der staa i Forbindelse med Danmarkshistorien; ikke at tale om Alb. Haelwegs *icones regum Danicæ*, Afbildninger af ældre danske Mønter, samt Landkort. Men Hovedsagen var 20 Ark med Noter til denne Danmarkshistorie af Gram. Det varede længe, inden Gram hørte om denne Sendings Skjæbne. Den første Tome af Lami's Udgave bærer Aarstallet 1741; men den indeholdt intet af de danske Sager. Gram begyndte at frygte for at have spildt sin Flid og sine Udgifter; thi saa langsom var Forbindelsen mellem Florents og Kjøbenhavn, at han først af et Brev fra Lami i Efteraaret 1741 erfarede, at der den Gang allerede var trykt tre Hefter, og at de danske Sager kun ventede efter Fortsættelsen af Grams Noter. Nu fik vor Landsmand travlt, lagde alt andet til Side, samlede sine Optegnelser til Meursius og arbejdede saa dygtig¹⁾, at han efter 9—10 Maaneders Forløb kunde sende Lami det fornødne, i alt 6 Bøger Papir med lærde kritiske Noter paa Latin til et Værk, han ansaa for et lidet eller intet betydende litterært Produkt, som han selv aldrig var faldet paa at udgive og kommentere. Videre er det vel ikke muligt at drive den uegennyttigste Tjenstvillighed. Og Gram fik ikke en Gang sit Arbejde at se trykt. Det fylder nu i den florentinske Udgave af Meursius's Opera den 9de Tome, der udkom 1746; men af denne Tome toges der nogle Særtryk efter Grams Opfordring, for at ingen skulde være nødt til at købe alle de 9 tykke Folianter ene for denne Tomes Skyld. Thi Gram indsaa, at det vilde være denne Tome, der i Tidens Længde vilde holde sig paa Bogmarkedet. Men disse Særtryk kom først til Danmark flere Aar efter Grams Død.²⁾

¹⁾ Suhms Nye Samlinger, 4de Bind, p. 137.

²⁾ Se Anmeldelsen i Büschings *Nachrichten von dem Zu-*

Hvad det er, Gram her har leveret, vil allerede skjønnes deraf, at med Undtagelse af Christian den Tredjes Historie, som han vedblivende betragter ikke som Meursius's, men som Niels Krags Arbejde, er der kun ganske enkelte af denne Tomes mere end 1100 Spalter af største Folio-Format, hvor han ikke har ledsaget, oplyst, rettet, forøget Meursius's Text med lærde, kritiske Noter, der alene give denne Text nogen Betydning for dansk Historie. Havde ikke Gram gjort Lami den Tjeneste, Meursius den Ære at hæfte disse rige Gaver af historisk Lærdom til Nederländerens gode Latin, vilde dennes Danmarks Historie for længe siden være sunken i Forglemmelse. Og nu ser ingen paa andet i Lami's 9de Tome end paa Noterne; kaste de et Blik paa Texten, er det alene for at se, hvad det er for et Sted, Grams Note er hæftet ved.

Disse Grams Noter til Meursius gjøre Epoke i den danske Historieforskning, middelbart ogsaa i Historie-skrivningen. Det ældre er fra nu af gjenembrudt. Ikke alene er her Svanings, Hvitfelds, Vedels, — kort sagt Samlingens Standpunkt overvundet, det Standpunkt, hvor det kommer Arbejderen an paa at samle den største Masse af historisk Stof, medens dettes Sigtelse kun er en tilfældig og underordnet Interesse. Og hvad Stephanius, Sperling, Torfæus have gjort enkeltvis for at skaffe Kritiken Ørenlyd, er i Grams Noter gennemført for vor hele Oldtids og Middelalders Historie. Selvfølgelig vilde det være taabeligt, om jeg vilde gaa ind paa at vise dette i det enkelte; thi Noterne ere selv intet uden en Række af kortere eller længere Afhandlinger og Bemærkninger om

stande der Wissenschaften und Künste in den kgl. Dänischen Reichen und Landen I, Kopenhagen und Leipzig 1754, p. 557 ff.

Enkeltheder. Man kan undre sig over — og har gjort det —, at en Mand, der havde en saadan Fylde af Kundskab og Indsigt til sin Raadighed, kunde bekvenne sig til at meddele denne i en saa tung og underordnet Form. Hvorfor viste han ikke Florentineren fra sig og gav os et eget kritisk Værk over vor Historie? Denne Anke er ikke ugrundet; men det er et Spørgsmaal, om Gram efter sin Natur og i sine Forhold nogensinde var kommen til Meddelelse af sin Rigdom, havde ikke en fremmed trukket ham ud over alt, hvad der staar i Vejen for en Mand med et svagt Initiativ, saa at han kom igjennem til Beslutning og Handling. I ethvert Fald maa vi sildig født takke Gram for, hvad han har givet, uden at vrage det for den mindre heldige Forms Skyld.

Men det var ikke Noterne til Meursius alene, Lami Foretagende fremkaldte; det blev ogsaa Anledningen til, at Gram selv udgav Niels Krags Christian den Tredjes Historie, der hidtil henlaa i Haandskrift. Da Gram saa, at hans Meddelelse om Forholdet mellem Krags og Meursius's Arbejder ikke bevægede Lami til at forbigaa dette Stykke, besluttede han sig til selv at udgive Krag, for at det kunde blive aabenbart, at det var denne vor Landsmand, ikke Nederländeren, der havde forfattet dette Parti af vor Danmarkshistorie. Saaledes udkom 1737 i Kjøbenhavn i et Foliobind Krags Værk¹⁾, hvortil Udgiveren Gram havde føjet Stephanius's Fortsættelse fra 1550 indtil Kong

¹⁾ Nicolai Cragii Annalium libri VI, quibus res Danicæ, ab excessu regis Friderici I ac deinde a gloriosissimo rege Christiano III gestæ ad annum usque MDL enarrantur. His additi Stephani Jo. Stephanii historiæ Danicæ libri duo, quibus reliqua laudatissimi regis acta describuntur. Cum præfatione, indicibus et aliis quibusdam accessionibus. Hafniæ 1737.

Christians Død 1559, dernæst Niels Hemmingsens, Jakob Bordings, Hans Thomæsens Taler over Kongen, Johannes Sascridens' Epicedium (Sørgedigt), samt tre vigtige Aktstykker til Kongens Historie. Men Hovedsagen for os er den udførlige lærde, baade for den verdslige Historie og for Litteraturhistorien vigtige latinske Fortale af Gram. Dette er et helt Værk for sig, der omfatter ikke mindre end 139 Foliosider. Den indeholder alt, hvad der kan tjene til at sætte Krag og Stephanius' Arbejder i det rette Lys og fremme en rigtig Opfatning af dem, Forfatterens Levnet og Stilling, deres Arbejders Forhold til andre Historie-skrivere, saa som Hvitfeld, Lyschander og Meursius, deres Troværdighed og deres Kundskab om de Optrin, de berette, — tillige Undersøgelser om et Par tvivlsomme eller ikke tilstrækkelig oplyste Punkter af Christian den Tredjes Historie, saa som om Kongens Forhold til det Schmalkaldiske Forbund og om Delingen af Hertugdømmerne, samt mere. Det er i denne Fortale, at Gram først har givet en Prøve paa og et Mønster af historisk Kildekritik.

Disse Grams Arbejder ere alle paa Latin, et Sprog, han skrev ikke alene lettere, men langt bedre end Dansk. Men samtidig med Noterne til Meursius og Udgaven af Krag og Stephanius maatte han fra Aar 1733 anvende mangan Time i sine øvrige Leveaar paa Udgivelsen af en anden Mands danske historiske Arbejde: Slanges Christian den Fjerde. Da dette er et Hovedværk i den danske historiske Litteratur, skal jeg her omtale det nødvendigste om Forfatteren og hans Værk.¹⁾

Niels Slange var en Søn af den fra Enevoldsmag-

¹⁾ Efter Fortalen til Læseren i Udgaven, foruden de almindelige litterære Hjælpemidler og Fortalen til J. H. Schlegels tyske Bearbejdelse af Slange.

tens Indførelse bekjendte Provst Peder Villadsen, der senere blev Biskop i Viborg. Slange er født i Slagelse 1657, studerede ved Københavns Universitet, rejste udenlands og blev ved sin Hjemkomst i Aaret 1681 ansat som Sekretær i Kancelliet, hvor han siden tilbragte sit Liv, under sædvanligt Avancement ad Embedsvejen. Han døde 1737 i sit 80de Aar som Konferentsraad. Af Kong Christian den Sjette var han yndet, saa at han blev optagen i Adelsstanden 1731. Denne Mand samlede i mange Aar til en Historie af Kong Christian den Fjerde. Hvor meget der endnu var at finde af ubenyttet Stof, viser Holbergs Historie; og Slange havde ved sin Embedsstilling Adgang til mange Arkivalier. Men da han havde udarbejdet Værket, saa han, at det var blevet altfor voluminøst til, at han formaaede at lade det trykke. Han overrakte det derfor 1734 til Kongen, der lovede at afholde alle Omkostninger ved Udgivelsen, idet Slange dog beholdt Oplaget, paa nogle Exemplarer nær, som sin Ejendom. Kongen paalagde nu Gram at gjennemse Arkene, før de tryktes, for at intet skulde optages, der stred imod Sandheden og Kong Christians Ære. Det var intet behageligt Hverv. Gram maatte se at komme ud af det med den gamle, af Kongen yndede Forfatter, der var noget paastaaende.¹⁾ Saaledes havde Gram ikke fri Haand, saa længe Slange levede. Først fra hans Død d. 21de Juli 1737 — paa samme Tid altsaa, som Gram var i fuld Virksomhed med Meursius, Krag og Stephanius, — blev han virkelig Herre over Slanges Arbejde, det er over Værkets tredje og fjerde Part, der rigtignok udgjøre over tre Fjerdedele af det hele. Her har Gram rettet og tilføjet saare meget, saa disse

¹⁾ Se Grams Breve til Slange i N. Hist. Tidsskrift VI, p. 246 ff.

Partier af Slanges Værk ligesaa vel kunne kaldes Grams som Slanges Arbejde. Da han imidlertid i disse Partier af Værket ikke har angivet, hvad der tilhører ham, hvad Slange, medens man af hans Breve til Slange kan se i det mindste en Del af de Forandringer, Gram havde forlangt i de første Dele, kan dette nu ikke paavises. Alt gaar under Slanges Navn som hans Værk. Man maa nøjes med at vide, at Slanges Arbejde fra Aar 1620 har faaet meget forhøjet videnskabelig Værdi ved Grams Deltagelse i Udgivelsen¹⁾, og med at se Grams Spor i det mindste i Alt, hvad der røber sin Herkomst fra Gehejmearkivet. Dog er det ikke derfra alene, Forbedringerne have deres Oprindelse, men fra Grams rige Kundskabsfylde i det hele. Vi finde atter her Gram arbejdende i en andens Tjeneste, paa at rette en andens Fejl, befordre en andens litterære værk til Trykken. Og dette Arbejde fulgte ham til Graven. Paa sit yderste gjennemgik han de sidste Ark og sendte dem i Trykkeriet. Værket udkom først Aaret efter hans Død.²⁾ Da havde Arbejdet efter Gram været over-

¹⁾ Se Grams Indberetning til J. L. Holstein om sine historiske Arbejder, Danske Samlinger 2den Række, I. p. 366 ff., navnlig 367 ff.

²⁾ Den stormægtigste Konges Christian den Fierdes Konges til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertugs til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greves til Oldenborg og Delmenhorst, Historie, sammenskreven af Niels Slange, Kongel. Majests. Conferentz-, Etatz-, Justitz- og Cancellie-Raad, saaog Secreterer udi Cancelliet, men efter Kongel. allernaadigst Befaling igiennemseet og af Archiv-Documenter forbedret af Hans Gram, Kongel. Majests. Etatz- og Justitz-Raad, Historiographus, Bibliothecarius og Geheime-Archivarius, samt Professor ved Kiøbenhavns Universitet. Paa Kongel. Bekostning til Trykken befordret. Kjøbenhavn 1749. Fol. max. p. 1—1534.

draget til Jak. Langebek, Grams Eftermand som Gehejme-arkivar, og Christian Ludv. Scheidt, en Tysker, der 1738 indkaldtes fra Göttingen som Professor i Natur- og Statsret ved Kjøbenhavns Universitet, og som ogsaa maa nævnes blandt danske Historiografer i det 18de Aarhundrede, da han til Videnskabernes Selskab har leveret et Par Afhandlinger af historisk Indhold, vedrørende Danmarks og Norges offentlige Ret.¹⁾ Men da Scheidt forlod Danmark kort efter Grams Død, blev det Langebek alene, der sluttede Arbejdet og skrev Fortalen. Tilegnelsen til Kong Frederik den Femte er imidlertid af Etatsraad Peder Fogh til Ryomgaard, Griffenfelds Søsterson, i Slanges Arvingers Navn, da disse havde at takke Kong Frederik, fordi han lod dem beholde hele Oplaget af Værket paa nogle Exemplarer nær.

Hidtil havde Gram mest arbejdet for andre²⁾ og, hvor han havde frit Valg, skrevet Latin. Men i sine sidste fem-sex Aar se vi ham begynde et nyt Afsnit i sin Virksomhed for dansk Historie og — ligesom tvinge sig til at benytte Modersmaalet til sine hidhørende Arbejder. Det var Stiftelsen af Videnskabernes Selskab, der bevirkede denne mærkelige Overgang i hans litterære Liv. Men selv

¹⁾ Skrifter, som udi det Kjøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste fra 1743—44: Beviis, at Danmark ikke nogen Sinde har været et Lehn af det tyske Rige, I, p. 87 og II, p. 171. Kongeriget Norges ældgamle Frihed, med Beviis, at dette Rige aldrig har været Danmarks Krone indcorporeret som Provinz, ib. II, p. 309. — Scheidts Levnet i Büschings Beyträge zu der Lebensgeschichte denkwürdiger Personen, 3 Th. (cfr. Petersen: Dansk Litteraturhist. IV, 222).

²⁾ En Angivelse af Grams philologiske Bidrag til andres Arbejder finder man i Werlauffs Efterretninger om det store kgl. Bibliothek, 2den Udg., p. 146—148.

her maatte han begynde med at bruge sin latinske Pen til at indføre en andens Arbejde. Den lærde Rektor i Flensborg, Johannes Møller havde efterladt sig et vidtløftigt Haandskrift, 40 Aars Arbejde, over de Forfattere, der vare fødte i Cimbrien, hvorved han forstod Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, med Lybek og Hamborg, eller som ved deres Liv og Stilling havde været knyttede til disse Lande. Dette Haandskrift henlaa i mange Aar utrykt, da Familien ikke kunde finde en Forlægger og selv manglede Midler til at udrede de store Omkostninger. Da blev Ministeren Grev Johan Ludvig Holstein opmærksom paa Sagen, erhvervede Haandskriftet og anbefalede i Videnskabernes Selskab dets Udgivelse, hvortil han vidste at skaffe offentlige Midler. Det hele Arbejde ved Udgivelsen overdroges til den afdøde Forfatters yngste Søn Ole Henrik Møller, der opholdt sig i Kjøbenhavn, og som med sønlig Pietet og ualmindelig Dygtighed udførte dette kolossale Arbejde i utrolig kort Tid. Men Gram, som vel egentlig var Drivfjedren i dette Foretagende, skjönt han lod sin fornemme Velynder Grev Holstein have al Ære derfor, maatte skrive den lærde og indholdsrige latinske Fortale, der nu pryder Værket, det berømte *Cimbria literata* i tre Folio-Tomer, som bærer Aaret 1744 paa sit Titelblad. Grams Fortale (præfatio) er underskrevet d. 28de Februar 1744. Den oplæstes i Videnskabernes Selskab, i hvis Navn Værket dediceredes til Kong Christian den Sjette. Lejlighedsvis vil jeg her bemærke, at Ole Henrik Møller samme Aar blev Professor i Litteraturhistorien ved Kjøbenhavns Universitet og fem Aar derefter Rektor ved Flensborg Skole, og at han blev en meget frugtbar Forfatter af historiske Skrifter om Familier, Ind-

retninger og forskjellige Forhold i Hertugdømmerne, et Par paa Latin, de øvrige paa Tysk.¹⁾

Endelig fik Gram sine sidste Aar fri til selvvalgt Arbejde. Saaledes fremkom de 16 danske Afhandlinger eller Meddelelser, han oplæste i Videnskabernes Selskab, og som bleve trykte i den første Række af Selskabets Skrifter. Disse større og mindre Afhandlinger leverede han fra 13de November 1742, som Selskabet regner for sin Stiftelsesdag, indtil sin Død den 19de Februar 1748. Nogle angaa dansk Sprog, saa som Prøver af danske Ord og Talemaader, af det Engel-Saxiske Sprog forklarede, — Forklaringer af Ordenes Skriftemaal, Dimmeluge — Arildstid o. fl., men ni historisk-kritiske Undersøgelser vise Forfatterens høje Standpunkt som Historiegransker og ere de Arbejder, der i Forbindelse med Noterne til Meursius og Fortalerne til Krag og Cimbria literata først have bragt Kritiken til fuld Anvendelse i den danske Historiografi og saaledes virkelig brudt en ny Vej for Studiet af Fædrelandshistorien.

De ere²⁾: 1) Om Knud den Stores Rejse til Rom, hvad Aar den er sket; I, 25—51.

2) Om Bysse-Krud, naar det er opfundet i Europa, og hvorlænge det har været i Brug i Danmark; I, 215—306.

3) Christiern II's forehavte Religionsreformation i Danmark; III, 1—76.

4) Om det Navn Christiern; III, 77—90.

5) Om Christine af Danmark, Kong Christierni

¹⁾ Titlerne finder man i Worms Lexicon II. voc. Møller.

²⁾ I Molbechs Vidensk. Selsk. Historie S. 536 ere de anførte i den Orden, hvori de ere oplæste, saa vidt denne kan ses af Selskabets Protokol.

II Datter, Hertuginde i Milan og siden i Lothringen; V, 1—126.

- 6) Om Theophrastus Paracelsus har været nogen Tid i Kjøbenhavn; IV, 243—254.
- 7) Anmærkninger om nogle Navne i Matthie Gableri latinske Vers *in laudem Christierni II.* Hafniæ 1521; IV, 255—274.
- 8) Anmærkninger om Kong Christierns II Medfølgere ud af Danmark i Aaret 1523, samt flere af hans Tilhængere udi hans Landflygtighed; IV, 275—294.
- 9) Forbedringer til Kong Woldemar Christoffersens Historie; IV, 1—242.¹⁾

Af disse ere Nr. 3, Om Christiern II's Reformationsforsøg, og Nr. 9, om Woldemar III's *„Afsindssomt og betydeligste, især det sidste, der tillige er Grams sidste Arbejde, hvis Oplæsning i Selskabet først sluttedes en Maaned før hans Død. Men alle have de Betydning ved Lærdom og Kritik, og indeholde meget mere, end man skulde vente efter Titlerne.*

Hans Gram var historisk Kritiker, slet ikke Fremstiller. I Fremstillingskunsten kunde han lige saa lidt maale sig med Holberg, som denne havde kunnet gjøre Grams kritiske Gjerning. Og Gram var den historiske Kritiks Begrunder her i Danmark, det vil sige, at det fra hans Tid var anerkjendt i vor Historiografi, at ingen Fremstilling havde videnskabeligt Værd, med mindre den grundede sig

¹⁾ Det maa vistnok skyldes en Forglemmelse, at Forf. ikke har nævnt Grams Afhandling: Om det gamle Ord Herremand; 2den Del, 263—308. (E. H.)

²⁾ Tysk Bearbejdelse deraf: W. A. Heinze: Diplomatische Geschichte des dänischen Königs Waldemar III, Christoph II. Sohnes. Leipzig 1781.

paa en kritisk Gjennemarbejdelse af Stoffet. De ældres Kritik er, med Undtagelse af enkelte Arbejder af navnlig Stephanius og Otto Sperling, partiel og tilfældig, paanødt af Modsigelser i Kilderne eller af aabenbar Ensidighed i Dom og Fremstilling. Torfæus holder sig til sine Islændere, men saa godt som alene til det Stof, de meddele, uden indgaaende Prøvelse af Sagalitteraturens Natur og Væsen. Først Gram er traadt ind paa det rent kritiske Standpunkt, idet han alene har været bevæget af det Spørgsmaal: hvad er Sandhed i Fortidens Overlevering? hvorledes og hvor finder jeg den? Dette har ført ham til Kritik af Historiens Kilder, — en Kritik, der utvivlsomt er det eneste faste Fundament for historiske Fremstillinger. Dette er Mandens udødelige Fortjeneste af vor Historiografi, — mere end den Række af rigtige Erkjendelser, han har indført i den historiske Overlevering. Meget urigtigt har han vist ud af vor Historie, mange nye Enkeltheder har han indført i den. Men selvfølgelig har han paa mange Punkter set for kort eller dømt urigtig eller saaledes, at det nye Stof, som fortsat videnskabeligt Arbejde efter ham har bragt for Lyset og fremdeles bringer frem, har sat Efterkommerne i Stand til at gjen-drive, ændre, forøge, hvad han har lært os. Dette er i Grunden kun, hvad der forstaar sig af sig selv. Der er ikke, har aldrig været, vil aldrig komme nogen Kritiker, som ikke af følgende Kritikere overbevises om Vildfarelser og Utilstrækkeligheder. Grams Berømmelse hviler ikke paa hans Kritiks Enkeltheder, men paa dens Standpunkt: han først er naaet frem til den historiske Sandheds Efterforskning som sin eneste Opgave.

Tre store Egenskaber besad Gram som historisk Kritiker i ualmindelig Grad — og endnu ualmindeligere For-

ening: Lærdom, Skarpsindighed og Overblik. Grams Kundskab om Stoffet til dansk Historie omfattede alle dens da bekjendte Kilder og den hele hidrørende Bogmasse. Man kan med en vis Ret sige, at som vor Litteratur ikke før havde havt nogen saa lærd Historiker, vil den heller aldrig faa hans Lige, — ikke som om det skulde paastaas, at han ingen Overmand kunde finde, men fordi den historiske Litteratur har i de følgende halvandet Aarhundrede udviklet sig til et saadant Omfang, at ikke mere noget enkelt Menneske kan omfatte den; det historiske Stofs Masse maa fordeles blandt flere, dersom Arbejdet skal kunne føres videre. Historien har efter Grams Tid delt sig i Discipliner, der hver giver sin Mand nok at tage vare; og nye historiske Videnskaber ere opkomne. Man tænke alene paa, hvad nordisk Oldkyndighed har at betyde nu i Sammenligning med, hvad han og hans samtidige kaldte nordiske Antikviteter. Men Grams overlegne Kundskab i Forhold til hans samtidige gav hans Arbejder den afgjørende Sikkerhed, der karakteriserer dem, og skaffede hans Kritik Indgang. Middelbart kom ogsaa Grams philologiske Lærdom hans kritiske Arbejde i Danmarks Historie til gode. Den udvidede betydelig hans Synskreds, skærpede hans Dømmekraft, gav ham overalt Analogier ved Haanden.

Grams Skarpsindighed i Kombinationen svarede til hans Lærdom. Uden denne Egenskab var han selvfølgelig ikke bleven Kritiker. Men Skarpsindighed er som en skarp Kniv: et ypperligt Redskab, men lige brugeligt til ondt og godt. Der er noget forløkkende i snilde og udviklede Kombinationer, som netop let føre de stærke Dialektikere paa Vildspor, dersom ikke over Skarpsindighedens Arbejde vaager et roligt overskuende Blik, som i Tide véd

at undgaa Konsekventsmageriets Afveje. Dette Blik er det netop, der udmærkede Gram; den Vej, han gik, var den rette, selv om han ikke altid fandt alt det rigtige eller undgik at optage urigtigt.

De Arbejder, der hidtil ere nævnte, ere de, der give Gram Betydning som den historiske Kritiks Fyrste i Danmark; men for Fuldstændigheds Skyld tilføjer jeg, at blandt Grams historiske Skrifter er ogsaa en latinsk Afhandling om den tyske Kong Henrik Fuglefængers danske Krig, indrykket i et Leipzigske litterært Tidsskrift¹⁾. Heller ikke bør det forbigaa, at der endnu er to Arbejder af historisk Art, hvor Gram har rakt Haand til Befordring af andres Gjerninger. Islænderen Arne Magnussen havde afskrevet Knytlinge Saga og ledsaget den med en latinsk Oversættelse. Dette Arbejde paatog Gram sig at udgive, især for at forhindre en svensk Udgave.²⁾ Han omarbejdede Oversættelsen, skrev Fortale og Anmærkninger og besørgede Trykningen. Denne var færdig ved Grams Død; men da han endnu ikke havde faaet Fortale og Noter skrevne, blev Oplaget liggende saa længe, indtil det forteredes af Rotter og Mus.³⁾ Noget bedre er det dog gaaet Grams — eller rettere Rostgaards ved Gram udgivne — Samling af Oluf Worms lærde Brevvexling; thi vel brændte det allermeste af det trykte Oplag med Grams Gaard 1728; men saa meget blev dog reddet, at det kgl. danske

¹⁾ *Miscellanea Lipsiensia nova*, vol. II, pars II, p. 229–304: J. G. De Henrici Aucupis expeditione Danica dissertatio ad Fridericum Ottonem Menckenium.

²⁾ Han benyttede derved den Arne-Magnæanske Stipendiat Jon Olafsen fra Grønnavik.

³⁾ Se Fortalen til 11te Bind af Nordisk Oldskr. Selsk. (danske) Oldnord. Sagaer, p. VI; sammenholdt med Grams egen Fremstilling i Danske Samlinger 2den Række I, p. 371.

Selskab i Aaret 1751 kunde udgive Samlingen.¹⁾ Naar man nu hertil regner, at i Grams Levetid udkom kun de tre første Bind af Videnskabernes Selskabs Skrifter²⁾, saa finder man, at med Undtagelse af Fortalerne til Krag og til Cimbria literata, den lille Afhandling om Henrik Fuglefænger, samt fire mindre af hans Bidrag til Selskabets Skrifter, har Gram selv ikke faaet noget af sine historisk-kritiske Arbejder at se udkomme i Trykken og altsaa selv ikke kunnet danne sig nogen ret begrundet Mening om deres Virkning paa Publikum.

Det er ikke mange eller tykke Bøger om dansk Historie, Gram har produceret i Forhold til sine eminente Evner. Han kom først i en Alder af henved et halvt hundrede Aar til ret at arbejde i Historiens Tjeneste, — egentlig først i sine sidste fem Leveaar til selvstændig Forfattervirksomhed i dette Fag. Han kunde have efterladt os langt mere, havde han havt Holbergs mægtige Initiativ, Holbergs Selvstændighed, Holbergs beundringsværdige Evne til at holde sammen paa Tid og Kræfter, og hans Vilje til at vise alt adspredende fra sig og leve ensomt med sine Muser. Men i disse Henseender stod Gram langt under Holberg. De færreste af Grams Arbejder ere fremgaaede af hans eget Valg, hans egen Beslutning. Grams Føjelighed og Tjenstagtighed, der roses saa meget, have vist været meget elskværdige Karaktertræk for

¹⁾ Werlauff: Det kgl. danske Selskab o. s. v., p. 64.*)

²⁾ Skrifter, som udi det Kjøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste. 1ste Del udkom 1745, 2den Del 1746, 3dje Del 1747, 4de Del 1750 (fyldes helt af Grams Arbejder), 5te Del 1751.

*) Et Tillæg til den Wormske Brevvexling er udgivet af C. Weeke i Bruun, Nielsen og Petersen: Danske Samlinger III (Kbhvn. 1867—68) 259 ff.
(E. H.)

hans samtidige; men de maa dog kaldes Svagheder, der spredte hans Kræfter, ligesom ogsaa hans vidt udbredte Brevvexling og hans levende Deltagelse i Selskabslivet¹⁾, hvor han glimrede ved sin behagelige Konversation, saa at han ogsaa behagede Damerne. Selskab kunde Gram ikke undvære, ikke en Gang som Forfatter. At han i Videnskabernes Selskab fandt en Kreds af Venner og Tilhørere efter sin Smag, have vi at takke for hans danske historiske Arbejder. Hvor ganske anderledes Holberg, der ikke trængte til nogens Tilskyndelse for at komme til Beslutning og Handling. Man har talt meget om Fjendskab mellem disse Mænd. Jeg vil gjerne tro, at deres højst forskjellige Naturer og Retninger aldrig vilde have tilladt dem at blive nærmere Venner, og at Grams Deltagelse i Rostgaards smaalige Forfølgelse imod Peder Paars, hans Hovedrysten over Holbergs Komadieskriveri, ligesom dennes Spot over lærd Pedanteri, hvorved han dog ikke udtrykkelig pegede til Gram eller nogen anden, have en Tid lang sat dem paa en spændt Fod mod hinanden. Men naar jeg tilbageviser al uhjemlet Anekdotkram, som den ene Litterator skriver ud efter den anden, kjender jeg kun en eneste bitter og haanlig Ytring mellem dem, og det netop af Gram imod Holberg i et Brev til den hamburgske Lærde J. A. Fabricius sex Aar yngre end den Rostgaardske Sag.²⁾ Jeg kjender ingen saadan personlig Ytring af Holberg mod Gram, og jeg fremhæver dette, fordi man ogsaa her er tilbøjelig til at tage Parti imod

¹⁾ *lectio et procerum conversatio tantum temporis Grammio consumserant, ut tantum modo occasione data scriberet* (Suhm i Fortalen til VII Tome af Ser. R. Dan., Fol. G 2).

²⁾ (Uhl) *Sylloge nova epistolarum*, Norimbergæ 1760. I, lib. III, p. 588.

Holberg. — Det forekommer mig tvivlsomt, om Grams flittige Opvartning hos sine fornemme Patroner og Mæcenater var en saa højt staaende Videnskabsmand ganske værdig. Vist er det i det mindste, at disse Adspredelser tog ham Timer, der kunde have været bedre anvendte. — Men om Gram ikke har givet det danske Folk saa mange eller saa store Gaver som Holberg, — om han ikke har givet os alt, hvad han kunde have givet, vilde det være højst utaknemligt at forglemme, at det var ham, der har — ikke saa meget lært, som vist os, hvad historisk Kritik er, at den er Vejen til Sandhedens Erkjendelse, altsaa den, der først giver historiske Fremstillinger den rette Værdi.

Erik Pontoppidan.

Ringere begavet end baade Gram og Holberg var deres yngre samtidige Erik Pontoppidan, men dog en Mand, der har et Navn som dansk Historiker.¹⁾ Han er født i Aarhus i Aaret 1698, altsaa 14 Aar efter Holberg, 13 efter Gram; men han kom dog til Mands Modenhed, medens begge disse vare i deres Kraft. Fra Fredericia Skole dimmitteredes han 1716 til Kjøbenhavns Universitet, hvor han studerede Theologi og tog Embedsexamen med haud illaudabilis i 1718. Derefter tilbragte han nogle Aar i forskjellige Stillinger, blandt andet som Huslærer hos General Lüttau i Norge og paa en Udenlandsrejse i Nederlandene og England med en Søn af Kommandør Ivar Hvitfeld.

¹⁾ J. Møller: Biskop og Procantsler Erik Pontoppidans Levnetsløb og Charakteristik i Tidsskrift for Kirke og Theologi, 4de Bind, Kbhvn. 1834, p. 58—273. — Den største Del deraf udgjør Pontoppidans Autobiografi fra S. 60—207.

indtil han 1721 kom i Forbindelse med den Linje af det slesvig-holstensk-sønderborgske Hertughus, der almindelig kaldes den nordborg-pløenske og som besad Nordborg paa Als, indtil den kom i Besiddelse af den ældre pløenske Linjes Lande. Pontoppidan var først Huslærer i denne Familie, blev derefter Kapellan i Nordborg og Hofprædikant paa Slottet, hvor han maatte holde sin Prædiken paa tysk og overhovedet leve i en tysk Hofkreds. Med Hensyn til Pontoppidans senere Skribentvirksomhed er dette af Interesse: han var en dansk Mand, der havde faaet sin Opdrædelse i Danmark, paa dansk eller Latin, men havde maattet tilegne sig det tyske Sprog saaledes, at han kunde tale og skrive det som sit daglige Omgangssprog. En anden Omstændighed fik ligeledes stor Indflydelse paa hans følgende Stilling og Livsbane. Han var vel ikke skarp udpræget Pietist, men hældede dog stærkt i pietistisk Retning og kom derved i Strid med Sognepræsten i Nordborg, der var stiv luthersk orthodox, og som forlangte, at han skulde anerkjende Formula concordia for symbolsk Bog, hvad Pontoppidan bestemt afslog. Striden vedblev ogsaa i nogle Aar, efter at Pontoppidan 1726 var forflyttet fra Nordborg til Hagenbjerg paa Als, indtil det Nordborgske Land tilfaldt Kongen og i kirkelig Henseende blev lagt til Fyens Stift, hvis Biskop selvfølgelig ikke talte om Formula concordia, der ikke er symbolsk Bog i den danske Kirke. Det har formodentlig været disse Stridigheder, der gjorde Kong Christian den Sjette opmærksom paa Pontoppidan som en Mand af hans egen religiøse Retning, hvorfor han 1734 kaldte ham til Slotspræst paa Frederiksborg og i det følgende Aar til dansk Hofprædikant i Kjøbenhavn.¹⁾

¹⁾ Helveg: den danske Kirkes Hist. efter Reformationen

I Frederik den Femtes Tid, da Tonen ved Hoffet blev en anden end i Christian den Sjettes, foretrak Pontoppidan 1747 den ham tilbudte Bispestol i Bergen, hvilken han beklædte, indtil han i Aaret 1755 forflyttedes tilbage til Kjøbenhavn som Prokantsler ved Universitetet¹⁾ med den Opgave at bringe nogen Orden i de forfaldne Sager. Han døde i dette Embede d. 20de December 1764.

Jeg har anført disse Træk af Pontoppidans Liv for at fremhæve Forskjellen mellem ham som Historiker og hans Forgængere. Hojer, Holberg og Gram vare Historikere, for Pontoppidan var Historien en Sag af anden Rang, kun nogle af den særdeles flittige Mands Arbejdstimer kunde anvendes paa. Han var historisk Dilettant. Theologien og hans gejstlige Embede var hans Hovedsag. Han var vistnok af Hiærtelag en god dansk Mand, men som en halv Tysker fristedes han dog til at skaffe sig et litterært Navn i Tyskland og saaledes til at producere ogsaa paa tysk, uden dog at være dette Sprog ret mægtig som en indfødt.

Pontoppidans mange og mangeartede Skrifter finder man i Worms og Nyerups Litteraturlexika, her vedkomme os kun de, der henhøre til dansk Historiografi, navnlig hans *Marmora danica*, hans *Gesta et vestigia Danorum extra Daniam*, hans *Annales ecclesiae Danicæ*, og i anden Linje hans *Danske Atlas*.

II, p. 55, siger, at Kongen lod ham gjennem Bluhme opfordre til at holde en Prædiken i Kjøbenhavn, hvorefter han strax 1734 beskikkedes til Slotspræst paa Frederiksborg. Dette stemmer med Pontoppidans Selvbiografi (*Tidsskr. for Kirke og Theol.* IV, p. 151).

¹⁾ Prokantsler Pontoppidans Instrux af 2den Maj 1755 i Suhms *Nye Samlinger* IV, 2, p. 20.

Marmora Danica ¹⁾ (2 Tomer i Folio) er en Samling af Indskrifter, navnlig af Gravskrifter, fra alle danske Landskaber, Slesvig medindbefattet. Den indeholder saaledes meget værdifulde Bidrag til Personalhistorien; men Samlingen vilde være af større Nytte, kunde man overalt stole paa Indskrifternes Nojagtighed. Det er imidlertid langt fra Tilfældet, dels fordi Pontoppidan selvfølgelig har de fleste fra andres Haand, dels ogsaa fordi han selv vel var en rask Arbejder, men ingenlunde havde Sans for den Korrekthed, der først giver Samling af Fortidslevninger den rette Værdi. Dage og Aarstal burde i en Indskriftsamling være saa sikre, at de kunde afgjøre Tvivl og Spørgsmaal; men her er det ikke overalt Tilfældet, og der mangler ethvert Middel til Prøvelse af de forskjellige Indskrifers forskjellige Paalidelighed. Bogens Nytte er, at man har Indskrifter fra hele Landet samlede, og at den har bevaret meget, der senere er ødelagt eller forgaaet.

Gesta et vestigia Danorum extra Daniam ²⁾ er i Hovedsagen en Sammenstilling af Udtog af en stor Mængde Skrifter. Indholdet er højst broget. Det omfatter hele den historiske Tid indtil Forfatterens Levetid. Bogen faar et endnu mere broget Udseende derved, at Samleren eller Forfatteren selv skriver Latin, men almin-

¹⁾ Marmora Danica selectiora sive Inscriptionum, quotquot factorum injuriis per Daniam supersunt, vel ævo, vel elegantia, vel rei momento præ reliquis excellentium Fasciculus, colligente et adornante Erico Pontoppidano. T. I—II. Hafniæ 1739—1741.

²⁾ Gesta et vestigia Danorum extra Daniam præcipue in Oriente, Italia, Hispania, Gallia, Anglia, Scotia, Hibernia, Belgio, Germania et Slavonia, maximam partem ipsis scriptorum non exoticorum minus quam domesticorum verbis adumbrata. In tres tomos distincta. Lipsiæ et Hauniæ 1740—1741.

delig optager sine Udskrifter i det Sprog, hvori de ere forfattede. Om Kritik er ikke Tale. Fablen om Holger Danskes Æventyr i Indien staar her lige saa godt som Admiral Sehesteds Bedrifter ved Rygen 1715. Uagtet Bogen meddeler adskilligt af Interesse, og man her finder samlet en Mængde læseværdige Træk af danske, kan man anvende sin Tid bedre end paa at gjennemlæse disse tre Tomer. Agter nogen dog at give sig i Kast med Værket, raader jeg ham først at gennemse en Recension for at oplede, hvad han bruger. Over de to første Tomer findes Indholdsfortegnelse i Supplementa, Tom. VI, ad nova acta Eruditorum, quæ Lipsiæ publicantur (p. 205 ff.), eller i Oluf Bangs Samlinger 2det Bind, p. 34, 199, 389.

Pontoppidans betydeligste Historieværk er herne danske Kirkehistorie, *Annales ecclesiæ Danicæ*¹⁾, i fire Kvartomer, et Værk, som med alle sine Svagheder er uundværligt og vil, ligesom Hvitfelds Værk, sandsynligvis fremdeles blive det, fordi mange af de Aktstykker, som deri ere optagne, ikke mere existere, eller ikke ere tilgængelige. Værket er som bekjendt skrevet paa tysk, som Forfatteren selv angiver i Tilegnelsen foran i 3dje Tome til Kong Frederik den Femte og Dronning Lovise, for at finde Udbredelse blandt den danske Kirkes Trosbrødre i Tyskland, — endskjønt Forfatteren vilde have opnaaet det samme ved

¹⁾ *Annales ecclesiæ Danicæ diplomatici, Oder nach Ordnung der Jahre abgefasset und mit Urkunden belegte Kirchen-Historie des Reichs Dännemareck, mit möglichster Sorgfalt zusammengetragen von Erich Pontoppidan. 1ster Theil, Kopenhagen 1741; 2ter Theil, ib. 1744; 3ter Theil, ib. 1747; 4ten Theils 1ster Band uden Aarsangivelse. Fortalen underskrevet: Bergen, d. 12 November 1752.*

at bruge Latin som ved det foregaaende Værk; — men fra først af er tysk rimeligvis valgt for at blive læst ogsaa, og maaske fornemmelig, af Kong Christian den Sjette og hans Dronning Sofia Magdalene, hvem de to første Tomer ere tilegnede. Dronning Sofia Magdalene lærte vist aldrig at læse en dansk Bog, og Kong Christian den Sjette brugte jo selv stadig det tyske Sprog. Pontoppidans tysk er iøvrigt et tungt Sprog, uden al Ynde. Man mærker, at det ikke er hans Modersmaal.

Dette Værk har væsentlig annalistisk Form. Efter Indledningskapitlerne, der føre til den kristne Kirkes Stiftelse i Norden, er det delt efter Aarhundreder, den 1ste Tome indtil Aar 1300, den 2den indtil Reformationen, den 3dje omfattende den evangelisk-lutherske Kirkes 1ste Aarhundrede i Danmark, indtil Aar 1636 medregnet, den 4de Dels 1ste Bind Resten af det 17de Aarhundrede indtil Aar 1700, hvor Værket standser. Det har været Forfatterens Hensigt at fortsætte det indtil Reformations-Jubelfesten 1736; han siger ogsaa selv, at han har udarbejdet den femte Tome, det er 4de Dels 2det Bind.¹⁾ Men denne er aldrig udkommet og synes at være tilintetgjort, da der intet Spor findes efter den. Kun nogle Blade af Forfatterens Samlinger til denne Tome ere endnu bevarede og trykte i Suhms Nye Samlinger til den danske Historie 3dje Bind, p. 293 ff. — Hvert Aarhundredes Historie er delt i tre større Partier. Det første giver en almindelig Karakteristik af Forholdene, det andet Kon-

¹⁾ Fortalen til 4de Tome; Fortalen til Danske Atlas I, p. VII (jvfr. Tidsskr. for Kirke og Theol. IV, p. 268). Denne Note viser, at Forf. selv ikke vilde have 5te Tome trykt i sin Levetid; han venter, at »en eller anden upartisk Sandhedsvidne vel turde faa i Sinde at udgive den«. Han henstiller det saaledes som uvist, om den vil blive udgivet.

gernes og Biskoppernes Historie, det tredje den egentlige Kirkehistorie i Aarbogsform. I dette sidste Afsnit er det, at Aktstykkerne ere optagne. — Da Værket imidlertid er enhver, der giver sig af med dansk og norsk Historie, bekjendt, skal jeg her ikke indlade mig paa en nærmere Beskrivelse, men kun tilføje et Par kritiske Bemærkninger. Først denne, at Pontoppidan vistnok har bestræbt sig for at være upartisk — han forsikrer det ogsaa gjentagne Gange —; men han har ikke kunnet indtage et virkelig historisk Standpunkt i de to første Tomer, der omfatte den katholske Kirkes Tid. Ikke alene er hans eget kirkelige Standpunkt altfor afgjort evangelisk-luthersk til, at det ikke skulde være et polemisk ogsaa mod Katholicismen før Reformationen; men han er overhovedet slet ikke i Stand til at bedømme Middelalderens kirkelige Tilstande, fordi han helt igjennem røber Uvidenhed om den gamle Kirkes Lov og Forfatning, altsaa ikke forstaar Betydningen af en Mangfoldighed af dens Indretninger og Bestemmelser. Dernæst er hans Behandling af Aktstykkerne altfor overfladisk til, at man tør forlade sig paa hans Aftryk. Han staar i denne Henseende ikke paa noget højere Standpunkt end Hvitfeld, — ret som om det 17de og 18de Aarhundredes Kritikere intet havde udrettet i denne Henseende, og navnlig Gram ikke havde vist, hvorledes historisk Kritik skal behandles. I den Henseende betegner Pontoppidans Værk snarere et Tilbageskridt i den historiske Videnskabs Udvikling, hvor fortjenstligt det end kan være i andre Henseender. Som en Prøve skal jeg fremdrage et enkelt Aktstykke, der kunde have været af højeste Betydning for vor Middelalders Kirkehistorie, men i den Pontoppidanske Udgave er saa godt som ubrugeligt. Det er det overordentlig vigtige Reformdekret, der efter Begyn-

delsesordene kaldes *sicut in construenda*¹⁾, som den store almindelige Kirkeforsamling i Basel vedtog i sit 12te offentlige Møde Aar 1433, der, om denne Kirkeforsamling ikke senere var bleven overvunden af Paven, vilde have stillet de enkelte katholske Landskirker i et langt friere Forhold til den romerske Kurie og begrundet en ganske anden Udvikling af Kirken end den, som derefter fandt Sted. Man skulde altsaa vente, at et Dekret af saa stor Betydenhed var bleven behandlet med fortrinlig Opmærksomhed af Udgifveren og sat i fuldt Lys. Men dette er saa langt fra at være Tilfældet, at man kommer i Tvivl om, hvorvidt Pontoppidan selv har forstaaet det eller læst en Korrektur, saa fuldt er det af grove og strax i Øjne faldende Fejl, ligesom det ogsaa er indlysende, at han kun kan have haft en meget overfladisk Kundskab om Baseler-konciliets almindelige Historie.

Et andet Exempel paa samme Behandlingsmaade er et Dekret af 1435²⁾, hvori den norske Ærkebiskop Aslak Bolt underkaster flere af de norske Biskopper og Prælater kirkelige Censurer, fordi de vare udeblevne fra et Provincialkoncilium, han havde sammenkaldt til Bergen. Det er her aabenbart, at Pontoppidan ikke en Gang har kunnet læse, end sige forstaa, dette Aktstykke, fordi han ikke har havt saa megen Kundskab til den katholske Kirkes almindelige Retsforfatning i Middelalderen, at han kunde forstaa de Steder af den kanoniske Lovsamling, Ærkebiskoppen paaberaaber sig som Hjemmel.

Disse Tilfælde anfører jeg naturligvis kun som Exempler.

¹⁾ Annales II, p. 557 ff. Pontoppidan har vel dette Aktstykke af Peder Lucoppidans Afskrift; jvfr. Langebeks Optegnelser i Suhms Nye Samlinger IV, 2, 68 og 70.

²⁾ Annales II, 563.

I Pontoppidans Annaler har man vel saa meget af den danske og norske Kirkehistorie i Middelalderen samlet, som kan hentes fra vore egne indenlandske Kilder og forstaas af dem; men man kan ikke i dette Værk finde en sand Historie af den danske Nationalkirke i Katholicismens Tid, fordi denne kun kan forstaas i sin Forbindelse med den almindelige Kirke, lige som Delen kun kan forstaas af den, der kjender og forstaar det hele, hvortil den hører. Pontoppidan staar i denne Henseende ikke paa noget andet Standpunkt end Holberg, saa at han lige saa lidt som denne kan være en Vejleder til en rigtig Opfattelse af vor Middelalders Historie.

Anderledes er det med de Dele af Pontoppidans Annaler, der indeholde vor Kirkehistorie efter Reformationen. Den Tilstand, som da satte sig fast, forstaar han og samstemmer med, saa at vi her langt tryggere kunne følge ham, uagtet hans Værk heller ikke her har den Korrekthed og Nøjagtighed, et diplomatisk Værk ikke bør savne. Vi ere i disse Dele ikke udsatte for saadanne Misforstaaelser som i de to første, især i anden Del, i hvor vel vi, som alt bemærket, heller ikke her tør regne paa en af Forfatterens lutherske Protestantisme uhildet historisk Opfattelse af vore kirkelige Forhold.

Den danske Atlas ¹⁾ skal jeg berøre ganske kort,

¹⁾ Den danske Atlas eller Kongeriget Dannemark, med dets naturlige Egenskaber, Elementer, Indbyggere, Væxter, Dyr og andre Affødninger, dets gamle Tildragelser og nærværende Omstændigheder i alle Provintzer, Stæder, Kirker, Slotte og Herre-Gaarde, forestillet ved en udførlig Landsbeskrivelse . . . ved Erich Pontoppidan S. S. Theologiæ Doctor, Professor og Procancellarius ved Kjøbenhavns Universitet m. m. Tomus I, Kjøbenhavn 1763. T. II, ib. 1764. T. III, ib. 1767.

da dette Værk kun i anden Linje kan kaldes et historisk, og dernæst kun de to første Tomer kunne siges at være Pontoppidans eget Arbejde. Værket, der kalder sig en historisk og chorografisk Beskrivelse af Danmark, er fremkaldt ved en Opfordring af Kong Frederik den Femte og forberedt ved flere topografiske Arbejder af Pontoppidan, saasom *Memoria Hafniæ* ¹⁾, *Theatrum Daniae* ²⁾, der udkom paa tysk i Bremen 1730, og *Origines Hafnienses* ³⁾. Den første Tome af Atlas, som er den, der indeholder det meste historiske i den indledende første Bog, udkom i Kjøbenhavn 1763. Den anden Tome, hvis Fortale er underskrevet 20 Maj 1764, er Pontoppidans sidste Arbejde, da Døden bortrykkede ham i Slutningen af dette Aar. Hofbogtrykker Godiche købte derefter Manuskriptet med Forlagsretten og fik Langebek til at gjennemse Haandskriftet til 3dje Tome. Pontoppidans Svoger Hans de Hofman, Præsident i Fredericia, paatog sig Fortsættelsen, som han udførte til Dels efter en ny Plan og egne Samlinger. Den sidste, 7de Tome, udkom 1781. Den indeholder Hertugdømmet Slesvig og er egentlig samlet og bearbejdet af Langebek, og efter hans Død af Sandvig, men gennemset af Hofman. Uagtet den danske Atlas bærer Pontoppidans Navn, er den dog et Værk af ham, Hofman, Langebek og Sandvig. De mange Land-

T. IV, ib. 1768. T. V, ib. 1769. T. VI (Supplement til II og III Tome), ib. 1774. T. VII, ib. 1781.

¹⁾ *Memoria Hafniæ* oder Kurtzgefaste Beschreibung der königlichen Haupt- und Residenzstadt Copenhagen. 1729.

²⁾ *Theatrum Daniae veteris et modernæ*, oder Schaubühne des alten und jetzigen Dännemarcks. Bremen 1730.

³⁾ *Origines Hafnienses*, eller den kongelige Residentz-Stad Kjøbenhavn forestillet i sin oprindelige Tilstand. Kbhvn. 1760.

kort, Planer, Afbildninger af Stæder og Gaarde m. m. samt hele Behandlingen gjør disse syv tykke Kwartbind til et Pragtværk i den danske Litteratur, der ligesom Kirkehistorien ikke let vil blive fortrængt af noget senere Værk, fordi det meddeler ikke faa Diplomer og Oplysninger, som ikke haves andensteds.

Jakob Langebek.

De Historikere, jeg hidtil har omtalt — Hojer, Holberg, Slange, Gram, Pontoppidan —, arbejdede for dansk Historie kun med en Del af deres Kræfter. De havde alle en eller flere andre Opgaver og Virksomheder, der lige saa meget eller mere lagde Beslag paa deres Tid. Men nu har jeg at fremføre en Historiker, hvis hele Liv og hele Kraft udelukkende var viet til Fædrelandets Historie, og som derfor ogsaa har udrettet mere for denne end de foregaaende: Jakob Langebek.¹⁾

Denne Mand var en jydsk Præstesøn fra Thy, født i Skjoldborg den 23de Januar 1710. Han kom i Latinskolen i Nykjøbing paa Mors og blev derfra Student i Aaret 1728. Dengang havde han allerede mistet begge sine Forældre og stod ene i Verden uden Midler som Holberg, Gram og saa mange andre af vore betydeligste Videnskabsmænd, men udstyret af Forsynet med en ualmindelig dygtig og udholdende Natur. Han huggede sig gjennem fire Studenteraar, som han kunde, og tog 1732 theologisk Examen. Men han var ikke prædestineret til Theolog eller Præst. Faa eller ingen dansk Videnskabsmand har saa tidlig været

¹⁾ Jakob Langebeks Vita i Suhms Fortale til 4de Tome af *Scriptores Rerum Danicarum*, og paa dansk i Suhms samlede Skrifter, 6te Del (Kbhvn. 1790).

kaldet til Fædrelandets Historie og Oldsager som Jakob Langebek, og ingen har fulgt den indre Stemmes Kald trofastere end han. Han har selv beskrevet os sin Barnheds Minder i en Fortale, hvormed han tilegner Gram en (utrykt) dansk Oversættelse af den islandske Kristni Saga, om Kristendommens Indførelse paa Island¹⁾; denne Fortale er underskreven den 5te Marts 1735. Langebek siger deri: «Denne Oversættelse behager da Deres Velbyrdighed gunstigst at optage som en liden Prøve paa min udi det islandske Sprog allerede gjorde slette Fremgang, hvorved jeg søger at bane mig en Vej til at finde og vinde Ds. Vibhds. første Gunst og behagelige Kundskab til mig som hidtil ubekjendt, hvilken D. Vlb. Gunst og Bevaagenhed jeg saa hjertelig forønsker, som jeg hidtil højlig har behøvet den til mit foretagne Studium at fremme, som er vort kjære Fædernelands Historier og Antikviteter, til hvilke jeg altid har havt en inderlig Lyst og Inklination, endog førend jeg forlod mine Forældres Hus. Thi jeg erindrer endnu, hvilken stor Fornøjelse det var mig, naar jeg enten kunde komme til at læse i Saxo eller Hvitfeld, eller jeg kunde enten selv faa at se eller høre andre fortælle noget om de Antikviteter, som findes paa mange Steder i mit Fødeland Thy, saa vel ved Kirker» — o. s. v. Han fortæller nu Gram adskillige Enkeltheder om disse Oldsager og slutter Tilegnelsen saaledes: «. . . . For det øvrige bekjendes, at mit foretagne Studium er et Studium, som en velhavende lykkeligere kan fortsætte end den, der intet haver; ikke des mindre skal mine ringe Vilkaar dog ikke hindre, afskrække og holde mig fra saa kjært et

¹⁾ Werlauff: Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog i dets første Aarhundrede. Kbhvn. 1847, S. 5—14.

Studio, da jeg lever i det faste Haab, at den rige Gud, ved hvis naadige Bistand jeg nu paa 8 à 9 Aars Tid med Savn af Forældre og Patrimonio har slidt igjennem, vil og herefter opvække de Midler til fremdeles at subsistere og at nyde Subsidia, ved hvilke mit begyndte Studium i Fremtiden kan naa sit Maal og Øjemed, som er mit kjære Fædernelands Ære og Tjeneste. Jeg ved da ingen ønskeligere at rekommendere mig og mine ringe Studeringer til end Ds. Velbyrdighed som en stor Patron af boglige Kunster, en stor Elsker af sit Fædernelands Antikviteter og en stor Befordrere for enhver, som har Lyst at lægge sin Tid og Flid an paa noget, som godt og tjenligt kan være, da Ds. Velb., foruden at De selv har Bibliotheker, beneficia og andre gode Ting i Dispensation, ogsaa har Evne og Vilje at understøtte med gode Raad, tjenlige Bøger og andre behøvende subsidiis, formodende ydmygst, at D. Vlhb. ej til det værste antager enten min Dristighed i at dedicere Dem denne oversatte Kristendoms Historie eller min Vidtløftighed i Dedikationen at skrive, men at D. Vlhb. gunstigst lader mit Studium sig vel befalde og til bedste Befordring være insinueret.»

Langebek havde fundet den rette Indgang til den Vej, han skulde følge i sit Liv; thi Gram svigtede ingenlunde hans Haab og Tillid. Langebek fik strax Adgang til Gram og hans Bibliothek; han blev til samme Tid Amanuensis ved det kongelige Bibliothek; ja i Oktober 1739 optog Gram ham i sit eget Hus, hvor han havde alt frit.¹⁾ Om Gram ikke havde anden Fortjeneste af vor Historie, vilde han dog alene ved at have rakt Langebek Haanden være uforglemmelig for danske Historikere.

¹⁾ Werlauff anf. Sted p. 14. — J. Møller: Langebeks Levnet i Ny Danske Magazin IV, p. 4—5.

Kort efter at være kommen i Forbindelse med Gram begyndte Langebek sin Virksomhed som Skribent. Ludvig Harboe, en Præstesøn fra Broager i Slesvig, et Aarstid ældre end Langebek, og som havde studeret ved tyske Universiteter, opholdt sig fra 1735 i Kjøbenhavn, hvor han 1738 blev Kapellan ved Garnisonskirken, 1739 Sognepræst ved Kastelskirken. Som en dansk Mand, der skrev og talte tysk som en Indfødt, vakte han Kong Christian den Sjettes Opmærksomhed. Denne sendte ham 1741 som Kirkevisitator til Island og gjorde ham 1743 til Biskop i Trondhjem. 1757 blev han Biskop i Sjællands Stift, nogle Aar derefter kongelig Konfessionarius. Han døde 1783.

Med denne jævnaldrende forbandt Langebek sig 1737 til Udgivelsen af et tvangfrit Hefteskrift: «Dänische Bibliothek oder Sammlung von alten und neuen gelehrten Sachen aus Dänemarck». De valgte det tyske Sprog, fordi Hovedhensigten med dette Foretagende var at gjøre Udlandet bekjendt med den danske Litteraturs vigtigste Frembringelser og overhovedet med Videnskaberne Tilstand i den dansk-norske Stat. Latin kunde hverken Langebek eller Harboe skrive som Gram; og overalt, baade her og i Udlandet, vendte Litteraturen sig i det 18de Aarhundrede mere og mere bort fra Latinen til Modersmaalene. — Hvilke Bidrag Langebek har leveret til «Dänische Bibliothek», findes ingensteds angivet; og med de tre første Stykker fratraadte baade han og Harboe Udgivelsen, der nu overtoges af Flensborgeren Ole Henrik Møller, dengang Professor i Litteraturhistorien, hvem jeg allerede har gjort mine Tilhørere bekjendt med i Anledning af hans Arbejde med Udgivelsen af hans Faders *Cimbria literata*.

Ved Gram var Langebek imidlertid kommen i For-

bindelse med den lærde og rige Frederik Rostgaard, hos hvem han ofte opholdt sig paa hans Gaard Kraagerup for at ordne hans Bogsamling. Tillige blev han af Rostgaard og Gram draget ind i Arbejdet med Rostgaards store danske Lexikon, — et Værk, der fulgte Langebek gennem mange Aar, og som han udførte indtil Bogstavet H.¹⁾ Det er aldrig udkommet, men blevet et vigtigt Forarbejde for Videnskabernes Selskabs danske Ordbog, der endnu ikke er fuldendt.

Det viste sig mere og mere, at Langebek ikke var prædestineret til at træde i Holbergs Sted som Historie-skriver, men snarere i Grams som kritisk Gransker. Dog med Selvstændighed; thi hans Arbejde var et andet end Grams, idet han blev en Samler, Bearbejder og Udgiver af Fortidens historiske Efterladenskab som Bidrag til Danmarks og Norges ældste Historie, navnlig Middelalderens. Tidlig, mange Aar før det kom til Udførelse, har det staaet for Langebeks Tanke, at hans Hovedopgave var Samling og Udgivelse af Monumenta historica. Der fandtes blandt hans Papirer et meget interessant latinsk Udkast fra 1740 til en Plan for en saadan Samling.²⁾ «Værket», siger han, «skal indeholde ikke alene gamle, men ogsaa nye Sager, ikke alene hvad der angaar Hovedbegivenheder, men ogsaa Enkeltheder af nogen Betydning, ikke alene Bidrag til Kirkens, men ogsaa til Statens og Videnskabernes Historie, overhovedet allehaande skriftlige Mindesmærker, saasom Diplomer, Forordninger, Foundationer, Testamenter, Aarbøger, Smaaafhandlinger og Beretninger om historiske Begivenheder, berømte Mænds Levnet og mærkelige Udsagn (Elogia), Breve, Taler, Programmer, sjeldnere

¹⁾ N. D. Mag. IV, p. 6.

²⁾ Suhms Nye Samlinger IV, 2, p. 62—66.

Dissertationer, Angivelse af Bøgers Indhold, Noter og Bemærkninger, Mønter og Medailler, Indskrifter og udvalgte Vers, Fortegnelse paa sjeldne Bøger og Haandskrifter i vore Bibliotheker, og overhovedet, hvad der tjener til at kaste Lys over dansk Bogvæsen.»

Man ser, at alt endnu den Gang stod for ham i ubestemte Omrids. Men denne Tanke om en stor Samling af historiske Monumenter slap han ikke mere, — eller rettere: den slap ikke mere ham. Den gjærede og groede i hans Sind og Hoved, indtil den endelig bar sin Frugt.

Som ovenfor vist, var det i Aaret 1742, at Gram fremkom med Planen om et Antikvitets-Kollegium, hvilken førte til Oprettelsen af Videnskabernes Selskab. Efter Grams Plan skulde Kollegiet være ikke en blot Forening af Videnskabsmænd, men et selv arbejdende Samfund, bestaaende af tre Klasser af Medlemmer: Æres-Medlemmer, ordentlige Medlemmer og arbejdende, lønnede Adjunker. Til en Plads blandt disse sidste var Langebek udset — dels for sin Duelighed, dels ogsaa fordi han trængte til Honoraret, dels vel endelig ogsaa fordi han som endnu kun theologisk Kandidat uden offentlig Stilling efter Tidens Anskuelse ikke vel kunde tage Sæde som Ligemand mellem anselige Embedsmænd og Professorer. Men Langebek, som i sine yngre Aar ikke synes at have været fri for Selvtillid og Stolthed af sine litterære Fortjenester, blev stødt, og vilde ikke ansættes i tredje Klasse. I et Brev til sin Ven Terkel Kleve skriver han blandt andet¹⁾: «. . . Det tredje Slags skal kaldes Adjuncti og bestaa af nogle Sekretærer og Studenter, saasom Hofman, Fjeldsted, Thestrup, Vadskjær, Møller Flensburgensis,

¹⁾ Brev af 25de Debr. 1742. Langebekiana p. 18.

Olsen, og jeg uværdig bliver vel og Bud eller Fyrbøder derved; men jeg for min Part har i Sinde at betakke mig derfor og bede, at jeg enten ganske maa være fri eller bie, indtil jeg kan fortjene Sted iblandt de rette Membra; thi i et Kollegio, som just angaar de Ting, som jeg i en 8 Aars Tid aleneste har lagt mig efter, vil jeg nødig være Dreng under mange, som neppe har kiget ind i saadanne Ting, og ikke engang har ret Smag paa nogen Part af vore Antikviteter. Justitsraad Gram har aldrig lukket sin Mund op til mig i den Materie; jeg holder og gode Miner. Ellers har jeg sagt mine Tanker til en god Ven, som gjerne maa bringe det for igjen. Den samme bragte mig denne Tidende som en stor Højtid og Naadesbevisning, at der iblandt andre var gjort Forslag paa mig at blive Adjunctus. Taksigelsen blev efter Naaden.»

Hvorledes Grams Forhold var ved denne Lejlighed, ved jeg ikke, — som det da overhovedet endnu ikke er rigtig oplyst, om Initiativet til Kollegiet eller Selskabet virkelig er Grams, hvad der ikke er givet dermed, at det første skriftlige om Planen er af ham. Men enten det nu har været af Harme over forment Tilsidesættelse, eller fordi det paatænkte Antikvitets-Kollegium blev til et almindeligt lærd Societet, saa se vi Langebek i Slutningen af 1744 træde frem som Stifter af et andet Selskab for Fædrelandets Sprog og Historie. Dette Selskab, der — jeg ved ikke om af Ironi eller Beskedenhed — i Begyndelsen kaldte sig det lille Selskab, med Sideblik til Videnskabernes Selskab, bestod først kun af syv Medlemmer: Henrich Henrichsen, Terkel Kleve, Jonas Ramus, Frands Thestrup, Jakob Vilhelm v. Aspern, Daniel von Bergen og vor Langebek, Selskabets Forstander. Af disse har alene Langebek vundet Navnkundighed som Forfatter; men dog

have ogsaa Henrichsen, der 1747 adledes under Navnet Hjelmsjerne, og Kleve, senere ligeledes nobiliteret (Klevenfeld), Navne af litterær Betydning, den første som Samler af et Bibliothek, som er rigt paa Sjældenheder og nu forenet med det store kgl. Bibliothek ¹⁾, den sidste ved sine Samlinger til den danske Adels Historie, der nu opbevares i Gehejmearkivet og det kgl. Bibliothek.

Dette Selskab begyndte strax en betydningsfuld Virksomhed ved Udgivelsen af Danske Magazin. Det udkom i maanedlige Hefter paa 4 Ark; 12 Hefter udgjorde et Bind.

Fortalen til første Hefte er underskrevet den 1ste Januar 1745, saa at Langebek, der har samlet og udarbejdet alt, maa have havt det hele Materiale ved Haanden, da Selskabet holdt sit første Møde i Decbr. 1744. Ved Udgangen af Aaret 1745 var et Bind færdigt og udkom nu under Titel: Danske Magazin, indeholdende allehaande Smaa - Stykker og Anmærkninger til Historiens og Sprogets Oplysning. Første Bind. Udgivet af et til det danske Sprogs og Histories Forbedring samlet Selskab. Kjøbenhavn 1745. Paa Titelbladet ser man et Kobberstik, der forestiller en Axesamling. Bindet er tilegnet Kong Christian den Sjette, der allerede havde modtaget de enkelte Hefter, eftersom de udkom, og ledsaget dette Foretagende med saa meget Bifald, at han ved kgl. aabent Brev af 7 Januar 1746 tog Selskabet under sin kongelige Beskyttelse og tillod det at bære Navn af Det med kongelig allernaadigst Tilladelse oprettede Selskab til det danske Sprogs og den danske Histories Forbedring, — et Navn, som i Frederik den

¹⁾ Werlauff: Efterretninger om det store kgl. Bibliothek. 2den Udgave, p. 283.

Femtes Tid ændredes til Det kongelige danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring. Dette Navn førte Selskabet endnu i nogle Aar efter Norges Adskillelse fra Danmark; men fra 1827 kaldte det sig Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, hvilket Navn det endnu fører.

Denne kongelige Naade, dette Protektorium, der gav Selskabet Karakteren af en Stats-Institution og stillede det paa lige Fod med Videnskabernes Selskab, er kjendelig gaaet Langebek, dets Stifter, Formand og Bæreren af dets Virksomhed, til Hovedet. Langebek synes at have følt sig sikker paa Kongens Naade og at have anset sig som en vigtig Person, der kunde tale i en anden Tone end hidtil. Men han paadrog sig derved en ikke ringe Ydmygelse. Selskabet — det er Langebek — havde lagt sig i Strid med Pontoppidan, Kongens Hofprædikant. I Danske Magazin var der af og til paavist¹⁾ Fejl i de da nylig udkomne første Tomer af Pontoppidans kirkehistoriske Annaler. Men navnlig forekom der foran i Septemberheftet 1745 en Passus, som i høj Grad opbragte Pontoppidan. Der staar nemlig i en Artikel om Biskop Svend af Børglum²⁾ (1376): «Da nu Herre-Bisperne fordem vare de ypperste udi Rigets Raad og de fornemste i den gejstlige Stand, og deres Historie altsaa udgjør en anelig Del af vores danske saavel Stats- som Kirkehistorie, var det Umagen værd, om nogen vilde paatage sig at forbedre de sammes Historie, hvilket dog ikke burde ske uden med en besynderlig Flid, en nøje Agtsomhed og en god Forraad af Læsning i vore gamle Tiders Skrifter, paa det andre grantseende ikke siden skulde have Anledning paa hver

¹⁾ D. Mag. I, p. 26, Anm. k; p. 137, Anm. l; p. 188.

²⁾ D. Mag. I, p. 257.

Side at spore og taxere Skribentens Urigtighed eller Uformuenhed.» — Da Pontoppidan læste dette, kom han i Fyr og Flamme¹⁾: han havde jo netop Aaret i Førvejen (1744) udgivet 2den Tome af sit store Værk, *Annales ecclesiæ Danicæ*, hvor det var gjort, Magazinet's Udgivere her udtale som et Ønske om noget, der skulde gjøres; de kjendte jo dette Værk, det Sidehug, deres Ord indeholdt, kunde ikke være andre end ham tiltænkt! — Man kan ikke give Pontoppidan Uret heri: Magazinet's Ord indeholde virkelig en skarp Udtalelse af Ringeagt ikke alene for det Værk, der var hans Stolthed, men for hans Lærdom og Paalidelighed overhovedet. Han forsøgte først underhaanden at formaa Selskabet til en *réparation d'honneur*, men da dette intet frugtede, fik han i Oluf Bangs Samlinger²⁾ indrykket et anonymt Brev til en unavngiven Ven angaaende den Dristighed, med hvilken A. Hvitfeld og andre Historie-Skrivere korrigeres af det danske Magazins Forfattere, dat. 12te November 1745. Dette Brev er vel holdt i en moderat og sømmelig Tone, men dog ikke frit for at se med nogen Fornemhed paa «de unge Øjne», der ere saa skarpsynede for andres Fejl; og især gav han sig blot ved den Forfængelighed, hvormed han forlangte særlig Respekt af Kritiken for, hvad han kaldte Original-Historier, til hvilke han foruden Saxo kun vilde regne Hvitfelds Værker og sin egen Kirkehistorie. Ja han paastod, at kun disse vilde ogsaa i Fremtiden alene blive Original-

¹⁾ Jvfr. Pontoppidans Andragende til Kongen, udateret, men fra en af Dagene mellem 1ste og 6te Februar 1746, trykt i Kvartalskriftet *Orion* II, p. 165 ff., navnlig p. 167, og i *Nyt Aftenblad*, 1826, p. 66.

²⁾ Ol. Bang: *Samling af adskillige opbyggelige og nyttige Materier*, 7de Stykke, p. 603. (Jvfr. N. M. Petersen: *Dansk Litteraturhistorie* IV, 331, Note 1.)

Historier, da de alene vare grundede paa Aktstykker, saa at om alle andre historiske Skrifter forgik, vilde vor Histories egentlige Kjærne være frelst i dem.

Selskabet taug stille i et Par Maaneder, og da Brevet ikke afholdt Kongen fra at give det Protektoriet af 7de Januar 1746, kunde det uden Skade ladet Publikum more sig paa Pontoppidans Bekostning. Men nu mente Langebek sig fast nok i Kongens Gunst til at kunne optage Kampen med Hofprædikanten. Den 1ste Februar 1746¹⁾ udkom, ligeledes uden Navneangivelse af Forfatteren og — hvad der er mærkeligt nok — uden Censur: «Selskabets Anmerkninger over et Brev, som nyligen er udgivet imod det Danske Magazin», et skarpt og fra Sprogets Side godt skrevet Svar, hvis overlegne Bevisførelse vistnok var knusende, men holdt i en bidsk og spottende Tone, især hvor det plukker Modstanderens arrogante Paastand om de to Original-Historier fra hinanden.

Dette Skrift gjorde Opsigt og fandt i et Par Dage rivende Afsætning; da traadte uventet Kjøbenhavns Politimester til og lagde ikke blot dette under Beslag, men ogsaa Pontoppidans Brev²⁾, som dog i sin Tid havde passeret ikke alene den ordinære, men ogsaa Kirke-Inspektionens Censur uden Anstød og nu cirkuleret uanfægtet i tre Maaneder. Politimesteren kunde fra sit Standpunkt maaske anse sig forpligtet til at lægge sin Haand paa Selskabets Anmærkninger som udkommet uden Censur; men han havde i sin Embedsstilling ingen Opfordring til at røre ved Pontoppidans Brev. Dette Beslag kan ikke være udgaaet fra andre end Kongen selv, som derved har villet kvæle en litterær Fejde i Fødselen. Men nu fik hele

¹⁾ Pontoppidans Andragende til Kongen, anførte Steder.

²⁾ Se Pontoppidans Andragende til Kongen, anf. Steder.

Sagen en høj Betydning for Pontoppidan, der allerede var i stærkt Oprør over Anmærkningerne. Han indgik strax med et Andragende til Kongen, hvori han taler som den, der er krænket paa det dybeste, saa han ikke kan være bekjendt at staa paa sin Prækestol o. s. v., samt ansøger om, at Beslaget paa hans Skrift maa hæves; han vilde da give en ny Udgave af sit Brev med Ændring af enkelte Udtryk, naar Modstanderne da ogsaa vilde tilbagekalde deres Skrift, og det paalagdes dem, herefter at lade ham og hans Skrifter aldeles uomtalte, — han forlanger, med andre Ord, at Kongen skal gjøre ham til et *noli-me-tangere* for historisk Kritik! — Dette var jo et stærkt Forlangende, som Kong Christian slet ikke havde Lyst til at give efter for. Men samtidig indgav Langebek ogsaa et Andragende¹⁾, hvori han tydelig nok tilkjendegiver sin Misfornøjelse over Beslaglæggelsen og forlanger en Æresoprejsning, der ikke skulde gaa ud paa mindre, end at Kongen skulde gjøre ham til Professor ved Universitetet i Fædrelandets Sprog og Historie, men fritage ham for at holde Forelæsninger og Disputationer, imod at han hvert Aar udgav et dansk Skrift i disse Fag! — Dette Andragende fandt Kongen højst «impertinent», vistnok især formedelst den antydende Kritik over Beslaglæggelsen. Og nu blev Kong Christian vred, maaske mest fordi det ikke var lykkedes ham at nedslaa den hele Strid uden selv at blive inddraget i den. Under 10de Februar 1746 udgik fra Christiansborg følgende allerhøjeste Reskript til Konsistorium ved Kjøbenhavns Universitet²⁾: «Vor Gunst tilforn. Omendskjönt Vi

¹⁾ Trykt i Orion, Kvartalskr. II, p. 172, og Nyt Aftenblad 1826, p. 72 ff.

²⁾ Ny danske Magazin IV, p. 16. Orion, Kvartalskr. II, p. 176.

alle Tider have med særdeles Kongelig Naade protegeret de af Vore Undersaatte, som have anvendt Flid paa solide Videnskaber og deraf givet nyttige Prøver til Publikum, saa have vi dog nu med største Mishag maattet fornemme, at der i Anledning af et af Os Elskelige Erich Pontoppidan, Professor Theologiæ extraordinarius ved Universitetet i Vores Kgl. Residentsstad Kjøbenhavn og Vores Hofprædikant, under den 12te November sidstafvigte forfattet og udi Studios. Oluf Bangs syvende Stykke af hans udgivne Samlinger af adskillige Materier indført Brev, er af Studios. Jakob Langebek, som selv udi en til Os under den 7de hujus indgiven allerunderdanigst Memorial kalder sig Stifter og Forstander for det Selskab, der paa nogen Tid maanedlig har ladet trykke det saa kaldede Danske Magazin, ved Trykken udgiven visse Anmærkninger, udi hvilke bemeldte Erich Pontoppidan, som er baade Professor Theologiæ og Vores Hofprædikant, paa en meget grov og uanstændig Maade er bleven angreben. Thi er hermed Vores allernaadigste Vilje og Befaling, at I for Eder i Consistorio indkalder fornævnte Jakob Langebek og i Eders og Professor Pontoppidans Overværelse reprimanderer hannem for saadan hans imod ham brugte meget grove og fornærmelige Skrivemaade, og derhos tilholder ham, at han strax udi Eders og Professor Pontoppidans Overværelse gjør ham en mundtlig Afbigt og tilstaar, at han haver Intet paa ham at sige; hvilken Afbigt tilforn af Eder kan forfattes og siden af Jakob Langebek underskrevet Professor Pontoppidan tilstilles. Men hvad ellers begge disse Skrifter, nemlig det ovenmeldte Brev¹⁾ og dets Anmærkninger²⁾ anbelanger, da ville Vi allernaadigst, at de

¹⁾ Pontoppidans Brev af 12te Nov. 1745.

²⁾ Langebeks Anmærkn. af 1ste Febr. 1746.

begge skal være supprimerede. Til hviken Ende I have at føje den fornødne Anstalt, saavel hos Boghandlerne og Bogtrykkerne her i Staden som hos andre, som dennem til Forhandling kan have bekommet, ifald der skulde findes flere Exemplarier deraf end de, som allerede til Vores Kancelli ere blevne leverede.»

Dette var jo unægtelig en Ydmygelse for Langebek, som dog blev holdt skadesløs ved den almindelige Deltagelse hos Publikum, der, ubekjendt med, hvad der var gaaet for sig i Kongens Kabinet, kun betragtede Langebek som Offer for en herskesyg Hofpræsts Hævnjerrighed. Publikum kunde ikke se, at Pontoppidans Ydmygelse var ikke alene ikke mindre end Modstanderens, men endog mere nærgaaende. Thi ikke alene gav Kongen ham slet ikke den Oprejsning, han bad om: Beslaget paa hans Brev blev ligesaa lidt hævet som det paa Selskabets Anmærkninger; han blev altsaa sat lige i Uret med Langebek; og han fik ingeniunde et kongeligt Protektorium mod andre Historikeres Kritik. Tværtimod lod Kongen ham ved Oversekretæren i Kancelliet, Universitetets Patron Gehejmeraad Joh. L. Holstein — der nok er den, hvis Raad har bestemt Kongens Adfærd i denne Sag — underhaanden tilkjendegive sin Misbilligelse af hans Forhold. Og Scenen for Konsistorium, hvor han maatte figurere i det ugunstigste Lys i Kredsen af Mænd, han vel kunde vide enten harmede sig over ham eller lo ad ham i deres Hjærter, maatte være ham saa meget ubehageligere, som han ikke havde været enfoldig nok til at ønske Modstanderen ydmyget paa en saadan Maade, at det for ham selv blev en offentlig Beskæmmelse. Kong Christian har i denne Sag ikke ladet sig bruge som Redskab for en andens Hævn, men revset Langebek for, hvad Kongen ansaa som Næs-

vished imod Majestæten. Ikke engang Dronningen Sofie Magdalene, der gjerne vilde have Pontoppidan skaanet for at faa sit Brev supprimeret, formaaede at afvende denne Ydmygelse.¹⁾ Dette fremhæver jeg saa meget hellere, fordi Charlotte D. Biehl har uretfærdig paasagt Dronningen, at det var hende, der despotisk gav Sagen det Udfald, den fik. Det er et ikke uinteressant Bidrag til Belysning af denne Slots-Sladdertaskes Anekdotskriveri.²⁾

Til Langebeks og Pontoppidans Ære maa det imidlertid tilføjes, at ingen af dem fattede Nag til Kongen for dette Udfald. Kongens Død den 6te August 1746 gav Langebek Anledning til at lovprise ham i en Tale i Selskabet; og Pontoppidan omtaler Christian den Sjette altid med Højagtelse og Hengivenhed, — ogsaa i sin Autobiografi, der ikke var bestemt til Offentliggjørelse. Heller ikke imod hinanden bevarede disse to Mænd noget Nag. De have sagtens begge erkjendt i deres Hjærter, at de havde fejlet. De traadte senere i venskabeligt Forhold til hinanden; Pontoppidan har fra Langebeks Haand modtaget mangt et Bidrag til sine senere Skrifter.

Heller ikke blev denne Strid nogen Hindring for Langebeks Fremgang i Frederik den Femtes Tid. Tværtimod viste denne Konge ham og det danske Selskab sin Gunst ved flere Lejligheder. Og da Gram døde, 19de Februar 1748, blev Langebek efter hans Anbefaling hans Eftermand som Gehejmearkivar, en Post, der var som skabt for ham og hans Studier, saa at han ret følte sig tilfreds i dette Embede trods den temmelig ringe Løn.³⁾

¹⁾ Kongens Resolution af 8de Febr. 1746 og Brev fra Dronningens Overhofmesterinde til Geh. Holstein i Kvartalskr. Orion II, p. 175—176.

²⁾ Hist. Tidsskrift, 3. Række, IV, p. 182.

³⁾ N. D. Mag. IV, p. 33.

Tyskeren Chr. Ludv. Scheidt, som jeg har omtalt i Anledning af Grams Forhold til Slanges store Christian IV's Historie, attraaede heftig denne Post som Gehejmearkivar og forlod, misfornøjet over at maatte staa tilbage for Langebek, nu Danmark og gik til Göttingen¹⁾, hvor han blev hannoveransk Historiograf og Bibliothekar og døde 1761.

Som Arkivar blev det en af Langebeks vigtigste Op-gaver at fortsætte den Samling af Diplomer i Afskrift²⁾, som Gram havde begyndt, og som fra først af var betænkt at skulle trykkes, men som aldrig er udkommet. Den opbevares nu i Gehejmearkivet og er under Navn af *Diplomatarium Langebekianum* nøksom bekjendt for enhver, der kommer til at behandle den danske Historie fra den senere Middelalder og Overgangen til Nytiden. Men samtidig fortsatte Langebek Udgivelsen af Danske Magazin, saa at det 6te Bind udkom i Aaret 1752.

Disse 6 Bind, det gamle Danske Magazin, som det almindelig kaldes, er det ene af Langebeks Hovedværker. Med nogle faa Undtagelser³⁾ ere Bidragene leverede af Langebek, der ogsaa har forfattet Indledningerne, Oplysningerne, Sammenstillingerne af længere Rækker af Aktstykker, — kort, udført alt en Redaktørs Arbejde. Danske Magazin er et umisteligt Hjælpemiddel ved enhver Behandling af Mellempartiet af vor Historie; thi Oldtidens og den nyere Tids Historie ere udelukkede. Derimod ere ogsaa mange Sprogmonumenter optagne. Samlingen bestaar dels af sjældne Smaaskrifter og af enkelte Aktstykker, dels af længere sammenhørende Rækker af Aktstykker. Af

¹⁾ Se hans Brev til Joh. Ludv. Holstein i Kvartalskr. Orion II, p. 179—81.

²⁾ Langebekiana, p. 53.

³⁾ Anførte hos Werlauff: Det danske Selskab, p. 47, Anm. r.

saadanne Rækker fremhæver jeg i 18de til 24de Hefte, 2det Bind, S. 161—372: En Skuepenge med en Del mest utrykte Efterretninger om Tyge Brahe, der indeholder Materialierne til en fuldstændig Levnetsbeskrivelse af den store danske Astronom. Dette er i Omfang det største og i Indhold det betydeligste af alle Bidragene. Særdeles indholdsrige ere fremdeles Aktstykkerækkerne til fire berømte Rantzau'ers Levnet: Johan Rantzaus i 38te, 39te og 40de Hefte, 4de Bind, p. 33—96 og 119—128; hans Søn Statholder Henrik Rantzaus, den Lærdes, Hefte 7 og 12, 1ste Bind, p. 193—199 og 353—369; dennes Søn Feltmarskalk Gert Rantzaus i 40de Hefte, 4de Bind, p. 97—119; endelig Gert Rantzaus Søn, Grev Christian Rantzaus i 52de og 53de Hefte, 5te Bind, p. 97—108 og 129—151. Endvidere de to Roskildske Biskoppers Peder Jensens († 1416) i Hefterne 46 og 48, 4de Bind, p. 289—313 og 353—365, og hans Brodersøns, Jens Andersens († 1431) i 57de, 58de og 59de Hefte, 5te Bind, p. 257, 289 og 321; hvilke to Biskoppers Levnet bør læses i Sammenhæng. Ogsaa større Stiftelser og Godskomplexer ere saaledes behandlede, saasom Engelsholm i Jylland i 37te, 45de og 47de Hefte, 4de Bind, p. 1, 257 og 324, eller Mariager Kloster i 63de, 64de, 65de, 66de og 67de Hefte, 6te Bind, S. 65, 97, 129, 162 og 194. Hvert af disse, og mange andre, Stykker er prydet med en Medaille, et Sigil, der har givet Anledning til Samlingen og er som en Krog, hvortil denne er heftet, — eller en anden Afbildning. Disse og mange flere længere Artikler ere ikke Afhandlinger, men Sammenstillinger af Aktstykker og Breve, eller Uddrag af saadanne, udfyldte og bragte i Sammenhæng ved Benyttelse af den trykte historiske Litteratur.

Det var i 8 Aar, fra 1745 til 1752, at disse sex

Kvartbind udkom. Saa standsede dette Foretagende, og det danske Selskab faldt i en lang Dvale formedelst Langebeks Rejser, andre Arbejder og Død. Først henimod det attende Aarhundredes Slutning vaagnede Selskabet atter til noget Liv og begyndte Fortsættelsen af Langebeks Gjærning i en ny Række af Danske Magazin, hvoraf 1ste Bind udkom 1794, 6te Bind 1836. Det gik kun langsomt; Tiderne vare ugunstige for alle større litterære Foretagender. Men fra Begyndelsen af Christian den Ottendes Regering kom større Liv i Selskabet. Det begyndte en ny Række af Magazinet: Danske Magazin 3dje Række, hvis 1ste Bind udkom 1843, det 6te i 1860; og nu er det i Færd med Fortsættelsen: Danske Magazin 4de Række, hvoraf 4 Bind ere udkomne indtil 1878. Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Sprog og Historie har saaledes givet vor historiske Litteratur 22 Kvartbind af uundværlige Kildeskrifter til dansk Historiografi, saa at Langebeks Foretagende lever endnu et kraftigt Liv, om end ikke saa kraftigt som i hans Tid. Om ingen anden dansk Historieforskers Dagværk kan dette siges i samme Betydning.

Foruden Danske Magazin har Selskabet i sin første kraftige Ungdomstid, fra 1745 til 1752 udgivet eller fremhjulpet flere Skrifter af historisk eller beslægtet Indhold, blandt hvilke jeg fremhæver Langebeks Tale over Kong Christiern den Første¹⁾, holdt den 15de November 1749

¹⁾ Stamme-Faderens for det Kgl. Oldenborgske Hus Koning Christian den Førstes udødelige Ihukommelse fornyet udi en Jubel-Tale, holden den 15de November 1749 paa Charlottenborg i det Kgl. danske Selskab til det nordiske Sprogs og Historiens Forbedring af J. Langebek, D. K. M. Archivarius i det Geheime Archiv, Medlem i Videnskabernes Collegium og Forstander i det Kgl. Danske Selskab. Kbhvn. 1749. Kvart.

ved den trehundredaarige Jubelfest for den Oldenborgske Kongeslægts Tronbestigelse. Som Tale har den ikke synderlig Værd, og vi have nu svært ved at forestille os en Forsamling, der havde Taalmodighed nok til at høre en Udarbejdelse paa over 13 trykte Ark. Men som en historisk Monografi, fuld af Aktstykker og nye Oplysninger, har Bogen betydelig Værdi for dansk Historie.

Om det danske Selskabs Virksomhed henviser jeg i øvrigt Tilhørerne til Werlauffs Bog: *Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, i dets første Aarhundrede*, der udkom i Kjøbenhavn 1847 og er udarbejdet i Anledning af Selskabets Hundredaarsfest den 8de Januar 1845. Denne Bog er, som alt fra Werlauffs Haand, rig paa værdifulde Meddelelser — ogsaa om mere end dens nærmeste Gjenstand. Den kaster meget Lys paa en Del af vor nyere Videnskabeligheds Historie.

Men det danske Selskabs kraftige Ungdomsliv varede kun indtil Aaret 1753. Da standsede det brat af to Grunde: Selskabet mistede de Værelser, der vare det indrømmede paa Charlottenborg til Møder og Opbevarelse af dets Samlinger; og Langebek kaldtes til anden Virksomhed. For at fuldstændiggjøre sit danske Diplomatarium foretog han i Aarene 1753 og 1754 med kongelig Understøttelse en videnskabelig Rejse i alle Østersølandene, først til Sverrig, hvor han i syv Maaneder opholdt sig i Stockholm, beskæftiget med Afskrifter af Aktstykker og Haandskrifter. Blandt disse nævner jeg her den saakaldte Kong Valdemars Jordebog, som da for en halv Snes Aar siden først var fremdraget af den svenske Professor Sven Bring (senere adlet Lagerbring) i hans *Monumenta Scanensia*, og havde fremkaldt de danske Lærdes Videbegjærighed.

Langebek fandt det eneste tilværende Haandskrift i Antikvitets-Arkivet i Stockholm. For ham viste den sig som en Pergamentskodex uden Navn fra Midten af det 13de Aarhundrede, altsaa som en selvstændig Bog, og som saadan afskrev han den. Men i vore Dage er det oplyst, at Jordebogen slet ikke er noget eget Skrift, men Blade, udtagne af et andet større Haandskrift og nu atter indsatte i dette. Paa denne Rejse stiftede Langebek Bekjendtskab med en yngre svensk Historiker og Antikvar Niels Reinhold Brocmann, der blev ham en trofast Ven i hans øvrige Levetid og en Medarbejder, som forsynede ham med mangt et Bidrag fra svenske Samlinger. Efter sin Hjemkomst fortsatte Langebek sit Diplomatarium og deltog tillige i flere historiske Arbejder, saasom i den danske Atlas; desuden udarbejdede han i Anledning af Jubelfesten 1760 — i Anledning af Enevoldsmagtens Indførelse — et Udkast til Suverænitetshistorien, grundet paa Aktstykker og utrykte Kilder. Dette Værk er ikke udkommet i Trykken, hvortil det dog har været bestemt ¹⁾; Afskrifter findes hist og her, og det væsentlige af dets Indhold er gaaet over i senere Fremstillinger, saasom i Spittlers *Geschichte der dänischen Revolution im Jahre 1660*, Berlin 1776 ²⁾, og i Erkebiskop Hans Svanes *Levnet af J. Møller* ³⁾. Dog var det endnu ønskeligt, at Langebeks Arbejde tryktes, naar det kunde ske med alle de deri anførte eller paaberaabte Aktstykker; thi vi ville helst se med vore egne Øjne. ⁴⁾

¹⁾ Se L.'s Brev til Brocmann af 31te Oktober 1760 i N. D. Mag. IV, p. 32.

²⁾ Dansk Oversættelse, Kbhvn. 1798.

³⁾ Engelstoft og J. Møller: *Historisk Calendar*, I, p. 213-316.

⁴⁾ Det Langebekske Arbejde er senere udgivet af J. H. Bang i Programmerne for Sorø Akademis Skole 1881 og 1882. (E. H.)

Ved Frederik den Femtes Død 1766 foregik vel ikke strax nogen Forandring i Langebeks Stilling og Virksomhed; men snart følte han sig ubehagelig berørt af de mange Forandringer i Christian den Syvendes første Tid. Han som en grunddansk Mand og oprigtig Kristen følte sig saa frastødt ja oprørt af alt det tyske frivole Væsen under Struensee, at det endog gjorde ham til Digter, eller vel rettere: drev ham til at skrive Vers. Bog-Censuren var jo ophævet ved Kabinetsordren af 14de September 1770, Anonymiteten var faktisk indført og blev i videste Omfang benyttet, navnlig fra Sommeren 1771, til en Mængde mest indirekte Angreb paa den almægtige Kabinetsminister. Ogsaa Langebek blev henreven af den almindelige Vredestrøm og udgav sidst i 1771 og i Begyndelsen af 1772 tre versificerede Stykker, der gjorde Opsigt og bidrog sit til den almindelige Gjæring i Kjøbenhavn, som til sidst førte til Dronning Caroline Mathildes og Struensees Fald d. 17de Januar 1772.¹⁾ De mange Anmærkninger i den anden Udgave give dem forhøjet Værd som historiske Kilder til den stueneseske Tids Historie; men poetisk Værd have de ikke.

Men det var, som om Langebek havde behøvet denne patriotiske Rystelse, for at hans trediveaarige Tanke om en stor Samling af Skrifter til Oplysning af Danmarks Fortid kunde komme til Gjennembrud. Stadig havde han samlet paa disse, altid med Øjet paa deres Udgivelse;

¹⁾ Ny Prøve af Skrivefrihed, Kjøbenhavn 1771; jvfr. Fortegnelse paa alle de Skrifter, som Trykkefriheden har givet Anledning til, I, p. 333. — Tanker om Juleaftens Fejden, ib. 1772. — Frimodige Tanker over Hævnens Dag den 17de Januar. — Længere hen i samme Aar udgav Langebek disse Digte under sit Navn, med Titel: Trende Skaldedigte til Oplysning i vore Tidens Historie.

men aldrig havde Omstændighederne villet føje sig. Da var det paa et Tidspunkt, hvor hans Sind var i urolig Bevægelse over Fædrelandets Farer, at Beslutningen om at skride til Udgivelsen ligesom ved en Indskydelse opvældede af Sjælens Dyb, uden at han selv kunde sige, hvorfor den kom just nu. Vi andre begribe nok nu bag-efter, at nu havde Tanken arbejdet længe nok, bevidst eller ubevidst, til at naa Modenhed, og at netop den patriotiske Sindsbevægelse har skudt den frem til Beslutning. Den 30te Maj 1771 udsendte Langebek: Anmeldelse om en Samling af Skribenter om Danmarks Middelalder og skred strax til Udførelsen, saa at den 1ste Tome, der udgjør 642 Foliosider, udkom i September det følgende Aar¹⁾ (1772). Samlingen hedder: *Scriptores Rerum Danicarum medii ævi, partim haectenus editi, partim emendatius editi, quos collegit, adornavit et publici juris fecit Jacobus Langebek.*

Blandt de vigtigste af de 33 Stykker i denne første Tome fremhæver jeg Svend Aagesens korte Danmarks-historie (*Svenonis Aggonis filii compendiosa regum Daniae historia a Skioldo ad Canutum VI*); Ryklosters Aarbog, eller som den da almindelig kaldtes: Kong Eriks Krønike; de Esromske Annaler (*Annales rerum Danicarum Esromenses*), der med Undtagelse af et Par Notitser ikke ere andet end Afskrift af de Lundske Annaler (*Annales Lundenses*), som Langebek ikke kjendte, da de først ere fundne i Erfurt af G. Waitz, der bekendtgjorde dem i 5te Bind af *Nordalbingische Studien*, og der som en fælles Kilde staa i Forbindelse med flere af vor Middelalders Aarbøger og Krøniker.²⁾ Endvidere

¹⁾ Fortalen underskrevet 5te September 1772.

²⁾ Jfr. R. Usinger: *Die dänischen Annalen und Chroniken*

de Visbyske Fransiskaneres Aarbog (*Annales fratrum Minorum Wisbyenses*), den gamle Roskildske Krønike (*Anonymi Roskildensis Chronicon Danicum ab anno 826—1157*), skrevet i Midten af det 12te Aarhundrede, altsaa ældre end Saxo¹⁾; Remberts Anscharius's Levnet (*Vita Sti. Anscharii Archiepiscopi Hamburgensis, a Sto. Remberto conscripta*).

Da Langebek nu var begyndt, fortsatte han Udgivelsen med samme Kraft som i sin Tid det danske Magazin. Fortalen til Tom. II er underskrevet den 15de September 1773, altsaa kun et Aar efter den til Tom. I. Efter vore Bogforhold er det saare meget, at et Bind paa 644 Foliosider kunde af Udgiver og Bogtrykker gjøres færdigt i et Aar. Denne Tome bringer 39 Nummere. Vigtigst for dansk Historie er en Række af mindre Stykker om Normannerne; Oders og Ulfstans Rejse paa Angelsaksisk med latinsk Oversættelse (*Periplus Otheri Norvegi et Wulfstani, sive eorum narrationes de suis in septentrionem et in mari Balthico navigationibus*); St. Remberts Levnet (*Vita Sti. Remberti Archiepiscopi Hamburgensis*); det saakaldte Thomas Gheysmers Udtog (*Thomæ Gheysmeri Compendium historiæ Danicæ ab initio ad Waldemarum IV, conscriptum anno 1431*; egentlig en ubekjendt Forfatters Udtog af Saxo med Fortsættelse indtil de første Aar af Valdemar Atterdags Regering, paa hvilken Tid det uden Tvivl er skrevet); den Skibyske Krønike (*Chronicon Skibyense restitutum, sive*

des Mittelalters. Hannover 1861. [Hertil kan føjes D. Schäfer: *Dänische Annalen und Chroniken*. Hannover 1872. (*E. H.*)]

¹⁾ Se A. D. Jørgensen: *Bidrag til Nordens Historie i Middelalderen*, Kbhvn. 1871, p. 206 ff.

annales rerum Danicarum ab anno 1046 usque ad annum 1534, continuatum ad annum 1555. Nu bevist at være sammensat af to forskjellige Arbejder, og den egentlige Skibyske Krønike at være forfattet af den katholske Polemiker fra Reformationstiden Povel Eliesen). Ogsaa den Sjællandske Krønike (*Incerti auctoris Chronica Danorum et præcipue Sialændiæ*, ab anno 1028 ad an. 1307. En af de bedste Krøniker fra Danmarks Middelalder, skreven ved Aar 1282, med Tillæg indtil 1307).

Den 3dje Tome, 645 Foliosider, udkom 1774. Den indeholder 25 Stykker. Af dens Indhold fremhæver jeg *Annales Islandorum Regii*, der gaa indtil 1341; Svend Aagesens latinske Udtog eller Bearbejdelse af Kong Knud den Stores Gaardsret, Vitherlagsretten, forøget med en gammeldansk Bearbejdelse af Vitherlagsretten, ledsaget med latinsk Oversættelse; 5 Stykker om Kong Knud den Helliges Martyrdød, blandt dem *Ælnothi monachi Historia ortus, vitæ et passionis S. Canuti regis Daniæ*; det Lundske Domkapitels Memorialbog i Kalenderform (mindre rigtig kaldet *Necrologium Lundense*) og dets Martyrologium (*Liber Daticus Lundensis*), der begge indeholde en Mængde værdifulde Notitser især til Personalhistorien.

Videre kom Langebek selv ikke med Udgivelsen af dette sit Hovedværk. Døden bortrykkede ham den 16de August 1775 i hans 66de Aar. Dog havde han ikke alene alt Stoffet til den 4de Tome samlet og bearbejdet, men ogsaa 433 Sider af 632 trykte. For at denne Samling, der, om noget, var et ægte Nationalværk, ikke skulde standse, købte Regeringen, hvis indflydelsesrigeste Medlem dengang var Arveprinsens Kabinetssekretær O. H.

Guldberg, hele det usolgte Oplag af det hidtil udkomne af Enken og overdrog Suhm Fuldførelsen af denne Tome. Ligeledes overtog Kongen alle Udgifterne til Samlingens Fortsættelse, der overdroges Langebeks Eftermand som Gehejmearkivar, Justitsr. Gerh. Schøning. Saaledes gik *Scriptores Rerum Danicarum* over til at blive Statens Ejendom. Schøning blev dog ikke længe ved dette Arbejde, da han sattes til et andet, som laa Regeringen ikke mindre paa Hjærte, nemlig den store Udgave af Snorro Sturleson og de norske Kongesagaer. Suhm maatte da paatage sig Udgivelsen af *Scriptores*.

Under Suhms Ledelse udkom saa 5te Tome 1783, 6te 1786, 7de 1792; desuden var en Del af 8de Tome trykt, men fortæredes næsten helt ved Kjøbenhavns Brand 1795. Dermed standsedes Udgivelsen og blev først gjenoptagen langt ind i dette Aarhundrede. Fortalen til 8de Tome, som udkom 1834, udgivet af Engelstoft og Werlauff, giver følgende Underretning om Værkets Skjæbne: «Ikke længe efter at 7de Tome var udkommen 1792, begyndte Trykningen af den 8de Tome, og var allerede naet til det 108de Ark, da hele Oplaget fortæredes i Kjøbenhavns Ildebrand den 5te Juni 1795 paa to Exemplarer nær; tillige gik en stor Del af Kobberpladerne til de foregaaende Tomer til Grunde¹⁾ tillige med selve Bogtrykkeriet.» Suhms eget Arbejde ved Udgivelsen bestod næsten alene i Valget af Stykkerne, som for største Delen vare afskrevne af Langebek og bestemte til Trykken, og at tilføje Indledninger og Anmærkninger. Saa godt som alt det enkelte overlod han til Gustav Vemmenhøj, en Fynbo, en studeret Mand, som han allerede havde begyndt at bruge ved 4de Tome, og

¹⁾ De 4 til 6te Tome mangle nu alle.

som han i Fortalen til samme kalder en Mand af mange Kundskaber. Men Suhms med Alderdommen aftagende Kræfter og den anstrængte Flid, hvormed han arbejdede paa sin Historie af Danmark, afholdt ham fra paa ny at tage fat paa den afbrudte Udgivelse af *Scriptores*, indtil Døden gjorde Ende paa hans hele Virksomhed den 7de September 1798.

Uagtet den Ros, Suhm udtalte over Vemmenhøj, har denne dog skilt sig maadelig nok fra sin Del af Arbejdet, navnlig er Korrekturen i 5te, 6te og 7de Tome flere Steder utilgivelig slet. Disse Tomer kunne i det hele ikke taale Sammenligning med dem, Langebek selv havde udgivet.

Arbejdet hvilede nu, indtil der i den sidste Periode af Frederik den Sjettes Regering begyndte noget lysere Tider for Landet. Ved kgl. Reskript af 29de April 1826 overdroges det Børge Thorlacius og Werlauff, og efter den førstes Død Werlauff i Forbindelse med den ældre Engelse toft at fortsætte Udgivelsen. Saaledes udkom 1834 den 8de Tome. Endelig er den hele Samling nu sluttet i Aaret 1878 med den 9de Tome, der i to Bind blot indeholder Registeret til de 8 foregaaende.

For et Aarhundrede siden, da Langebek udgav sine tre Tomer, stod hans *Scriptores* som et Mønster blandt de da i Europas Kulturlande udkomne Samlinger af Kildeskrifter til Middelalderens Historie, eller dog paa lige Linje med de mest ansete af disse. Men nu svarer Samlingen ikke længer til Tidens Fordringer. Nye Principper for Udgivelsen have gjort sig gjældende i andre Lande, i Tyskland navnlig ved Pertz's store Samling *Monumenta Germaniæ historica*, samt ved Böhmers og Jaffés Udgaver af Middelalderens Skribenter. Og endnu mere gjælder dette om de Tomer, der ere udkomne under Suhms Navn.

Vi trænge haardt til en ny Udgave eller rettere til en ny Samling af vor Middelalders historiske Kilder, hvor meget maatte optages, som nu savnes, meget udelades, som nu optager Pladsen uden synderlig Nytte, og alt behandles efter Nutidens Principer. Men dette formindsker ikke vor Taknemlighed og Beundring for Langebek. Danske Magazin og Scriptorum Rerum Danicarum have dog sat vor ældre Historie, navnlig Middelalderens, paa en ny Fod og muliggjort en virkelig kritisk Behandling. Hvor betydningsfuld hans Virksomhed har været, viser intet bedre end at vi endnu, et Aarhundrede efter hans Død, arbejde paa Fortsættelse af det ene af de Værker, han har begyndt.

Foruden de allerede nævnte er der endnu andre Bidrag af Langebek, saasom Om de norske Bjergværker, i 7de Bind af Videnskabernes Selskabs ældre Skrifter, og de historiske Antegnelser i Dansk historisk Almanak (1760—1782), som samme Selskab har udgivet; o. fl. — Men de ovenfor anførte ere de, der fortrinsvis have bragt hans Navn til Efterslægten.

Langebek var Historiegransker og Kritiker, ikke Historieskriver. Dog vidste han godt at vurdere andres Fortjenester af Historieskrivning, saasom Holbergs.¹⁾ Han var en Discipel af Gram, og blev hans Overmand i Enheden af Stræben og i Udholdenhed. Derfor har han ogsaa henstillet langt flere og omfangsrigere Værker end Gram. Men han naaede ikke Gram som Kritiker; hans Lærdom var langt fra saa mangfoldig som Grams, derfor omfattede hans Blik ikke saa vid en Synskreds som dennes; og han manglede det geniale kritiske Blik, der gjorde, og

¹⁾ Selskabets Anmærkninger om Pontoppidans Brev mod danske Magazin p. 39.

gjør endnu, Gram enestaaende i den danske Historiografi. Men dog staar Langebek i Publikums Øjne som den betydeligere Historiker. Det vil altid kun være faa, der vide at vurdere Gram og drage den rette Frugt af hans Skrifter. Langt flere maa vende sig til Langebek og søge Bidrag fra hans rige Skatkammer.

Gerhard Schøning.

Langebeks Eftermand som Gehejmearkivar blev Gerhard Schøning, en af de lærdeste Historikere, Norden har havt. Men da hans Arbejder næsten alle angaa Norge, indskrænker jeg mig her, hvor Talen er om dansk Historiografi, i den strax ved disse Forelæsninger angivne Betydning, til at nævne ham og anføre de vigtigste af hans Arbejder, der have Berøring med Danmarks Historie. Gerhard Schøning¹⁾ var en Nordmand af Fødsel og Herkomst. Han er født den 2den Maj 1722 i Lofotens Fogderi i Trondhjems Stift, blev Student fra Trondhjems Skole 1742, 1751 Rektor ved den lærde Skole i Trondhjem, hvor han levede i nøje Venskab med Suhm. De udgave Skrifter i Forening og stiftede i Forbindelse med Biskop Gunnerus det trondhjemske lærde Selskab, der blev til det endnu bestaaende norske Videnskabernes Selskab. 1765 forflyttedes Schøning til Danmark, hvor han blev ansat ved Sorø Akademi som Professor i latinsk Sprog og i Historie. Efter Langebeks Død blev han under 23de August 1775 udnævnt til Gehejmearkivar og fik nu det Hverv at fort-

¹⁾ Hans Vita af Suhm i Fortalen til 5te Tome af *Scriptores Rerum Danicarum* og til 3dje Tome af Schønings *Norges Historie*. [Senere har L. Daae udgivet Schønings Biografi. Christiania 1880. (E. H.)]

sætte to af Langebeks Hovedværker, det danske Diplomatarium og Udgivelsen af *Scriptores Rerum Danicarum*, hvilket sidste han dog, som anført, snart ombyttede med Udgivelsen af Snorro Sturleson. Men han døde allerede den 18de Juli 1780.

Af Schönings Skrifter nævner jeg her de af ham og Suhm i Forening udgivne Forbedringer til den gamle danske og norske Historie. Kjøbenhavn 1757. Der ere Stykkerne om Kong Harald Haardraade og om Ærkebiskop Ejstejn af Schöning. Schönings Hovedværk er hans ufuldendte, næsten kun begyndte Norges Historie: Gerhard Schönings Norges Riges Historie. Første Del, indeholdende Harald Haarfagers Tider, udkom i Sorø 1771; den anden Del, der omfatter Harald Haarfagers og hans to Sønners, Eriks og Hagens Regering, er ligeledes trykt i Sorø 1773; den tredje, som gaar indtil Kong Olaf Trygvessøns Regeringstiltrædelse, er efter Forfatterens Død udgivet 1781 af hans Ven Suhm i Kjøbenhavn. Altsaa tre Kvartbind alene om Norges Historie i Hedenold. Man ser, at Værket har været anlagt efter den største Maalestok, bestemt til at medtage alle Enkeltheder.

Heller ikke det andet Hovedværk, der har bragt Gerh. Schönings Navn til Efterverdenen, Udgaven af Snorro, fik han helt udført. Der havde hidtil ikke været nogen egen dansk eller norsk Udgave af Værket, men kun Svenskeren Peringskjölds af 1697, som jeg har nævnt i Stykket om Holberg. Jens Mortensens danske Bearbejdelse er snarere et Udtog af Snorro og de Sagaer, der slutte sig til hans *Heimskringla*, end en Oversættelse af denne. Peder Clausens Oversættelse erstatter heller ingeniunde Texten. Det er en Fortjeneste af Arveprins Frederik, at han foranstaltede en ny Udgave paa sin Bekostning. Ar-

bejdet overdroges 1776 naturligvis til Schøning, den eneste Mand, der ved sine Kundskaber i Nordens Oldsprog, Oldsager og gamle Historie var i Stand til at udføre det. Understøttet af Islænderne Gr. Thorkelin og John Olafsen arbejdede Schøning saa flittig, at den første Tome, i Folio, udkom i Kjøbenhavn 1777¹⁾, den anden 1778; men Døden bortrykkede Schøning, inden han fik den tredje færdig. Denne udkom først 1783, bearbejdet af Islænderen Skule Thorderson Thorlacius, Rektor ved Metropolitanskolen, efter samme Plan som Schønings²⁾.

Denne Udgave bestaar af tre Hoveddele: 1) Aftryk af den islandske Text, 2) en dansk Oversættelse paa Grundlag af Peder Clausens³⁾, 3) en latinsk Oversættelse først af Schøning, saa af Thorlacius. Da Snorros eget Værk kun gaar til ind i Kong Magnus Erlingsens Historie, var det bestemt i Planen, at ogsaa Sverres og Hagen Hagensens Sagaer skulde optages i denne Udgave. Dette fik heller ikke Skule Thorlacius udført, da mangehaande Uheld, blandt andre Kjøbenhavns Ildebrand 1795 og Bombardementet 1807, dels tilintetgjorde en Del af det allerede trykte, dels

¹⁾ *Heimskringla eðr Norvegs Konunga Sógur af Snorro Sturlusyni. — Snorre Sturlesons Norske Kongers Historie. — Historia Regum Norvegiarum conscripta a Snorrio Sturlæ filio quæ sumptibus serenissimi et elementissimi principis Daniæ Norvegiæque hæredis Friderici Magni regis Friderici filii nova emendata et aucta editione in lucem prodit, opera Gerhardi Schøning. T. I. Havnæ 1777; T. II. ib. 1778. Fol.*

²⁾ Titelen som de to foregaaende Tomer indtil *-filii*: auctius et emendatius edendam post Gerhardum Schøning operi immortuum accuravit Skulius Theodori Thorlacius. Regi a Consil. just. et scholæ metrop. Rector. Tom. III. Hafniæ 1783.

³⁾ Jvfr. Suhm: *Critisk Historie af Danmark. IV, Fortalen XXII—XXIII.*

ved den Forstyrrelse, de foraarsagede i alle Forhold, hindrede Arbejdets Fortsættelse. Tilsidst frasagde Thorlacius sig ganske Arbejdet i 1808. Og da Arveprinsen var død 1805, hvorefter Kongen overtog Omkostningerne, blev Udgivelsen 1811 overdraget til Thorlacius's Søn Professor Børge Thorlacius og til Werlauff. De udgave 4de Tome, der indeholder K. Sverres, Hagen Sverresøns, Guttorm Sigurdsons og Inge Baardsons Sagaer, i 1815, den 5te Tome, Sturle Thordsons, Hagen den Gamles Saga og et Brudstykke af Magnus Lagabætrs, i 1818, endelig i 1826 den 6te Tome, der blandt mere indeholder Udlægning af Skjaldekvadene i Heimskringla og Register til hele Samlingen. Saaledes sluttedes dette store Værk til Norges Historie, der har havt en bedre Skjæbne end *Scriptores Rerum Danicarum*.

Udlændinge, der have skrevet Danmarks Historie.

Gram, Langebek, Schoning ere overvejende kritiske Granskere, ikke Historieskrivere, om end de to sidste ogsaa have givet os Fremstillinger af enkelte Partier. Disse lærde, kritiske Undersøgelser have tiltalt den nordiske Natur, der synes mere tilbøjelig til at gaa dybt i Enkeltheder end til at samle og forme Stoffet i store Masser. Denne Retning hos vore Historikere kan endnu kjendes. I en vis Grad og en vis Henseende er den ogsaa priselig: historiske Arbejder kunne jo aldrig blive grundige nok; men den er ensidig og kommer som saadan let ind paa Afveje, idet Hensynet til det lovende Folks Tanker og Interesser tilsidesættes, saa at Tilfredsstillelsen af dettes Trang til historiske Fremstillinger kommer i Hænderne paa overfladiske Megetskrivere, som føde den med Drøm-

merier og vrang Domme, hvilket gjør endnu større Skade, end om Folket tabte Interessen for sin Fortid. Skaden af de skuffende og vildledende Forestillinger om Fædrelandets Historie, der udbredes af saadanne rapfingrede Penneførere, er større, end man lettelig tror, endskjønt vore Dages blodige Erfaringer burde have helbredet vort Folk for dets Lyst til at give sig historiske Fantaster i Vold. Hvad har ikke en Illusion som den, der bragte vor Regering til at stille den lille Hær paa Dannevirke imod to Stormagter, — en Illusion, som væsentlig havde sin Rod i falske Forestillinger, udbredte af overfladiske Historieskrivere — hvor mange af vore Sønners Liv og hvor meget af Danmarks Land have ikke disse Dannevirke-Fantasterier kostet os.

Saa priselig derfor end Kritikernes Arbejde er, saa nødvendig er ogsaa Historieskriverens. Holbergs Gjerning som Historiker er ligesaa værdifuld som Grams. Det er enhver ægte Historikers Pligt at stræbe efter at drage Sandheden frem ved Kritikens Lys; men det er ogsaa hans Pligt imod Fædrelandet, at vogte sig for at blive hængende i kritiske Undersøgelser og at tilkæmpe sig den Fremstillingens Kunst, der alene kan aabne Folkets Øjne for Historiens alvorlige Lære. Hvad vort Folk trænger til i denne Sag, er, at vore Historikere erkjende Forening af Kritik og Fremstilling som det Maal, der skal eftertrages. Vor Taknemlighed imod Gram og Mændene af hans Skole bør ikke bringe os til at underkjende deres Fortjeneste, der have arbejdet paa at fremstille den historiske Kritiks Udbytte i sammenhængende, vejledende Skildringer, — selv om de ikke have formaaet at naa Holberg i Fremstillingskunsten.

Jeg finder saa meget mere Anledning til at indskyde

denne Betragtning her, som flere af de Historikere, der i det 18de Aarhundrede have bearbejdet Danmarks Historie i den her angivne Retning, med alvorlig Stræben efter at stille det danske Folk et tro Billede af dets Fortid for Øje, have ligesom selv draget et om ikke helt tildækkende Forhæng, saa et Slør mellem sig og danske Læsere ved at benytte fremmede Sprog, navnlig det tyske. Vi ere i vore Dage blevne altfor ømtaalige i denne Henseende; der er mange, som fare tilbage for en Danmarks Historie paa tysk og hellere skyde Bogen fra sig end undersøge, om den dog ikke fortjener at faa Ørenlyd iblandt os. Dette er netop Tilfældet med de Historieværker, jeg nu gaar over til.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede levede i Staden Meissen i Sachsen en kurfyrstelig sachsisk Appellationsraad J. F. Schlegel. Tre Sønner af ham have erhvervet sig højt ansete Navne i Litteraturen, alle ved tyske Skrifter, men de to af dem dog saaledes, at de ogsaa maa regnes til den danske Litteratur.

Den ældste Søn Johan Elias Schlegel, født 1718, har et anset Navn som en af Restauratorerne af den tyske Digtetekunst, navnlig den dramatiske; allerede i sin Skolegang blev han Digter, endnu mere under sit Studenterliv i Leipzig fra 1739 til 1742. Han forbandt hermed et dygtigt Kjendskab til Klassikerne og gode saavel juridiske som historiske Studier.

Da en Slægtning af ham, en Gehejme-Krigsraad Spencer, 1743 blev kursachsisk Gesandt ved det danske Hof, tog han J. E. Schlegel med til Kjøbenhavn som sin Sekretær. Schlegel lærte dansk, men vedblev at producere paa tysk, der dengang ikke frastødte vore Landsmænd saaledes som fra Struensees Tid. Schlegel udgav i Kjøbenhavn Uge-

skriftet «Der Fremde», og blev formedelst sin Forbindelse med Soros Velgjører Holberg i Aaret 1748 ansat som Professor i nyere Historie, Statsret og Handelsvidenskab ved det gjenoprettede Sorø Akademi, men døde allerede i det følgende Aar, d. 13de August 1749.¹⁾

Denne Joh. Elias Schlegel har vel i Sorø udgivet et lille latinsk Arbejde (*Conjectura pro conciliando veteris Danorum historiæ cum Germanorum consensu*); dog er det ikke derfor, jeg har nævnt ham her, men fordi hans Ophold her i Danmark ogsaa drog den for vor Historiografi langt betydeligere yngre Broder Johan Heinrich Schlegel her ind i Landet.

Johan Heinrich Schlegel er født i Meissen den 24de November 1726, saa at han er ikke meget yngre end Gerh. Schøning, men 16 Aar yngre end Langebek. Som sine Brødre studerede han i Leipzig og har ogsaa forsøgt sig i Digtekunsten, men har heri ikke noget Navn i Tyskland saaledes som Brødrene. Ved den ældre Broder droges han til Danmark, hvor han 1748 blev Hovmester for Grev Christian Rantzau's yngre Sønner. Han opholdt sig da paa Grevens Gods Brahesborg i Fyen, eller i Odense. I denne Stilling begyndte han sine Studier til dansk Historie. Det var Grevens Bibliothek og Karen Brahes berømte danske Bogsamling i Odense Frøkenkloster, der drog ham ind i disse Studier. 1758 fulgte han med de unge Rantzauer til Sorø indtil 1760, da de forlode Akademiet. Schlegel blev i samme Aar Sekretær i det

¹⁾ Hans Levnet i Joh. Elias Schlegels Werke, herausg. von Joh. Heinrich Schlegel, 5 Theil. (Kopenhagen und Leipzig 1770.) — K. H. Jördens, Lexikon deutscher Dichter und Prosaisten, IV, Leipzig 1809, S. 497 ff. — Fr. Thaarup: Biographiske Efterretninger om Familien Schlegel i Genealogisk og biographisk Archiv I, Nr. 5—6, S. 257 ff.

danske Kancelli, eller fik Titel deraf; men han har vist næppe arbejdet i Kancelliet, da han i September 1760 ansattes som Professor ved Kjøbenhavns Universitet, hvilken Post han beholdt indtil sin Død. Tillige blev han 1770 udnævnt til succederende kgl. Historiograf og Bibliothekar efter Bernhard Møllmann, en Flensborger, Historiker af Grams Skole og Professor ved Universitetet i Historie og Geografi. Denne Møllmann vil jeg her lejlighedsvis nævne blandt vore danske Historikere, men ikke just med Berømmelse; thi de Forventninger, han vakte i sin Ungdom, bleve ikke opfyldte, da han vel havde mange Kundskaber, men var af en uvirksom Natur, hvad der ogsaa viste sig ved hans Bestyrelse af det kgl. Bibliothek, som i hans Tid kom i stor Forvirring, og som han rugede over som Dragen over Skatten uden at ville tilstede andre lærde Brug af dets Bøger. Endog Langebek kunde i mange Aar ikke faa Adgang dertil. Ja Schlegel selv maatte ved en udtrykkelig kongelig Befaling 1775 faa Bibliothekets Dør aabnet for sig. Først efter Møllmanns Død 1778 blev han virkelig Bestyrer af dette da endnu ikke offentlige Bibliothek. J. H. Schlegel var en virksom Mand, der foruden sine litterære Arbejder og hvad hans Embeder gav ham at varetage tillige gjerne deltog i Foretagender til Videnskabernes Fremme. Han var saaledes fra 1763 Sekretær i Selskabet for de skønne Videnskaber og var Hovedmanden ved Stiftelsen af det saakaldte typografiske Selskab, der har befordret Offentliggjørelsen af flere videnskabelige Skrifter af blivende Værdi. Han døde den 18de Oktober 1780 tre Maaneder efter Schøning.¹⁾

¹⁾ Om J. H. Schlegel se Jördens's anførte Lexikon IV, p. 534 (utilfredsstillende), og Thaarup i Geneal. og biogr. Archiv I, p. 261 ff. Oplysninger om hans Liv og især om hans Skrifter,

Schlegels Sprog var det tyske. Han havde vel lært sig dansk, har ogsaa skrevet et og andet i vort Modersmaal; men han blev det aldrig ret mægtig, hans danske Stil er ikke alene uden al Ynde, men ogsaa altfor hyppig plettet af grove Germanismer. Hans tyske Stil er jo langt bedre, men dog uden tiltrækkende Kraft. Det er kjendeligt, at Sprogtalent har Manden ikke besiddet, saa at Verden intet har tabt ved at maatte undvære hans Poesier. Begge hans Brødre, Johan Elias og Johan Adolf, Superintendent i det Hannoveranske, overgik ham langt i Brugen af det tyske Sprog saavel i Prosa som i Poesi, — ikke at tale om Johan Adolfs berømte Sonner August Vilhelm og Frederik Schlegel. Johan Heinrich Schlegels Berømmelse er knyttet til hans Arbejder i Danmarks Historie.

Allerede paa Brahesborg begyndte Schlegel en tysk Omarbejdelse af Niels Slanges Christian den Fjerde.¹⁾ Han forkastede Slanges vidtloftige, trættende Stil, og han tilføjede en lang Række af oplysende Anmærkninger, af hvilke flere snarere maa kaldes Afhandlinger, hvortil han har samlet godt baade af trykte og utrykte Kilder. Navnlig har han kunnet benytte Klevenfelds store Samling af K. Christian den Fjerdes egenhændige Breve. Schlegels Værk har derfor et stort Fortrin for Slanges Original, men der er kun udkommet tre Tomer eller Bøger af den, i Kvart, fra 1757 indtil 1771, hvilke omfatte Aarene 1588

meddelte af ham selv, findes i hans *Betragtninger over Journaler og lærde Tidender*, Kjøbenhavn 1779, 4, S. 66—89.

¹⁾ *Geschichte Christian des Vierten von Niels Slangen, kürzer vorgetragen, mit Anmerkungen und Zusätzen erweitert von J. H. Schlegeln*. Kopenhagen und Leipzig 1757—1771. 4to.

til 1629, fra Kong Frederik den Andens Død indtil Lübekefreden.

Schlegels andet Hovedværk er hans *Geschichte der Könige von Dänemark aus dem Oldenburgischen Stamme*¹⁾, i to Foliobind, der imidlertid ogsaa er forbleven ufuldendt; den standser nemlig ligeledes ved Lübekefreden 1629, omfatter altsaa kun de 6 første Oldenborgske Kongers Historie og en Del af den syvendes. Dette er et meget prisværdigt og grundigt Arbejde, som navnlig en begyndende Historiker gjør vel i at læse, men som dog først af den modne lærde kan ret vurderes, især fordi Forfatteren ikke angiver sine Kilder, saa at man skal være godt inde i Studiet for at have en Dom over Forfatterens Paalidelighed. Arbejdet er et højst agtværdigt Forsøg paa at forene forsvarlig Kritik med en sammenhængende Fremstilling, eller maaske bedre: et Forsøg paa at fremstille Historien paa Grundlag af en kritisk Gjennemarbejdelse af dens Kilder, — altsaa at forene Holbergs og Grams Arbejde. Om nu endog Schlegel ikke har naaet disse to store Forgængere og især staar tilbage for Holberg i livlig tiltrækkende Fremstilling, saa er dog hans Gjerning netop det, vor Historiografi trængte til efter det mægtige Opsving, historisk Kritik havde faaet i Midten af det 18de Aarhundrede. Dette bør ikke overses, naar man føler sig mindre behagelig berørt ved at maatte læse dansk Historie paa tysk.

De Studier, hvis Frugter ere de to nævnte Hoved-

¹⁾ *Geschichte der Könige von Dänemark aus dem Oldenburgischen Stamme durch Johann Heinrich Schlegel, mit ihren Bildnissen nach den Originalen gestochen von Johann Martin Preisler. T. I. Kopenhagen 1769; T. II. ib. 1777. Fol.*

værker, havde sat Schlegel i Besiddelse af værdifulde Stykker til vor Historie. Et Udvalg af dem offentliggjorde han i *Samlung zur dänischen Geschichte, Münzkenntniz, Oekonomie und Sprache*. B. 1—2. Kopenhagen 1773—1774. Disse Bind indeholde flere højt værdifulde Bidrag, saasom Ove Gjeddes ostindiske Rejse og Underhandlinger med indiske Fyrster; K. Christian den Fjerdes Sørejse om Nordkap, samme Konges Kalenderantegnelser, Carl Ogiers Rejse til Danmark 1634 med den franske Ambassadeur, Efterretninger om Dronning Sophias, Christian den Fjerdes Moders, Efterladenskab, o. fl.

Disse ere J. H. Schlegels betydeligste historiske Skrifter. I øvrigt henviser jeg til Nyerup-Krafts Litteraturrexikon, og den, der vil have nærmere Besked om Schlegels litterære Virksomhed, til hans Betragtninger over Journaler og lærde Tidender, som indeholder langt mere, end man efter Titelen skulde formode.

Hvad der siden Holbergs Tid var udført af dansk Historiografi, var Kritik, Samling, Fremstilling af enkelte Partier. Den hele Danmarkshistorie i Sammenhæng til Læsning fik vi ikke fra Landsmænd, men fra Fremmede, franske og tyske, af hvilke navnlig de førstnævnte egentlig ere de, der have gjort de dannede Stænder bekjendte med vort Fædrelands Historie, da ingen let tog fat paa det foregaaende Aarhundredes latinske Forfattere som Pontanus og Meursius. Det blev derfor et Ønske hos de store her i Landet, at faa Danmarkshistorien paa Fransk, og det ikke blot for Udlandets Skyld, men ogsaa for den Del af den danske Ungdom, der skulde opdrages til en Gang at indtage de højere Poster i Staten og ved Hoffet, — den

Ungdom, for hvilken Sorø Akademi nærmest var bestemt. Thi som fransk Dannelse saa var og det franske Sprog det herskende ved de europæiske Hoffer og i de Kredse, der sluttede sig til dem.

Det var dog uden Paavirkning fra Danmark, at en Franskmand paatog sig at skrive den første franske Danmarkshistorie.

Jean Baptiste Desroches er født i Rochelle i Slutningen af det 17de Aarhundrede. Han kaldte sig de Parthenay, fordi han paastod at nedstamme fra en anset adelig Familie i Poitou, der førte dette Navn. Han var ansat i en, som det synes, ret anelig Stilling ved det kgl. franske Finantskammer i Rochelle, hvilken Post han dog opgav 1730. — af Samvittighedshensyn hedder det, formodentlig sammenhængende med Hugenotternes Stilling i Frankrig; thi Desroches var reformert. Han drog derfra til Holland, hvor han i Haag i Forbindelse med Geografen la Martinière og la Barre stiftede et litterært Fabrik. De forfattede Værker i Forening, der let fandt Forlæggere i Holland, hvis Presse dengang sendte sine Produkter over den hele dannede Verden. Her var det nu, at Desroches udgav en vidtloftig Danmarkshistorie paa fransk i sex Bind¹⁾, der alle udkom i Amsterdam i Aaret 1730, to Aar før Holberg udgav den første Tome af sit Værk, og samme Aar som Desroches kom fra Rochelle til Holland, saa at han enten maa have medbragt Værket saa godt som fuldstændig udarbejdet fra Rochelle eller maa have laant sit

¹⁾ Histoire de Danemarc avant et depuis l'établissement de la monarchie. Par Mr. J. B. Des Roches escuyer, conseiller et avocat général du Roi Tr. Chr. au bureau des finances et chambre du domaine de la généralité de la Rochelle. T. 1—6, à Amsterdam 1730 (stor Duodez).

Navn til andres Arbejde. Senere tilføjede Forlæggeren en 7de Tome, der indeholder et Slags Aarbog over den danske Historie fra 1699 til 1732.¹⁾ Efter nogle Aars Forløb drog Desroches til Kjøbenhavn, hvor han levede af sin Pen og tilbragte Resten af sine Dage. Han blev her brugt baade af Regeringen og Videnskabernes Selskab og private til forskjellige franske Arbejder, saasom et fransk Værk over danske Mønter og Medailler, som dog ikke blev færdigt, en Oversættelse af Nordens ægyptiske Rejseværk; var ogsaa en Gang udset til Professor ved Sorø Akademi, hvad der dog ikke kom til Udførelse. Han døde i en høj Alderdom, uden Tvivl i meget smaa Kaar. Her var han mere bekjendt under Navnet Parthenay end Deroches, som imidlertid er hans eneste Forfatternavn.

Desroches's Danmarkshistorie kunde alene faa nogen Betydning ved sit Sprog. Der er ikke Tale om Kritik eller selvstændig Undersøgelse, saa meget mindre som Forfatteren den Gang i det mindste, da han skrev den, ikke forstod et Ord dansk. Hans Værk er derfor kun en Kompilation af ældre latinske Arbejder, saasom Pontanus og Meursius; og hvad den ældre Historie angaar, stod den paa et her i Landet for længe siden overvundet Standpunkt. Han begynder saaledes med den Gullandske Hypothese, som Torfæus havde slaaet grundig ihjel. Ikke let ser nogen Dansk nu i dette Værk, med Undtagelse maaske af Tillægsbindet, den saakaldte 7de Tome, som vi dog ogsaa nu godt kunne undvære, navnlig efter at vi have faaet Andr. Hojers Frederik den Fjerdes Historie. —

¹⁾ Histoire de Danemarck. Journal historique des faits arrivés depuis la mort de Christian V jusqu'au premier Janvier 1732. Amsterdam 1732. (Forfatterens Navn ikke angivet.)

En langt betydeligere Mand var Genferen Mallet, hvis Arbejder i nordisk, navnlig i dansk Historie for sin Tid fortjente al Agtelse.

Paul Henry Mallet ¹⁾ er født i Genf d. 20de August 1730. Han hørte til en anset Familie og stod i Forbindelse med flere af de Mænd, som dengang udbredte Glans over Genfs Navn; blandt andre var den navnkundige franske Minister Necker hans Skolekammerat og Ungdomsven. Til Danmark kom han ifølge Anbefaling af Professor Vernet i Genf ²⁾ i Aaret 1752 som Professor i fransk Sprog og franske belles-lettres efter la Beaumelle, en Franskmand, der var kommen herind som Hovmester for Gehejmeraad Grams Søn, og for hvem den nævnte Lærerpost oprettedes 1750, men som atter forlod Landet i det følgende Aar. Det var især den ældre Bernstorff og Grev Adam Gottlob Moltke, der understøttede Mallet, som førte et meget virksomt Liv her i Landet indtil Aaret 1760, da han atter drog tilbage til Genf. Han var i nogen Tid Lærer hos Kronprinsen, senere Christian den Syvende, og fik i denne Post sin Landsmand Reverdil til Eftermand. Med Undtagelse af et kort Besøg i Kjøbenhavn kom han ikke mere til Danmark, men beholdt dog en Pension herfra og vedligeholdt stadig Interesse for dette Land, saa at han blandt andet under et Ophold i Rom med den engelske Minister Lord Butes Søn benyttede Adgang til Vatikaner-

¹⁾ Simonde Sismondi, de la vie et des écrits de P.-H. Mallet. Genève 1807. Jfr. Ersch: Gelehrtes Frankreich II, Art. Mallet.

²⁾ Ikke som det hedder i Nyerup-Krafts Litteraturlexikon og derefter hos N. M. Petersen: Litteraturhist. V, 1, p. 111, som Hovmester for Lord Butes Søn. Det var som dennes Ledsager, han besøgte Italien. (Sismondi p. 27.)

bibliotheket og Arkivet til at afskrive et og andet Bidrag til dansk Historie.

Mallets øvrige Liv ligger udenfor Kredsen af disse Forelæsninger. Jeg indskrænker mig derfor til at anføre, at han vedblev at være en meget virksom historisk Forfatter i andre Retninger, og at han, der var en ivrig Tilhænger af sin Fødestads aristokratiske Forfatning, blev stærkt omtumlet af de indre Bevægelser i Republiken og af den franske Revolutions Storme; thi han døde først langt ind i den Napoleonske Tid, den 8de Februar 1807.

Mallet havde under sit otteaarige Ophold i Kjøbenhavn lidet eller intet at bestille som Professor i fransk Litteratur; han benyttede sit Otium til litterært Arbejde; saaledes optraadte han strax som Udgiver af et Maanedsskrift *Mercure Danois*, beregnet paa at gjøre Udlandet bekjendt med Danmark, navnlig dets Litteratur, og de danske bekjendte med Udlandets vigtigste Skrifter. Dette Tidsskrift fortsattes fra Marts 1753 indtil Slutningen af 1758. Men samtidig hermed lagde Mallet sig efter dansk Sprog og Historie. Desroches's Værk tilfredsstillede ikke. Bernstorff og Moltke tilligemed andre tilskyndede derfor Mallet til at udarbejde en Danmarkshistorie paa fransk. Der var virkelig Trang til en saadan. Europa kjendte dengang meget lidt til Danmark og dets Historie, — Englændere og Franskmænd saa godt som slet intet uden i alt Fald af forvrængede Fremstillinger som f. Ex. Molesworth's *An account of Denmark as it was in the year 1692* eller enkelte Gesandtskabsberetninger som Franskmanden Terlons fra Frederik den Tredjes og Christian den Femtes Tid.

Mallet begyndte ikke med den egentlige Historie af Danmark, men med et Par indledende Arbejder, der vare vel skikkede til at vække Udlændingers Interesse for det

gamle Norden ved at aabne Indsigt i et Folkeliv og en Mythologi, der hidtil var de europæiske Hovedfolk ganske ubekjendt. Det første er hans *Introduction à l'histoire de Dannemarc*, der udkom i Kjøbenhavn 1755¹⁾; det andet, *Monumens de la mythologie et de la poésie des Celtes*²⁾ i det følgende Aar. Forfatteren giver her en livlig og tiltrækkende Fremstilling af Nordens Beboere i Hedenold, deres Religion, Regering, Krige og Søvæsen, Sæder og Skikke. Og i det andet Skrift fremstiller han den nordiske Gudelære i Oversættelse af Gylfaginning i Snorra Edda, ledsaget med oplysende Anmærkninger, samt Udsigt over andre Dele af denne Edda og over tre af Sangene i den ældre, Sæmunds, Edda. Men Mallets Hovedværk er hans *Histoire de Dannemarc*³⁾ i tre Kvarttomer, af hvilke den første udkom 1758, gennemset og diskuteret mellem Forfatteren og hans Ven Historikeren og Æsthetikeren Carstens — se Fortalen; den anden Tome

¹⁾ *Introduction à l'histoire de Dannemarc, où l'on traite de la religion, des loix, des mœurs et des usages des anciens Danois.* Par Mr. Mallet, professeur Royal de belles-lettres françaises, membre de l'académie des sciences et belles-lettres de Lyon. A Copenhague 1755. (Kvart.)

²⁾ *Monumens de la mythologie et de la poésie des Celtes, et particulièrement des anciens Scandinaves, pour servir de supplement et de preuves à l'introduction à l'histoire de Dannemarc.* Par Mr. Mallet, prof. Royal de belles-lettres françaises etc. ib. 1756. — Optaget til ligemed Introduktionen i anden og tredje Udgave af Historien.

³⁾ *Histoire de Dannemarc.* Par Mr. Mallet, professeur Royal de belles-lettres françaises, etc. T. I, contenant ce qui s'est passé depuis l'établissement de la monarchie jusques à l'avènement de la maison d'Oldenbourg au throne. Copenhague 1758. T. II (indtil Christian d. Tredjes Død) ib. 1765. T. III (indtil Enevoldsmagtens Indførelse) ib. 1777.

er udgivet 1765, efter at Mallet havde forladt Danmark; den tredje først 1777, dog alle i Kjøbenhavn. Nye Udgaver i Oktav besørgede han selv i Genf 1763—64 og 1787—88.

Værket ender i den første Udgave med Frederik den Tredje og Enevoldsmagtens Indførelse, men er i de senere fortsat, i den tredje Udgave endog med et kort Tillæg om det holstenske Mageskifte indtil 1773.¹⁾

Dette Værk er et respektabelt Arbejde. Forfatteren har sat sig godt ind i Landets Forhold og dets Histories Kilder, og det opfylder vistnok, hvad man kunde forlange af det i Midten af det attende Aarhundrede, endskjønt det, som Forfatteren bemærker, maatte forbigaa mange Enkeltheder, som Indlændinger kunde ønske medoptagne, for ikke at trætte og kjede de fremmede Læsere, og paa den anden Side tage en Del med for disses Skyld, som ikke interesserede hine. En Bog for danske, der kunde afløse Holbergs Værk, blev denne franske Danmarks-historie naturligvis aldrig, skjønt den har taget Hensyn til den danske Historiegranskings Fremskridt efter Holberg og for saa vidt har et Fortrin for denne. Men den maa dog ikke overses af danske Historikere.

Mellem Mallets 1ste og 3dje Del af Histoire de Dannemarc var et Tidsrum af 19 Aar. Imidlertid udkom i Aarene 1768—70 i Tyskland fuldstændige Danmarks og

¹⁾ Mallet, histoire de Dannemarc, troisième édition, T. I—IX. Genève 1787—88. De to første Tomer ere •Introduction• og •Monumens•. Egentlig gaar den historiske Fremstilling i denne Udgave kun indtil Frederik den Fjerdes Død; thi om de to følgende Regeringer gives kun en ganske let Oversigt paa nogle faa Blade.

Norges Historier af Ludvig Albrecht Gebhardi, Professor ved Ridderakademiet i Lüneburg. Anledningen dertil var, at den store almindelige Verdenshistorie, som et Selskab af engelske Lærde havde udgivet, udkom paa tysk hos Gebauer i Halle, oversat og bearbejdet af en Mængde tyske Videnskabsmænd, først under Ledelse af Theologen og Historikeren Siegmund Jakob Baumgarten. Denne bindstærke Historie kaldes i Almindelighed: «Die Hallische allgemeine Welthistorie». ¹⁾ Da den tyske Bearbejdelse kom til Danmarks Historie i den engelske Original, fandtes denne aldeles ubrugelig. Gebhardi siger derom i sin Fortale, efter at have givet en Oversigt over Kilderne til Nordens Historie: «Ved en saadan Rigdom af trykte Aktstykker og Hjælpemidler og efter Hvitfelds, Holbergs, Mallets Værker, samt Grams Noter til Meursius kunde man med Rette have lovet sig af de engelske Forfattere en paalidelig og sandfærdig Fortælling af danske Begivenheder. Men disse lærde agtede saa lidt herpaa, at de toge deres Efterretninger om det danske Riges Statsforfatning alene af Molesworth's og Pontanus's Skrifter, saa at de ikke alene skildrede Danmark, som det var for et Aarhundrede siden, men ogsaa i denne vildledende Skildring indblandede alle de Usandheder og ondskabsfulde Opdigtelser, der findes i den nævnte engelske Bog om Hoffets og Na-

¹⁾ Uebersetzung der Allgemeinen Welthistorie, die in Engeland durch eine Gesellschaft von Gelehrten ausgefertigt worden. Erster Theil. Nebst den Anmerkungen der holländischen Uebersetzung auch vielen neuen Kupfern und Karten. Genau durchgesehen und mit häufigen Anmerkungen vermeret von Siegmund Jacob Baumgarten, der heil. Schrift Dr. und öffentlichen Lehrer auf der Friedrichsuniversität in Halle. Halle 1744. Saaledes det første Bind, i de senere er Titelen væsentlig den samme, men i Enkeltheder forandret.

tionens Tænkemaade. Og Historien selv toge de alene af Saxo og den gamle Udgave af Meursius. Saaledes skuffedes fuldstændig hin Forventning; Historiens Elskere fik i Stedet for en grundig Aarbog et Skrift saa fuldt af Fejl, at det ikke lader sig forbedre. Saaledes var den engelske Original beskaffen; det blev da umuligt at bruge en Oversættelse af en saadan Danmarkshistorie i Fortsættelsen af den tyske Udgave af Verdenshistorien. Efter at Gebauer allerede havde ladet ni Ark af Oversættelsen trykke med Forbedringer, maatte han bestemme sig til at ofre sin Fordel for Læserens Smag, forkaste det engelske Skrift og lade den derved fremkomne Lakune i Verdenshistorien udfylde ved et helt nyt Arbejde. Til at udføre dette har jeg endelig bestemt mig, da mit Bekjendtskab med de ovennævnte Skrifter og Aktstykker, mit Kundskab om det danske Rige, hvor jeg har opholdt mig i flere Aar, i Forbindelse med det Venskab og den Bevaagenhed, jeg har fundet hos nogle lærde, især Justitsr. Langebek, Etatsraad Suhm og Professor Schøning, der senere have givet mig Forbedringer, som nedenfor skulle meddeles, lode mig haabe at kunne udføre mit Forehavende med større Held end mine Forgængere.»

Den Skildring, Gebhardi her giver af de engelske lærdes Danmarkshistorie, viser, hvor nyttigt et Værk som Mallets var. Det var virkelig paa Tiden, at de store europæiske Kulturfolk fik en nogenlunde rigtig Forestilling om Danmark og dets Historie i et Sprog og en Fremstillingsform, der ikke alene gjorde den tilgængelig, men lokkede dem til virkelig at læse den. Og dobbelt fortjenstlig blev Mallets Værk derved, at det fortrængte Desroches's fejlfulde Danmarkshistorie. At Latinen ophørte at være Videnskabsmændenes Fællessprog, ogsaa Historikernes, og

afløstes af Modersmaalet, har vel skaffet deres Arbejder større Indgang hos Landsmænd og virket mægtig til disses Dannelse; men det har nedtrykt de mindre Landes Litteraturer fra Ligestillingen med de stores, især de nordiske Landes, hvis Sprog stod fjærnest fra de romanske Folks og havde et langt mindre Omraade end det tyske. Navnlig var al Fordelen ved Latinens Opgivelse paa den franske Litteraturs Side. Thi som de højere Samfundsklasser i Europa fandt et Udtryk for Fællesskabet i Dannelse i de fælles franske Former for Klædedragten og Omgangslivet, fandt de i det franske Sprog det fælles Baand, dette Omgangsliv krævede, og som navnlig blev uundværligt ved alle internationale Forhandlinger. Denne uafviselige Fornødenhed førte naturlig til den franske Litteraturs Principat i det attende Aarhundrede, saa at kun franske Bøger kunde vente at blive almindelig læste i Europa.

Gebhardi blev da, som anført, Danmarks og Norges Historieskriver.¹⁾ Norges Historie indtil det Punkt, hvor den gaar ind i Danmarks, er optagen i den 32te Del af den store Verdenshistorie. Resten af denne Del og hele den 33te indeholder Danmarks Historie fra de ældste Tider

¹⁾ Titelen er følgende: Fortsetzung der Allgemeinen Welt-historie durch eine Gesellschaft von Gelehrten in Teutschland und Engeland. 32 Theil. Halle 1768. Derefter en Fortale af Joh. Christoffer Gatterer. Saa en Fortale af Forfatteren, underskrevet Lüneburg d. 3. April 1768, Ludwig Albrecht Gebhardi, Professor der Königl. Groszbritanischen und Churfürstl. Braunschweig-Lüneburgischen Ritterakademie zu Lüneburg. Derefter: Die allgemeine Geschichte des Königreichs Norwegen (p. 1—272). Derefter (p. 273—706): Die allgemeine Geschichte des Königreichs Dänemark (indtil Chr. af Bajerns Død). 33 Theil. Halle 1770. Fortale af Gatterer. Derefter: Fortsættelse af Danmark-Norges Historie (p. 1—820) indtil K. Frederik d. Femtes Død.

indtil Kong Frederik den Femtes Død 1766. Det var første Gang, Litteraturen fik Kongerne Christian den Femtes, Frederik den Fjerdes, Christian den Sjettes og Frederik den Femtes Regeringshistorier. Allerede dette var et Fortrin ved Gebhardis Værk og en Fortjeneste af Forfatteren.

Gebhardis Værk staar i Fremstillingskunst langt tilbage for Holbergs og Mallets. Paaskjønes bør det dog, at han samvittighedsfuldt har samlet og benyttet de virkelige Kilder til Danmarks og Norges Historie, og at han har vidst at skaffe sig gode Oplysninger fra de danske lærde.

Ogsaa det er værd at paaskjønne, at denne tyske Bog gav Tyskland en rigtigere og fuldstændigere Kundskab om Tvillingrigerne, end det hidtil havde havt. Men for os danske kunde den trods sine gode Egenskaber aldrig rivalisere med eller fortrænge Holbergs, havde ikke en dansk Oversættelse strax banet den Vej i Danmark og Norge. Bogtrykker Christian Iversen i Odense — en Mand, der paa flere Maader har Fortjenester af dansk Litteratur, — udgav paa sit Forlag, fra sit eget Bogtrykkeri eller trykt i Sorø, en samlet Oversættelse af Gebhardis og Christianis historiske Værker over de Lande, som den Gang stode under den danske Konges Scepter. Hertugdømmernes Historie havde Prof. W. E. Christiani i Kiel da begyndt at udgive paa tysk. Iversen benyttede Joh. Ernst Heilmann, først Sognepræst for Lunde, senere for Kjerteminde og Drigstrup i Fyen, som Oversætter; men han henvendte sig ogsaa til Gebhardi selv, fra hvem han modtog mange og betydelige Tillæg og Rettelser. I Heilmanns Fortale til den danske Oversættelse af Norges Historie siger Gebhardi, at Iversens Anmodning har givet ham Anledning til at undersøge sit

Værk endnu en Gang; «og», vedbliver han, «da den danske Historie siden 1774 er beriget med mangfoldige uforventede Opdagelser af de Herrer Suhms, Schönings, Langebeks og Schlegels Værker, har jeg været nødsaget til at omarbejde mange Steder». Derfor staar der nu paa Titelbladet af denne danske Oversættelse, at Værket her findes af Forfatteren selv omarbejdet og forbedret. Den danske Oversættelse har derved faaet et Fortrin for den tyske Original, men i sproglig Henseende staar den temmelig lavt, saa at det er et strengt Taalmodighedsarbejde at gennemlæse Gebhardis i sig selv tørre Fremstilling i en daarlig dansk Bearbejdelse. Denne har imidlertid et Fortrin i det meget fuldstændige Register, udarbejdet af Prof. W. A. Heinze i Kiel, saa at Oversættelsen af Gebhardi er den lettest tilgængelige og nemmest brugelige større Danmarks, Norges og Hertugdømmernes Historie til at slaa op i for at faa en foreløbig Kundskab og en Vejledning til Kilderne.

Den hele store Oversættelse udgjør 14, dog temmelig tynde Kwartbind. Norges Historie af Gebhardi, der udkom i Odense 1777—78, er to Bind; Hertugdømmernes af Christiani sex Bind, af hvilke de fem udkom i Odense i Aarene 1776—83, det sjette i Kjøbenhavn 1796 hos Gyldendal, som efter Iversen havde overtaget Fuldførelsen af dette store Boghandlerforetagende; endelig Gebhardis Danmarkshistorie i sex Bind, de tre første hos Iversen i Odense i 1780—84, de sidste hos Gyldendal indtil 1798. Af disse 14 Kwartbind har Heilmann oversat de 8, forskjellige Bearbejdere de 6 sidste. Hele Samlingen har en Fællestitel¹⁾: Kongerigerne Danmarks og Norges

¹⁾ Fællestitel: Kongerigerne Danmarks og Norges samt Hertugdømmene Slesvigs og Holsteens Historie indtil vore Tider ved Professorerne Gebhardi og Christiani.

samt Hertugdømmene Slesvigs og Holsteens Historie indtil vore Tider ved Professorerne Gebhardi og Christiani; desuden hver af de tre Landes Historie sin særegne Titel.

Biografiske Forfattere.

De hidtil nævnte Forfattere ere det attende Aarhundredes egentlige Historikere indtil Suhm. Men foruden dem, og samtidig med dem, var der en Del Skribenter, der ligesom mere tilfældig, ved Siden af anden Virksomhed, udarbejdede Skrifter af historisk Art, mest Levnetsbeskrivelser over navnkundige Personer. Thi jeg agter ikke at medtage Litteratur- eller Lovhistorien. Den Interesse, Holberg, Gram, Langebek, Schøning, Schlegel havde vakt for fædrelandsk Historie, havde udbredt sig blandt Folket, saa at historiske Æmner fandt baade Læsere og Bearbejdere. Blandt saadanne historiske Arbejder bør nævnes Landsdommer Peter Benzon Mylius's General-Admiral Cort Adellers Levnetsbeskrivelse¹⁾, der i Manuskript er benyttet

Indeholdende det Første Bind af Hertugdømmerne. Odense paa Christian Iversens Forlag. 1776. — Særtitel: Hertugdømmene Slesvigs og Holsteens Historie ved Wilhelm Ernst Christiani, Kongl. Cancelliraad og Professor udi Verdsligvisdommen, Talekonsten og Historien ved Universitetet i Kiel. Første Bind. Udgivet paa Dansk af Joh. Ernst Heilmann. Med Forfatterens egne Forbedringer. Odense 1776.

Da Christianis Fortale til hans første Bind er underskrevet Kiel i Juni 1775, er Oversættelsen fulgt Bind for Bind umiddelbart efter Originalen. I samme Form de andre Titler.

¹⁾ Den vidt-berømte Søe-Heltes, Herr Cort Sivertson Adellers, Ridder af Danebrog og St: Marco, Kongel. Mayests: til Dannemark og Norge etc. etc. etc. fordum Høy-betroede General-Admiral, Vice-Præsident i Ad-

af Holberg i 3dje Tome af hans Danmarks Riges Historie. Det er en dansk Bog, endskjønt den af Holberg citeres som «vita et res gestæ C(onradi) Adelaer», saa at man kunde tro, at han har havt et latinsk Manuskript for sig. I sig selv er det et temmelig lille Skrift; men ved en stor Odselhed med Papir og Tryk, og ved en Mængde Aktstykker, Stamtavler, Ligfærdsprogram o. dsl. udgjør det dog nu et ret anseligt Kwartbind. Da Skriftet, som anført, er benyttet af Holberg 1735, maa det være udarbejdet adskillige Aar, før det udkom i Trykken 1740.

Caspar Peter Rothe, født 1724, død 1784, var Byfoged i Skive og Landsdommer i Nørre-Jylland. Han var en virksom, men meget smagløs og ukritisk Samler af Bidrag til dansk Personalthistorie. Adskillige gode Materialier give dog hans Skrifter en større Betydning, end de fortjene som Skildringer. Det første af hans Skrifter er Griffenfelds Levnetsbeskrivelse, der udkom i Kjøbenhavn 1745.¹⁾ Det er en Samling af løst og fast, der skulde aabne en Række af fædrelandske Biografier. Dette Arbejde er blevet meget strængt bedømt af Gram og Suhm. Suhm siger²⁾: «Til ret at skrive Griffenfelds Levnet hører en ædel Stil, et frimodigt Hjærte og mange

miralitæts-Collegio, og Admiralitæts-Raad, Herre til Bradsbiærg og Giemsøe-Kloster, Hans mærkværdige Liv og Levnets Beskrivelse, udstædt af Peter Benzou Mylius. Kjøbenhavn 1740. 4^o.

¹⁾ Forsøg til navnkundige danske Mænds Livs og Levnets Beskrivelser. Første Stykke. Indeholdende Danmarks forrige Riigens Stoore Cantzlers Peder Græve af Griffenfelds Liv og Levnet, tilligemed Alt hvad sig med hannem haver tildraget. Korteligen samlet og sammenskrevet af Caspar Peter Rothe. I—III. Kjøbenhavn 1745. 4^o.

²⁾ Samlede Skrifter 10de Del, S. 387.

Hjælpe midler. At anføre lumpne Poeters Pasquiller over saadan Mand gjør ej ham, men Skribenten Skam.»

Grams Dom findes skreven foran hans Exemplar af Bogen. Den lyder saaledes: «Dette ilde og ufornuftigt sammenrapsede Skrift er udi prægtigt Bind, som her ses, bleven mig foræret af min Bogbinder Johan Vilhelm Boppenhausen, saasnart det var udkommet. Hvilket jeg har villet antegne, paa det ej nogen skulde tænke, det jeg havde agtet det værdigt derpaa at bekoste sligt et Bind. Det kan til Efterkommerne bære et Vidnesbyrd og Bevis om vore Tidens uhorlige Skjødesløshed og elendige Licence i at kunne udgive og faa trykt det allerlumpeneste Snavs endog med Universitetets Approbation; og er det bedrøveligt, at om denne store Mand, hvorom det handler, 1) saa mange grove Fabler og Usandfærdigheder fra hans første Ungdom af indtil hans første Employ i Embeder ere herudi blevne fortalte og stadfæstede; 2) saa skjændige og Dagens Lys plat uværdige Skandskrifter ere indrykkede; 3) saa urimelige Domme af den elendige Autore fældede.»¹⁾

Man skulde tro, at saadanne Bedømmelser af Mænd som Gram og Suhm maatte aldeles tilintetgjøre en Bog; men da de ikke bleve offentliggjorte og først mange Aar efter, at de vare nedskrevne, kom til almindelig Kundskab, gik Rothes Griffenfeld aldeles uanfægtet og udøvede en ikke ringe Indflydelse paa det danske Folks Opfattelse af Griffenfeld.

Det andet Stykke af disse Levnetsbeskrivelser er Tordenskjolds Biografi i 3 Dele, der udkom i Kjøbenhavn

¹⁾ En Afskrift af denne Grams Censur findes i et Exemplar af Rothes Bog, der nu tilhører det kgl. Bibliothek. Trykt er den i Kjøbenhavns Skilderi 1809, Nr. 90, Col. 1437.

1747—50, og atter i 3 Oktavbind i Viborg 1772—73.¹⁾ Ogsaa om dette Arbejde gjælder det, at det er ukritisk og smagløst; men det holder sig dog endnu opret i Litteraturen ved de samlede Aktstykker.

En tredje biografisk Samling er hans «Brave danske Mænds og Kvinders berømmelige Eftermæle», der udkom i Kjøbenhavn i maanedlige Stykker i Aarene 1753—54. Samlingen skulde ikke indeholde egentlige Levnetsbeskrivelser, men Bidrag til saadanne fra de Personalier, der meddeltes i Ligprædikener og de Programmer over afdøde anselige Mænd, det især i det 17de Aarhundrede var Skik at faa udarbejdede af Universitetet i Rektors Navn. Disse to Slags Bidrag ere ogsaa de talrigste; men adskillige Artikler ere samlede og forfattede af Rothe selv efter andre Aktstykker og Optegnelser, saasom Præsident Peder Hansen Resens Autobiografi, Griffenfelds Levnet i Udtog, Stykkerne om Kaj Lykkes Fald, om Oluf Rosenkrandses *Apologia nobilitatis Danicæ*, om Ulrik Christian Gyldenløve, Henrik Rantzau, Jens Munk o. fl. Denne Rothes Bog er af det Slags, man først tyer til for at faa et foreløbigt Bekjendtskab til Sagen, men som man ingensteds kan blive staaende ved.

Samtidig med Mylius og Rothe var Normanden Hans Paus, der døde 1770 som Sorenskriver i Finmarken, og som er bekjendt ved sine juridiske Arbejder. Han udgav i Aarene 1746—47 Corfitz Ulfelds Levnet i to Kvartbind.²⁾

¹⁾ Den danske Søe-Heldt og Vice-Admiral Peter Tordenskjolds omstændelige Livs- og Heldtelevnets Beskrivelse. Ved Caspar Peter Rothe, juris et philosophiæ candidatum. Kjøbenhavn 1747—1750. (Jvfr. Recensionen af 2den Udgave i Ny Kritisk Journal for 1774, Nr. 31 og 32.)

²⁾ Forsøg til navnkundige danske Mænds Livs og Levnets Beskrivelser. Andet Stykke. Indeholdende An-

Som han selv siger i Fortalen, var det Rothes Griffenfeld, der bestemte ham til at skrive denne Bog, fordi Tanken om at udgive navnkundige Mænds Biografier særdeles tiltalte ham. Man ser, at det Skrift, der blev saa strængt fordømt af Gram, dog har gjort Indtryk paa de samtidige og nogen Nytte; thi Ulfelds Levnet er vel talentløst skrevet, men med alle sine Mangler dog ikke et værdiløst Bidrag til vor Historie. Et andet historisk-biografisk Arbejde af samme Forfatter er: De danske og norske Dronningers summariske Levnetsbeskrivelse, der udkom i Kjøbenhavn 1751.

Disse Arbejder overgaas dog betydeligt af Andreas Nicolai Ryges Peder Oxe.¹⁾ Forfatteren, Sognepræst for Lidemark og Bjeverskov, blev ved en Opfordring fra Abbedissen for Valø Stift foranlediget til at samle den navnkundige Rigshofmesters Biografi; men dette var blevet et underordnet Arbejde, dersom Ryge ikke var kommen i Forbindelse med Langebek, som med sædvanlig Tjenstvillighed forsynede ham med Materialier af sit rige Forraad. Derved er denne Levnetsbeskrivelse bleven af betydelig og varig Værdi som et virkeligt historisk Kilde-

ledning til den fra Dannemarkes Riges Hofmester og det Romerske Riges Græve forvandlede til Dannemarkes Riges Forræder Corfitz Ulfefeld, hans Livs og Levnets Historie af P. (2det B.: H.P.). I—II. Kjøbenhavn 1746—47. 4^o.

[Forfatteren har i en Note til sit Manuskript nævnt Samling af danske lærde Fruentimmer ved Fr. Chr. Schönau, Kjøbhvn., 1—2 Bind, 1753, og har formodentlig mundtlig udtalt sig om dette Skrift. (E. II.)]

¹⁾ Peder Oxes til Gisselfeld Danmarks Riges Raads og Hofmesters Liv og Levnets Beskrivelse, af mange authentique Breve og Documenter oplyst og forfattet ved M. A. N. Ryge, Sognepræst til Lidemark og Bjeverskov. Kjøbenhavn 1765. 4^o.

skrift. Thi medens de foregaaende Arbejder rette sig efter Tidens Smag ved at meddele Aktstykker, saa er Ryges Bog helt igjennem en meget værdifuld Samling af saadanne. Den ligner ganske de Sammenstillinger af Aktstykker, Danske Magazin meddelte, saasom dem til Tyge Brahes eller Rantzauernes Historie. Peder Oxes Levnet er ikke en stilistisk ensartet Fremstilling, men en Række af Diplomer forbunden ved de Oplysninger, Samleren har hentet fra trykte Skrifter. Det vilde havt sin rette Plads i Danske Magazin, var dette ikke den Gang standset: — en sjælden Skat af værdifuldt Malm, men ikke et deraf forarbejdet Kunstværk. Det er i alle Henseender et Værk af Langebeks Skole.

Brødrene Hans og Tycho de Hofman, den første født 1713, den anden 1714, have ogsaa en Plads blandt vore historiske Forfattere. Den yngre Broder tilbragte mange Aar paa Udenlandsrejser og døde 1754 som Justitsraad og Assessor i Højesteret. Han er først bleven bekjendt som Skribent. Det betydeligste af hans Arbejder er hans paa fransk udgivne Historiske Portræter af navnkundige danske, der udkom 1746 og samme Aar forøgedes med Griffenfelds, Adellers og Tordenskjolds Biografier.¹⁾ Til Værket høre Kobberstik og Stamtavler.

Disse biografiske Skildringer har Bogtrykker Godiches

¹⁾ *Portraits historiques des hommes illustres de Danemark, remarquables par leur mérite, leurs charges et leur noblesse, avec leurs tables généalogiques. Partie I—VI, à Copenhague 1746.*

Memoires du ci-devant Grand-Chancelier de Danemark comte Griffenfeld, de l'amiral-général Adeler et du vice-amiral Tordenskiold, trois illustres Danois distingués par leur naissance, leurs actions, leur elevation et leur mort. ib. 1746.

Enke ladet oversætte paa dansk ved Studenterne Christian Liunge og Bertel Sandvig. Dette Værk udkom under Titel af «Historiske Efterretninger om velfortjente danske Adelsmænd med deres Stamme-Tavler og Portraiter. Ved Tycho de Hofman. Oversatte, forøgede og forbedrede. D. 1—3. Kjøbenhavn 1777—79.» Hvad der har gjort dette Værk saa yndet og forskaffet det en stor Udbredelse, er især Stam-tavlerne og Billederne, hvormed det er rigelig udstyret. Portræterne i den franske Original ere stukne i Paris, og Pladerne siden af Forfatterens Broder Hans de Hofman overladte Godiche til den danske Oversættelse. Deraf kommer det, at Paaskrifterne ere franske. Den danske Oversættelse har store Fortrin for Originalen, som nu sjælden bruges. Dens Fejl ere paa mange Steder rettede, dens Stamtavlér forøgede og førte længere ned i Tiden, og det hele forøget med et Tillæg af Tavler over 12 adelige Familier, af hvilke Tycho de Hofman havde udarbejdet de otte; men hans tidlige Død 1754 havde forhindret ham fra at faa dem udgivne.

Broderen Hans de Hofman, Præsident i Fredericia, senere Amtmand i Koldinghus Amt, død som Konferentsraad 1793, er tidligere omtalt som den, der fortsatte og til Dels omarbejdede den danske Atlas, som hans Svoger Prokantsler Erik Pontoppidan havde begyndt. Egentlige historiske Skrifter har denne Hofman ikke efterladt; men i flere af hans Værker ere, som i danske Atlas, historiske Partier. Saaledes navnlig ogsaa i hans Samlinger af Publique og Private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve. Tome I—XI, Kjøbenhavn 1755—1780, 4^o.

Tilhørerne ville af disse Arbejder allerede se, at Interessen for Biografi og navnlig for den danske Adels

Historie maa have været meget levende i forrige Aarhundrede. Herom vidner ogsaa Stiftelsen af et litterært Selskab til denne Interesses Tilfredsstillelse. Den tidligere nævnte Oluf Bang, Klokker og Kateket ved Holmens Kirke, en ivrig Samler til Personalhistorien, var den, der foranledigede Stiftelsen af dette Selskab, der holdt sit første Møde den 3dje Maj 1777 og ved Kgl. Reskript af 14de Januar 1778 fik Prædikat af det kongelige genealogisk-heraldiske Selskab.¹⁾ Dets Opgave var fornemlig at oplyse Adels Historie, dets virksomste Medarbejder dets første Sekretær B. Sandvig, og efter hans Død (12te Marts 1786) Registratør i Gehejmearkivet J. J. Weber. Dette Selskab udgav i Aarene 1782—87 heftevis 1ste Bind af *Lexicon over Adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmene*, og fra 1788 til 1800 tre Hefter af 2det Bind; men da Manuskriptet til det fjerde og sidste Hefte gik tabt ved et Uheld 1803, og Tiderne derefter vare ugunstige for Værkets Fortsættelse, saa standstedes Selskabets hele Virksomhed. Og i Aaret 1810 forenedes det med det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, der sluttede Adelslexikon med 2det Binds 4de Hefte.

Dette Adelslexikon, der indeholder en alfabetisk Fortegnelse over danske, norske og holstenske Adelsfamilier, eller saadanne Familier, der uden at være formelig naturaliserede dog ere ansete for adelige i disse Lande, med korte Notitser om deres Alder og de Godser, de have besiddet, samt Afbildninger af Vaabnene, er et uundværligt Hjælpemiddel for enhver, der giver sig af med den danske

¹⁾ Se om dette Selskab Werlauff: *Det kgl. danske Selskab*, S. 129 ff.

Stats Historie. Selskabet udgav ogsaa Magazin til den Danske Adels Historie 1ste Bind 1ste og 2det Hefte (1783 og 1785).

Den 17de Januar 1772 er i flere Henseender epokegjørende i vor nyere Historie. Ikke alene styrtedes Struensee og Dronning Caroline Mathilde; men idet Regeringsmagten kom til den sindssyge Kong Christian den Syvendes Broder Arveprins Frederik, som under sin Moder Enkedronningens Paavirkning lededes af sin Kabinetssekretær Ove Guldberg, brød en Reaktion fra nordisk Nationalitets Side frem imod Tyskeriet, der havde truet med at overvælde dansk Sprog og Væsen. Hvad man end kan finde mangelfuldt ved Landets indre Regering i Arveprinsens Tid, de tolv Aar fra 1772 til 1784, saa kan det ikke glemmes, at nordisk Sprog og Væsen, i Form af dansk Sprog og Væsen, fik et mægtigt Opsving. Dette viste sig ikke alene i flere Regeringsforanstaltninger, saasom Forordningen af 15de Januar 1776 om Indfødsretten, men ogsaa meget stærkt i Litteraturen. En af de mærkeligste Bøger, hvori denne Aand fik Udtryk, er Ove Malings «Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere», der udkom i Kjøbenhavn 1777. Der kan vel gjøres Indvending imod at regne denne Bog til egentlig Historiografi; thi en Historie er det ikke; — men den bør dog ikke blive uomtalt her, da den har paa-virket Folket meget stærkt i nationalhistorisk Retning. Det er en historisk Exempelsamling for Ungdommen, beregnet paa at vække dens Kjærlighed til, hvad der kan gavne Fædrelandet og knytte dens Hjærter til dette. I denne Henseende har ingen anden Bog gjort saa dybt

et Indtryk som Mallings. Nu forekommer dens Tone os vistnok forældet, fordi de herskende Synsmaader og Interesser have forandret sig, endog flere Gange, siden dens Fremkost. Derfor maa ogsaa alle Forsøg paa at omstøbe den efter Nutidens Smag mislykkes. Just fordi denne Bog passede saa udmærket i sin Tid — hvorved jeg forstaar omtrent en Tredjedel af et Aarhundrede —, maatte den ogsaa dø med denne. Men hvad der en Gang virkelig har levet, dør ikke lettelig. Er Mallings Bog forsvundet af Skolerne og Husene, ja af Bogladerne, bevares den i Bibliothekerne som et Mindesmærke om den patriotiske Aand, der efter Tyskeriets Fald fik Magt hos det danske Folk.

En anden Ytring af den vaagnende Nationalitetsfølelse var Mindesmærkerne paa Jægerspris. Jægerspris tilhørte Arveprinsen. Undersøgelsen af nogle derværende Gravhøje fra Hedenold i Aaret 1776 vakte baade Folkets og Hoffets Interesse. Det kan betragtes som den første Begyndelse af det nyere Oldtidsstudium, der nu indtager saa betydelig en Plads i Nordens Aandsliv. Derfor bringer jeg her Ove Guldbergs Beretning om disse Udgravninger i Erindring.¹⁾ Dette gav Anledning til, at Arveprinsen fattede Tanken om at gjøre Jægerspris til et Samlingssted for fædrelandske Minder fra vor hele Historie. Han lod derfor 1777 og de følgende Aar i Haven og Lunden ved Jægerspris oprejse Mindestøtter af norsk Marmor over fortjente «Danske, Norske og Holstenere» — de tre Folkegrupper, som da vare samlede under den danske Konges

¹⁾ Først trykt i Kjøbenhavns kongelig Adresse-Contoires Efterretninger 1776, Nr. 132, for 13de August, senere flere Steder, saasom i Fortalen til 2den Tome af Schönings Udgave af Snorro, p. VI.

Scepter. Tanken om en saadan Samling af historiske Mindesmærker er som bekjendt i andre Lande realiseret paa forskjellige Maader og med langt større Pragt, men trods Monumenternes ringe Kunstværdi og det ikke altid heldige Valg dog næppe nogensteds i det hele paa en mere tiltalende Maade end her, midt i Omgivelser, der som et Monsterbillede vise den danske Natur. — Til disse Mindestøtter knyttede sig et historisk Arbejde, idet Arveprinsen 1780 opfordrede Professor Peder Topp Wandal til at forfatte de hædrede Mænds Levnetsbeskrivelser. P. T. Wandal, født 1737, død 1795, var den Gang Underbibliothekar ved det kongelige Haandbibliothek, der var stiftet af Kong Frederik den Femte, men gik til Grunde ved Christiansborg Slots Brand den 26de Februar 1794. Denne Mand var en flittig Oversætter og æsthetisk Forfatter. Med historiske Ting har han ellers ikke givet sig af. Men nu forfattede han: «De paa Jægerspriis ved Mindestene hædrede fortiente Mænds Levnetsbeskrivelser». Med Kobber. 1ste Bind og 2det Binds 1ste Stykke, Kjøbenhavn 1783—94. 4^o. Det er en læseværdig Samling af nogle fædrelandske Biografier, som man maatte ønske havde givet Anledning til Udarbejdelsen af en fuldstændig Samling som andre europæiske Folks biografiske Lexika.

N. D. Riegels.

I dette og de nærmest foregaaende danske Historieværker er Tilslutning til Enevoldskongen og til dansk Nationalitet den herskende Følelse. Disse to Elementer dannede Datidens Patriotisme. Det er svært at sige, hvilket af dem der var det stærkeste. Troskab og Hen-

givenhed mod Kongen staa paa lige Trin med Fædrelands-kjærligheden og vare uadskillelig forbundne med denne. Den Underdanighed mod Kongens Majestæt, der udtaler sig i Tidens Skrifter, og som nu forekommer os som overdreven, næsten stødende, ere vi dog ikke berettigede til at stigmatisere som udsprunget af et Trællesind; den har virkelig havt sin Rod i en indre Tilslutning til Kongen, — i det mindste hos de ledende Forfattere. Og saa maa det bemærkes, at det, der nu støder os i denne Følelses Udtryk, har til Dels sin Grund i det endnu kun lidet udviklede Sprogs Ubehjælpelighed. Heraf følger, at et og andet prises, som vi nu vilde udskyde af det fortjenstlige, fordi det i det højeste vidner om Iver i Kongens Tjeneste, ikke om en i sig selv priselig Tænkemaade. Det følger ogsaa heraf, at Forfatterne ere mest tilbøjelige til at rose og fremhæve alt fædrelandsk. Der gaar en panegyrisk Grundtone igjennem disse biografiske Arbejder, som vel kan vække Varme for Fædrelandet navnlig i Ungdommens Sind, men som den historiske Sandhed langtfra ikke overalt kan godkjende, og som ikke udholder en historisk Kritik.

Men en anden Grundtone, som Historien lige saa lidt kan vedkjende sig, fik Overhaand her i Landet henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede.

Den store franske Revolution vakte her som i hele Europa en Begejstring for borgerlig Frihed og Lighed, der løsnede Sindene fra den Tilslutning, som tidligere bandt dem til Kongedømmet. Vi fik vore Republikanere, der som oftest tillige bleve Kosmopoliter, hos hvem Fædreland og Nationalitet traadte tilbage for almindelige Ideer om Menneskets Rettigheder, hvad der dog ikke forhindrede, at jo ofte nationale Sympathier eller Antipathier brød frem

med en Styrke, der stod i Strid med den saa højt priste Filantropi. Denne forandrede Stemning fandt saa meget lettere Udtryk igjennem Pressen og greb saa meget videre om sig i Livet, fordi den fra Struensees Tid forefandt en Censurfrihed, som Arveprinsens Regering vel lagde noget Baand paa, men ikke ophævede, og som efter den 14de April 1784, da den unge Kronprins greb Statens Ror, benyttedes med en foruroligende Ugenærthed, indtil Regeringen endte Aarhundredet med at sætte den bestemte Grænser i Forordningen af 27de September 1799 om Pressens Brug. — I Trykkefrihedsperioden 1771—1799 svandt den gamle Tænkemaade mere og mere bort ogsaa hos de historiske Forfattere. Det blev Modetone at stille den kongelige Enevoldsmagt i et ugunstigt Lys; vovede man ikke ligefrem at anfælde Enevælden i Danmark, blev Kongemagten i det Hele behandlet som Usurpation, som Indgreb i Menneskerettighederne; og den Rest af Fædrelandskjærlighed, de revolutionære Ideer levnede, ytrede sig fortrinsvis i en ofte bitter Kritik over Landets og Folkets Tilstande. Den moderne Patriotisme afførte sig al Glæde over at være dansk, den blev overordentlig skarpsynet for Mangler og Misgreb, — eller hvad den efter sine forudfattede Meninger kaldte Mangler og Misgreb; den nærrede sig af Harme, ikke af Glæde. Den opstillede Idealer og fordrede dem realiserede uden alt Hensyn til de historiske Forudsætninger. En bitter Dadlesyge greb om sig.

Hos ingen af vore historiske Forfattere træder dette stærkere frem end hos Niels Ditlev Riegels, der kan betragtes som Typus for denne hele uhistoriske og upatriotiske Retning. Riegels er født paa Laaland 1755 og blev Student 1771. Han kom 1781 i Forbindelse med Hoffet i Dronning Juliane Maries og Arveprinsens Tid

som Hofmester for Dronningens Pager, men afskedigedes 1784 og levede derefter paa sin Gaard i det sydlige Falster. I Aaret 1800 oprettede han et Drengelinstitut i Sorø, men døde allerede 1802. Riegels besad vistnok Kundskaber, men langt fra grundige og omfattende nok til at retfærdiggjøre hans galdebitre Dadlesyge. Han forstod dette Haandværk og udøvede det med Forkjærlighed, at henstille Vrægebilleder af historiske Personer og Tilstande, saa at han i meget af, hvad han har skrevet, snarere fortjener Navn af en Nidskriver end af en Historiker. Det følger da deraf, at han er lige saa partisk, ja uretfærdig, i sin Ros som i sin Dadel. Hans Sprog er derhos haardt, forvirret, ofte næsten uforstaaeligt ved søgte Vendinger, naar det skal være pikant. Og mange Gange modsiger han sig selv paa det haandgribeligste, hvad hans Recensenter ikke have forglemt at bebrejde ham. Riegels er overhovedet den ubehageligste af vore historiske Forfattere, som ingen, der ikke er nødt dertil, lettelig vil kunne udholde at læse til Ende, uagtet hos ham af og til findes Meddelelser, der forgjæves søges andensteds, — kun Skade, at man hos en Skribent af hans Natur savner Sikkerheden for slige Meddelelsers Paalidelighed, især da han ikke angiver sine Kilder. At han i denne fuldstændige Løsrivelse fra den traditionelle Opfattelse af vor Historie nu og da er kommen til at sige noget træffende, forandrer ikke den almindelige Karakter af hans Skribentvirksomhed.

N. D. Riegels' vigtigste historiske Værker ere:

1) Forsøg til Femte Christians Historie som en Indledning til Fierde Friderichs ved Etatsraad Høyer. Kjøbenhavn 1792.

Jeg kunde her paavise flere Steder, der slaaende

illustrere den udtalte Dom over Forfatteren som Historiker, men indskrænker mig til at paapege S. 588 ff., hvor han taler om Christian den Femtes højt fortjente Finansminister Christian Siegfred v. Plessen. Man vil i dette Stykke finde næsten alle de skildrede Karaktermærker af den Riegelsenske Historieskrivning.

2) Udkast til Fierde Friderichs Historie, efter Høier. 1—2 Del. Kjøbenhavn 1795—1800.

3) Smaa historiske Skrifter, 3 Dele, Kjøbenhavn 1796—98, — en Samling af tidligere i Blade og Tidsskrifter trykte Bidrag. Karakteristisk er blandt disse Skrifter især Forsvaret for Kong Christian den Anden og Nidskriftet imod Christian den Sjette.

Riegels havde naturligvis ogsaa sine Beundrere. Mange syntes godt om, at Konger, Adel, Præster og Tyskere bleve trukne igjennem Rendestenen. At han smigrede for saadanne Læseres lave Lyst, er sagt ham stærkt nok af Recensenter. Saaledes skriver Jakob Baden i Anledning af hans Femte Christians Historie: «Og da blandt disse» — Talen er om Flyveskrifter fra den censurfri Tid — «Hr. Riegels' egne Pamphlets ikke indtage den mindste Plads, saa kunde man anse dette Skrift som en Forsoning for det meget Onde, han ved disse har stiftet, dersom ikke Hædefuldhed, Partiskhed og Lyst til at smigre de Læseres Smag, hvis Øren helst staa aabne for Dadel og Skumlen, altfor ofte havde styret hans Pen.» Saadanne Komplimenter har Riegels faaet mange af; især har han i dette Aarhundrede fundet en stræng Dommer i afdøde Professor Jens Møller, som behandlede Kong Christian den Sjettes Historie og derved fandt idelig Anledning til at udtale sin Harme over Riegels' Behandling af denne Konge. Men det er ufornuddent at ty til hans Modstandere, da ingen

kan fælde en strængere Dom end den, der er udtalt fra en imod Riegels særdeles velvillig Side. I Kjøbenhavns Skilderi læste man tre Aar efter hans Død et velskrevet og anerkjendende Stykke om N. D. Riegels som Skribent.¹⁾ Her hedder det, efter at en varm Anerkjendelse af hans formente Genialitet er udtalt: «Til at være historisk Skribent havde han af Naturen stort Kald; hans granskende og dybtskuende Øje, hans udbredte Lærdom og Læsning kunde have gjort ham til en af Danmarks første Historie-skrivere. Men ogsaa her bemestrede hans altfor lidenskabelige Følelser sig ham for meget. Han var mere Digter end Historieskriver. Den sidstes Pligt er det at undertrykke enhver lidenskabelig Følelse, at optegne Fakta og bygge sine Resultater paa disse; at sætte Læseren i Stand til at dømme efter Kjendsgjæringer, ikke efter Ræsonnement; han bør, som en vis Skribent siger, næsten glemme, at han har noget Fædreland. Riegels derimod behandlede Historien, som Digteren behandler et dramatisk Værk. Han tænkte sig Karaktererne i Forvejen og søgte saaledes at vedligeholde dem fra først til sidst. Naar han f. Ex. havde foresat sig at ville forsvare Christian den Anden mod den altfor adelige Hvitfeldts haarde Domme, saa søgte han ikke alene at undskylde ham der, hvor han maaske kunde undskyldes, men opsøgte endog i sit Ansigts Sved alle mulige Skingrunde, som kunde forsvare Handlinger, der ikke fortjene noget Forsvar. Ligesom han søgte at forsvare Christian den Anden uden Grund, saaledes søgte han bestandig at vise visse Menneskers Handlinger fra den mørkeste Side, fordi det var efter hans Plan, at de skulde ses fra et saadant Synspunkt. Hans historiske

¹⁾ J. Werfel: Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1805, Nr. 68.

Værker ville derfor altid blive interessante historiske Halvromaner, men aldrig saadanne Monumenter, som Efterverdenen vil kunne læse, eller den tilkommende Historie-skriver øse af, med den tilbørlige Tillid.»

Der kan i Grunden ikke tænkes en skarpere Dadel over en Historiker end den, hans Lovtaler her giver. Thi intet kan siges strængere om historiske Skrifter, end at de maa læses som Digte, som Halvromaner, man ikke maa tro paa, især naar Grunden til denne Upaalidelighed ikke søges i Forfatterens ufrivillige Fejltagelser, men i en bevidst Plan, altsaa deri, at han ikke har villet søge eller sige Sandheden, men give sine egne Fantasier og Lidenskaber Fremstilling under Form af Historie.

P. F. Suhm.

For ikke at afbryde Rækken af de mindre historiske Forfattere er jeg gaaet lidt ud over Grænserne for disse Forelæsninger, og for at bevare det største til sidst har jeg hidtil forbigaaet Suhm, med hvem det, som Tilhørerne tilstrækkelig bekjendt, altid har været min Hensigt at slutte disse Forelæsninger.

Det var ikke her i Landet alene, at det historiske Studium havde været saa levende i det attende Aarhundrede; ogsaa i det øvrige Europa havde dette Studium tiltrukket de bedste Kræfter og gjort overordentlige Fremskridt som en Hovedvidenskab, — man kan maaske sige: som Aarhundredets Hovedvidenskab, i det mindste indtil dets sidste Tiaar. Arbejdet havde navnlig gaaet i tre Retninger: 1) Samling af historisk Stof, 2) Stræben efter at komme til Erkjendelse af den historiske Kritiks og Kunsts Fordringer, og 3) Benyttelse af begge disse Retnin-

gers Resultater til Fremstilling i store skildrende Værker. I alle tre Retninger var et uhyre Arbejde udført, navnlig i de fire store Kulturlande, Frankrig, England, Tyskland og Italien. Store Samlinger af Scriptores, af Aktstykker og Memoirer vare fremkomne i disse Lande, de lærde Benediktinere af Kongregationen St. Maur, med Mabillon i Spidsen, og Litteratorer som Pierre Bayle havde ført Kritiken ind i en ny Æra, og fremstillende Værker som Englænderne Robertsons og Gibbons givet Mønstre paa gribende og omfattende Skildringer. Alt det virkede tilbage paa den danske Historiografi, navnlig føltes Trangen til en fuldstændig Omarbejdelse af vor Oldtids og Middelalders Historie, hvor Holberg nu ikke længer tilfredsstillede, og hvor Mallet og Gebhardi egentlig ikke havde gjort andet end fremstille for Udlandet Omrids af de Resultater, hvortil danske Historikere vare naaede indtil Midten af Aarhundredet. Danmarks og Norges Historie trængte til en fuldkommen Omstøbning, for at det gamle og nye Stof i ny tidssvarende Former kunde fremstilles for Folket, at det i Erkjendelsen af sin Fortid kunde finde Kræfter og Vejledning til at gaa Fremtiden i Møde.

Den Mand, der paatog sig at løse denne Opgave, var Peter Frederik Suhm, en Mand, der med alle sine Svagheder staar ene ikke alene blandt os Danske, men i vor Verdensdel; thi næppe skal man kunne paavise i de andre Lande nogen, der ikke alene ved sin Forfattervirksomhed, men ved sit Liv, sin borgerlige Stilling, sit eget Forhold og alle sine Forhold har staaet saaledes i Midtpunktet af et Folks Aandsliv, som Suhm stod i Norden i sine sidste tyve Aar.

Suhm var Adelsmand og derved fra Begyndelsen henstillet i Samfundets høje og toneangivende Klasse. Fami-

lien Zum, Zaum, Suhm har i mange Slægtled og forskellige Grene været udbredt i Nordtyskland og Norden.¹⁾ Den danske Linjes Adelsskab her i Landet kan dog først regnes fra Kong Christian den Femte, som ved Patent af 31te December 1683 nobiliterede Amtsforvalter i Pinneberg, senere Etatsraad Henrich Suhm. Dennes Søn var Ulrich Frederik Suhm, der døde i Kjøbenhavn d. 26de November 1758 som Admiral og Deputeret i Admiralitets- og Kommissariats-Kollegiet. To Gange havde han været afskediget i Unaade, først af Kong Frederik den Fjerde 1728, fordi han med flere Søofficerer «havde i en Memorial til Kongen besværet sig over visse Begegnelser i Henseende til deres Kompagnier», som det hedder, hvilket nok hænger sammen med den Inkvisitionskommission, Biskop Deichmann gav Anledning til, og hvorom jeg har talt i Andr. Hojers Levnet. Og da han 1734 atter var ansat i Søetatens Tjeneste af Kong Christian den Sjette, under hvem han som Holmens Chef i Forbindelse med Frederik Danneskjold-Samsø virkede betydeligt til Flaadens Opkomst, kom han i 1743 i Uenighed med denne myndige Minister og fik atter sin Afsked. Men strax efter Kong Christians Død blev Admiral Suhm under 3dje December 1746 kaldt tilbage og paa ny ansat som Holmens Chef.

Begge Gange, da Admiralen var afskediget, tilbød Kammerherre Christian Sigfried v. Plessen²⁾ ham Ophold paa sit Gods Næsbyholm. Det sidste af disse blev af megen Betydning for Sønnens Udvikling.

¹⁾ O. H. Møller: genealogische Nachricht von dem adelichen Geschlecht derer von Zaum oder Suhm. Flensb. 1775. Hofman: Danske Adelsmænd (d. Oversættelse), II, p. 179.

²⁾ død 1777 (ikke at forveksle med Chr. V's og Fr. IV's Minister C. S. v. Plessen, som døde 1723).

Admiral Suhms eneste overlevende Søn Peter Frederik Suhm ¹⁾ er født i Kjøbenhavn 1728, den 18de Oktober. I sin Ungdom blev han undervist af adskillige Lærere, blandt hvilke navnlig Niels Christian Graae har havt stor Indflydelse paa ham ved sin for Suhms Natur fortrinlig passende frie Undervisningsmaade. Thi Eleven var ikke alene lærenem og lærebegjærlig, men viste allerede tidlig en ganske usædvanlig Læselyst, saa at han i sit 16de Aar havde læst, dels under Lærerens Vejledning, dels paa egen Haand, alle latinske Forfattere fra den romerske Litteraturs Guld- og Sølv-Alder, men ogsaa under Opholdet paa Næsbyholm det hele Plessiske Bibliothek paa 1000 à 1500 Bøger. «Denne Læselyst,» siger Suhm selv ²⁾, «havde jeg vist ikke beholdt, hvis Graae havde været som de almindelige Lærere. Men han underholdt sig med mig om Tingene og Skjønhederne; vi rejste med Alexander med Landkortet i Haanden; vi klynkede med Ovid, skjændte paa Augustus og satte en god Poet over en Kejser; og vi saa Bonden pløje med Virgilius i Haanden. I Henseende til Cicero og Cæsar vare vi af ulige Meninger. Graae ophøjede den Sidste, jeg den Første og Friheden. Poeterne opflammede især min Indbildningskraft. Studeringer, landlige Fornøjelser, Frihed bleve mine eneste Formaal og virkede med en uimodstaaelig Kraft paa min hele følgende Tænke- og Handlemaade.»

I Aaret 1746 kom Suhm til Universitetet, privat exa-

¹⁾ Nyerups to Biografier af Suhm: 1) Udsigt over Peter Fr. Suhms Levnet og Skrifter (med hans lærde Brevvexling) (Kjbhvn. 1798) er 15de Del af Poulsens Samling: Khmr. Peter Fr. Suhms samlede Skrifter; 2) Efterretninger om Suhm og hans Skrifter, i Suhmiana p. 374—430 (16de Del af samlede Skrifter).

²⁾ Samlede Skrifter IV, 355.

mineret af Prof. Anchersen. I det følgende Aar blev han Hofjunker, 1748 allerede Assessor i Hofretten paa Christiansborg, 1749 Kammerjunker og den 31te Marts 1751 Etatsraad, altsaa i en Alder af 22 Aar. En saadan Karriere kunde den Gang en ung adelig Junker gjøre. Men det var hverken som Hofmand eller som Embedsmand, Suhm tænkte paa at skaffe sig et Navn. Al hans Hu stod til at udmærke sig som Forfatter. Han søgte og fandt Omgang med de Mænd, der den Gang havde skaffet eller vare i Færd med at skaffe sig et stort Navn i Litteraturen, saasom de to store Førere Holberg og Gram, desuden med Anchersen, Langebek, Kofod-Ancher. o. fl. Den unge Mands ærgjerrige Higen efter et litterært Navn stimuleredes stærkt ved et Ord af Gram. I et Selskab hos Gehejmeraad Raben henvendte Værten det Spørgsmaal til Gram: hvem skal i sin Tid indtage Deres Plads? Gram pegede da paa den nittenaarige Suhm med de Ord: der staar han! ¹⁾ Det er maaske forekommet Selskabet som en Spøg af den gamle Mester; men paa det unge Menneske gjorde Ordene det dybeste Indtryk; hvo tør ogsaa bestride, at vi her have et Vidnesbyrd om Grams geniale Blik, — denne Divinationsgave, der stiller ham over alle hans Medarbejdere og saa ofte ramte netop det rette Punkt.

Meget tidlig betraadte Suhm Forfatterbanen; det var Samtaler i Lucians Maner, Oversættelser af de gamle o. dsl., der først satte hans Pen i Bevægelse og vakte den almindelige Opmærksomhed. Grams og Holbergs Berømmelse vilde han naa: som Holberg vilde han tale til Folket om Gjenstande af almindelig Interesse, som Gram leve med de gamle. Men snart tog hans Liv og Studier en uventet

¹⁾ Samlede Skrifter XV, 16.

Vending. Med sin Ven Schøning fulgte han i Aaret 1751 til Trondhjem, da Schøning blev Rektor ved den lærde Skole. Her opholdt han sig i 14 Aar, giftede sig 1752 med den rige Kjøbmand Etatsraad Lorents Angels eneste Barn, Karen Angel, og vandt derved Formue og Uafhængighed for sit øvrige Liv. Han opgav nu enhver Tanke om Embede. Han fortæller selv i sin mange Aar efter skrevne Skildring af sin gamle Lærer Graae, at da han havde bosat sig i Kjøbenhavn, sagde Graae en Gang i 1766, «at han nu fortrød at have opvakt saadan Lyst hos mig til de gamle og til Bogkundskab i Almindelighed, siden han saa Følgen deraf» (at Suhm ikke vilde søge Embede). «Men heri kan jeg endnu ikke være enig med denne værdige Mand og tror, at Forsynet har just sat mig til det, jeg burde være, da det kommer mig selv for, at jeg var bleven en slet Embedsmand og havde ladet Akter og Protokoller ligge for Horatius og Plato, Saxo og Snorro. Dette er vist, at jeg er fornøjet med min Skjæbne.»¹⁾ Der var saaledes i Suhm en bevidst Higen efter Uafhængighed, ikke blot den Tilbøjelighed, vi alle føle, til et ubundet Liv, men en Higen efter Frihed til at kaste sig over den Opgave, han klart erkjendte som prædestineret for sig, — en Frihed til Arbejde, — Frihed til at samle alle Kræfter om et stort og udødeligt Værk. Dette er gaaet op for ham i Trondhjem, hvor han i nøjeste Venskabsforbindelse med Schøning arbejdede sammen med denne og især derved blev draget ind i Nordens gamle Historie. De udgave i Forening «Forbedringer i den gamle danske og norske Historie» (1757) og virkede overhovedet til videnskabelig Oplysnings Fremme. «I al

¹⁾ Samlede Skrifter IV, p. 356.

den Tid, vi vare sammen i Trondhjem», siger Suhm¹⁾, «saa jeg bestandig Schøning to Gange om Ugen hos mig, og vare vi da idetmindste sammen fire Timer. Denne Tid anvendte vi til at lære os indbyrdes det engelske og det italienske Sprog, men især til at overveje Nordens gamle Historie, hvor vi da undersøgte de vanskelige og mørke Begivenheder, som deri forekomme.» Ogsaa lærte Suhm Islandsk af Schøning ved at læse Snorre med ham. Imidlertid kom i Aaret 1758 Professor Johan Ernst Gunnerus som Biskop til Trondhjem. Han traadte strax i Forbindelse med Suhm og Schøning. De stiftede et lærd Selskab, som i Aaret 1767 fik kongeligt Protektorium som det kongelige norske Videnskabernes Selskab, og som endnu bestaar.

Schøning blev, som anført i en tidligere Forelæsning, 1765 ansat i Danmark som Professor i Sorø; og Suhm fulgte med ham tilbage til Kjøbenhavn. Han selv siger, at det var for ikke at skilles fra Vennen, han foretog denne Flytning²⁾; andre ville, at ubehagelige Forviklinger med hans Hustrus Morbroder om Formuesforhold gjorde ham kjed-af Opholdet i Trondhjem³⁾. Men sandsynligvis har ogsaa det Studium af Nordens Historie, han da var kommen saa dybt ind i, draget ham bort fra det afsidesliggende Opholdssted til det saa langt omfangsrigere kjøbenhavnske litterære Liv.

Fra nu af levede Suhm bestandig i Kjøbenhavn i sin Gaard i Pustervig eller paa sit Landsted i Øverød. Hans Anseelse steg Aar for Aar med hans talrige Skrifter. Snart gik hans Navn over hele Europa. Han blev 1769

¹⁾ Fortalen til 3dje Del af Schønings Norges Historie.

²⁾ Fortalen anf. St.

³⁾ Samlede Skrifter XV, p. 43.

Konferentsraad, 1774 Kammerherre, 1787 kongelig Historiograf, i hvilken Anledning hans Bibliotheksamanuensis R. Nyerup udgav Anders Sørensen Vedels lille Skrift «Om den danske Krønike at beskrive» med et Tillæg, der indeholder Fortegnelse over og Oplysning om de kongelige Historieskrivere. Suhms Liv vilde have været et uafbrudt lykkeligt, havde ikke huslige Misstemninger og Tabet af kjære Personer nu og da grebet forstyrrende ind i hans Kreds. Det haardeste Slag, der ramte ham, var hans eneste Barns, en haabefuld Søns Død den 3dje Januar 1778. Ti Aar efter (1788) døde hans Kone, der navnlig efter Sønnens Død havde levet alene for Mandens Studier og Foretagender. Suhm har givet hende et smukt Vidnesbyrd; men der foreligger ogsaa andre Vidnesbyrd om et mindre godt Forhold mellem Ægtefællerne. Nogen stor Sorg kan hendes Død vist ikke have voldt Ægtemanden, da han faa Maaneder derefter, i sit tresindstyvende Aar, giftede sig med en af Kjøbenhavns mest feterede Skjønheder, Christiane Becker, yngste Datter af Hofapotheker Becker. Det var fra hans Side virkelig et Inklinationsparti.

Suhm havde vundet Anerkjendelse af sin selvskabte uafhængige Stilling. Regeringen tyede til ham om Raad og Bistand i Sager, der angik Videnskab, Folket ansaa ham som sin Ære, selv arbejdede han med anstrængt Flid, udgav det ene Skrift efter det andet, og gjorde navnlig efter Sønnens Død sig og sin Rigdom til Midtpunktet for Nationens videnskabelige Liv. Mange litterære Foretagender understøttede han, eller lod han udføre paa sin Bekostning, saasom Udgivelsen af en Række af vigtige islandske Oldskrifter.¹⁾ Han købte den tyske Filolog Reiskes paa

¹⁾ Suhms Samlede Skrifter, XV, p. 123. Suhmiana p. 418.

Haandskrifter rige Bibliothek og bekostede Abulfedas Annaler udgivne ved Adeler, den Gang Professor, senere Generalsuperintendent i Hertugdømmerne. Men størst Fortjeneste af Videnskabeligheden i Almindelighed her i Landet erhvervede han sig ved sit Bibliothek, der til sidst voxede til et Antal af 100,000 Bøger og Haandskrifter. Den Gang havde Landet ingen offentlig Bogsamling, Universitetets var ikke tilgængeligt for Publikum, Kongens for ingen under Møllmanns Bestyrelse. Da aabnede Suhm sit Bibliothek 1775 til hver Mands Brug og Nytte.¹⁾

Suhm døde den 7de September 1798, — som Gram, Holberg og Pontoppidan, som Langebek og Schøning, uden at blive færdig med sit Dagværk; thi Døden kaldte ham bort fra Udgivelsen af Scriptøres og fra hans Danmarks-historie. Hans Liv blev et Fragment, men jeg regner dette med til Suhms Lykke. En Kejser bør dø staaende, sagde Vespasian, — et dygtigt Menneskeliv bør ende i ufuldendt Arbejde; at tømme Livets Bæger til Bunden, — indtil de Aar, da Aanden udslukkes, — da der ikke kan arbejdes, virkes, leves længer, er ikke noget misundelsesværdigt Held.

Suhm var en Søn af sin Tid, den anden Halvdel af det attende Aarhundrede. Som de allerfleste lyse Hoveder den Gang var han en Tilhænger af Tidens Liberalisme og Rationalisme, dog ikke ultra i nogen Retning. Med en ualmindelig hurtig Opfattelse, en tro Hukommelse, en let bevæget Følelse forbandt han en aldrig mættet Lærelyst og en naturlig Lethed i Produktionen, som ingen anden dansk har havt i lige Grad. Men det er et Spørgsmaal,

¹⁾ Jvfr. herom Werlauff: Efterretninger om det store kongelige Bibliothek, 2den Udgave, p. 267—272.

om denne overordentlige Lethed i at kaste sine Tanker paa Papiret ikke har skadet hans Produktion ved at holde den paa et lavere Trin, end den vilde have været, havde han været nødt til at anstrænge sig mere for at finde Udtrykket for det Indhold, der fyldte hans Sind. Det medfødte Fremstillingstalent alene naar sjældent den Højde som det tilkæmpede. De store Talere og Stilister have stridt sig til deres Overlegenhed. Suhms Fremstillinger læses med Lethed og Behag, hvor ikke Hastværk har forvirret dem, og hvor et Gjennemsyn ikke hindredes af hans Ilen mod Maalet. Men hans Stil mangler Energi, den sætter ikke Tankerne i den Bevægelse som Holbergs. Suhms Stil ligner ham selv og hans Liv: Frihed, Lethed, Omfang —, denne Interesse for alt menneskeligt karakteriserer ham. Derfor gik hans Produktion i mange Retninger. Den samme Mand, der med enestaaende Evne til at fastholde den en Gang fattede Opgave i et halvt Aarhundrede og at gennemføre den i et historisk Værk, som i Omfang ikke har sin Lige — i det mindste ikke indenfor vor Synskreds —, en Mand, der skulde synes at maatte have samlet al Flid og al Kraft paa dette ene Værk, han har dog tillige skrevet saa meget af blandet Indhold, at det fylder en Række af omtr. 15 Bind. Suhm staar nu for os som Historikeren; det er jo ogsaa som saadan, han har gjort sit Navn uforglemmeligt. Men desuden var han populær Filosof, Digter, Politiker, Statsøkonom, Litterator, — en Mand, der havde aaben Sans for alt, hvad der tildrog sig om ham, Lyst til at leve med, Lethed i at nyde Uafhængighed og Rigdom, Lethed i at bære gode Dage uden at tabe det store Maal af Sigte. Det er hans Livs og hans Virksomheds vide Omfang, der mest karakteriserer ham; thi dyb Tænkning var han ikke, heller ikke stor i

Fremstillingskunsten, lige saa lidt som han var egentlig Kritiker, Stoffet havde hos ham Overhaand over Formen. Han naaede som Fremstiller og Kritiker ikke Holberg og Gram, hvis Berømmelse han i sin Ungdom saa som det fjærne Maal for sin ærgjerrige Higen. Men i Omfanget af den Stofmasse, han indsamlede af Livet og af Bøger, saa vel som i Mængden af Produktioner overgik han dem begge.

Den første Afdeling af Suhms store Værk er hans: Forsøg til et Udkast af en Historie over Folkenes Oprindelse i Almindelighed, som en Indledning til de nordiske Folks i Særdeleshed, et Kvartbind, som udkom i Kjøbenhavn 1769. Han udtaler i Fortalen til dette Værk strax den Plan for sit Livsarbejde, han ogsaa i sin øvrige Tid har fastholdt og næsten helt gennemført. «Da jeg» — siger han — «har sat mig for at skrive Historien af det danske Folk fra de ældste Tider af indtil den højlovlige Oldenborgske Stammes Ankomst paa den danske Trone, saa har jeg anset det fornødent ej alene forud at handle om de trede nordiske Folk, de danske, norske og svenske, deres Udspring og Nordens første Bebyggelse, men og kortelig om alle andre Folk i den bekjendte Verden, fornemlig i vort Europa, deres Herkomst, efterdi det tjener til at vise vor.»

Altsaa den danske Historie fra første Begyndelse indtil det Oldenborgske Kongehus. Dette var Opgaven; og denne Opgave vilde han — som han selv siger i Fortalen til 2den Tome af «Critisk Historie» — udføre ved at udtømme, om muligt, alt, hvad der kan siges om vor gamle Historie, altsaa i allervideste Omfang. At det var Suhms fulde Alvor med denne store Plan, det viste han ved i 12 Aar, fra 1769 til 1781, at sende ni Kvartbind og et

Foliobind ud fra sit Studerekammer blot som Forberedelse og Indledning til det egentlige Værk, selve Danmarks-historien. Om nogen, har Suhm begyndt «ab ovo», fra allerførste Begyndelse, idet han i denne første Tome handler om Menneskeslægtens Udbredelse paa Jorden og om de forskellige Folkestammers og Folkefærds Oprindelse og Slægtskab. Den faste Grund under disse vidtløftige Undersøgelser finder han i den hellige Skrift, navnlig i første Mosebogs Beretninger om Syndfloden, Noahs Sønner, Menneskenes Adspredelse fra Babels Taarn; og han fastholder den gamle Tidsregning efter Israels Patriarkers Slægtled og Levetid, som den angives i Bibelen. Grundet herpaa opstiller han 36 Regler, der skulle være som hans Ledestjerner paa den vildsomme Fart over det ethnologiske Ocean. For at karakterisere Forfatterens Standpunkt i denne første Tome og i det hele kolossale Værk, anfører jeg her de første af disse Grundsætninger for Suhms Lære om Folkenes Oprindelse:

1ste Regel, «hvorpaa det følgende skal bygges, og hvorefter det skal rette sig,» — som Forfatteren siger S. 8 — er denne: «Bibelen er den fornemste Grund til at fastsætte Folkenes Oprindelse.» Det er — vel at mærke — ikke af kristelig Religiositet, Suhm lægger den hellige Skrift til Grund, endskjønt han som en Kristen finder en guddommelig Aabenbaring nedlagt i den; men det er, fordi han ikke finder nogen fastere og sikrere videnskabelig Grundvold for sine Undersøgelser end denne.

Hans 2den Regel lyder saaledes: «Syndfloden har været almindelig, saa at alle Mennesker ere druknede undtagen de, som vare med Noah i Arken.»

3dje Regel: «Arken blev staaende paa Ararat Bjerg sønder i Armenien.»

4de Regel: «Alle Mennesker vare samlede ved Babel; ved Sprogenes Forvirring er Menneskeslægten bleven adskilt og udbredt paa Jorden o. s. v., o. s. v.» Hertil knytter sig den nævnte Tidsregning, hvorefter Syndfloden ansættes til Aar 1656 efter Skabelsen, Sprogenes Forvirring og Noahs Efterkommeres Adskillelse til Aar 1757.

Fra dette rent bibelske Grundlag følger Forf. Noahs Sønner Jafet, Sem og Cham, disses 12 Sønner og deres Efterkommere paa deres Vandringer. Fortrinsvis er det Jafets Efterkommere og de Folk, der stamme fra ham, der ere Gjenstand for de Undersøgelser, Forfatteren med en ualmindelig Belæsthed i gamle og ny Skrifter har gennemført i denne Tome indtil det Punkt, hvor han lader de beslægtede Folk Cimmerier, Alaner og Aser, der efter hans System stamme fra Jafets Søn Gomer, fra deres Boliger i Landene nord for det sorte Hav, fra Donau til Kaukasus, vandre imod Nord indtil Østersøen og der adskille sig i to Hovedafdelinger: den germaniske imod Vest, syd for Østersøen, den skandinaviske over Østersøen til de skandinaviske Lande. Som sikkert Kjendemærke paa Folkens Slægtskab hævder Suhm især Sprogenes Slægtskab.

Hvad denne første Tome indeholder, er altsaa ikke Historie, men et ethnologisk System, bygget paa den da herskende Anskuelse af Mosebøgerne og i det hele det gamle Testamente, gennemført navnlig for de europæiske Folks Vedkommende med stor Lærdom og Kombinationsgave, — et Værk, man ikke kan andet end i en vis Henseende beundre, og som Suhms Samtid maatte bøje sig for, da Grundvolden den Gang anerkjendtes som urokkelig, og der hverken kunde paavises væsentlige Mangler i Forfatterens Bogkundskab eller Fejl i hans Slutninger. Værket maatte fremkalde Samtidens Højagtelse for dets Forfatter.

Det er blevet den faste Grundvold saa vel for hans Berømmelse som for den videre Udførelse af hans store Værk.

Og dog betragtes hele denne sindrige Ethnologi af vor Tids Mennesker som bygget paa Sand, fordi den er bygget paa historiske Kildeskrifter. Thi vor Tid søger et helt andet Grundlag for sin Anthropologi og Ethnologi: den søger de forsvundne Slægters Levninger og Efterladenskaber i Jorden. Naturstudiet og Oldstudiet i Forening have undergravet og kuldkastet de ældre Anskuelser om Menneskeslægtens Alder paa Jorden og Folkenes Slægtskab. Nye Videnskaber ere opkomne som Palæontologien og den forhistoriske Arkæologi, Videnskabsmændene ere i Færd med at samle Elementerne til en ny Ethnologi, — i Færd med, siger jeg, thi endnu have de ikke Enkeltheder nok, og endnu have de ikke vundet en saa sikker Forstaaelse af dem, de have, at de kunne opbygge et nyt ethnologisk System.

Men at Videnskaben saaledes er skredet ud over Suhms og hans Samtids Standpunkt, forringer ikke hans velfortjente Berømmelse. Sammenbygning af Fortidens Anskuelser og Erkjendelser i et omfattende og gennemført System er netop en af Betingelserne for Videnskabens videre Fremgang til ny Granskning. Og som jeg ved flere Lejligheder har fremhævet: det forringer ikke Fortidens Ære, at Nutiden skuer videre end den; thi dette sker kun, fordi de ældre Slægter have gjort deres Gjerning godt og dygtigt. Suhm har udtalt Forholdet aldeles træffende i sin Fortale til denne Tome. Han indrømmer, at meget i hans Værk beror paa Slutninger og Formodninger, «men» — tilføjer han — «om hvilke jeg dog smigrer mig med, at de ere bragte til mere Vished end forhen af nogen anden, som dog ej kunde være sket, hvis ej saa store og indsigtfulde

Mænd som Bochart, Cumberland, Perizonius, de Guignes o. fl. havde arbejdet før mig og vejledet mig ved deres Lys, saa at det er gaaet mig ligesom Dværgen, der ved at staa paa Kæmpens Skuldre saa længere end han.»

Paa Grundlag af det udviklede almindelige ethnologiske System viser Suhm i det næste Værk, hvorledes man maa tænke sig Skandinaviens Bebyggelse i dens første Begyndelse. Dette Værk er et selvstændigt, men tillige det andet Led i hele Kjæden, saa at det ogsaa kan kaldes den anden Tome. Titelen lyder: Om de nordiske Folks ældste Oprindelse. Udkastet af P. F. Suhm. Kjøbenhavn 1770. Kvart.

Gangen i Udviklingen er denne. Gomers Efterkommere¹⁾ Cimmerier, Alaner, Aser vandrede fra Egnene ved

¹⁾ Her afviger Suhm fra Schøning, som antager Tubal for de nordiske Stamfader. Samtidig med Suhm arbejdede Schøning i Sorø over de samme Æmner. Det er kjendeligt, at Suhm og Schøning have i Trondhjem gennemgaaet og gennemtalt Materierne om Nordens ældste Beboelse og de nordiske Folks Herkomst, og at de i det hele i alt væsentligt ere komne til samme Anskuelse. Dette har været det fælles Udgangspunkt, hvorfra Schøning vilde fortølge den norske, Suhm den danske Historie. Med disse forberedende Studier maa de have været omtrent færdige, da de 1765 droge til Danmark; thi her adskilles de til Sorø og til Kjøbenhavn. Fire Aar efter, 1769, fremkom begge med deres Indledning, Suhm først med Udkastet til Forsøg om Folkenes Oprindelse, Schøning strax efter i samme Aar (se hans Fortale) med *•Afhandling om de Norskes og endel andre nordiske Folkers Oprindelse, som Indledning til den Norske Historie, med et Anhang om Tidsregningen i den gamle nordiske Historie til Harald Haarfagers Tider.;* Sorø 1769. Det var det samme ethnologiske og kronologiske System som Suhms, men aabenbart ikke taget af dennes Værk. Schønings Bog synes kun at være kommen efter Suhms, fordi Bogtrykkeriet i Sorø ikke har kunnet arbejde saa rask som det i Kjøbenhavn. Deraf den fuldstændige Overensstemmelse i alle Hovedtræk, og tillige Afvigelser i nogle Enkeltheder. I det hele er Schøning den klarere, hans Stil concisere,

Kaukasus, Don og det sorte Hav gjennem Østeuropas Sletter til Østersøens Kyster. Ankomne her adskilte de sig i Egnen af Düna-Floden i de to Hovedstrømme: den tyske, der drog mod Vest, og som besatte Tyskland samt den cimbriske Halvø, den nordiske, som gjennem det folketomme Finland over Ålandshavet kom til Sverrig, hvorfra den udbredte sig mod Syd til Skaane og de danske Øer, mod Vest til Norge. Efter dem toge Finnerne, som er en ganske anden Folkestamme, der tidligere boede i Polen, Finland i Besiddelse; men en Gren af den finniske Folkestamme har dog fra umindelige Tider langs Ishavet besat det nordligste af den skandinaviske Halvø som Lapper og Kvæner.

Cimbrer ere tyske Folk, fra Syd komne op i det nuværende Jylland; Teutonerne ligeledes tyske i Holsten. Fra disse Egne har en stor Vandflod uddrevet dem, saa at de frygtelige Folkestrømme, der i det andet Aarhundrede før Christus tønnede mod Romerne, ere udgaaede fra den cimbriske Halvø, — det vil sige: de allerførste Skarer, der efterhaanden ved Tilslutning af flere ere voxede til en mægtig Folkelavine. Cimbrerne vare altsaa efter Suhms System ikke nordiske Folk. Deres Udvandring har givet de nordiske fra Øerne, de danske, Lejlighed til at besætte Jylland, hvor de blandede sig med de faa tilbageblevne. Jyderne ere altsaa efter dette System Efterkommere af danske og tyske.

Alt dette regulerer nu Suhm ved sin en Gang antagne bibelske Tidsregning. Efter de Regler for Menneskenes Udbredelse, han har opstillet i det første Værk, beregner

hans hele Udvikling knappere end Suhms, og dog mere overbevisende end dennes. I Henseende til Kritik staar Schøning over Suhm; men hvo kan lignedes med denne i Fylde og Omfang?

han, at Skandinavien har faaet sine første Indbyggere tidligst 590, sildigst 865 Aar efter Sprogenes Forvirring og Menneskenes Adskillelse ved Babels Taarn, og at Bebyggelsen maa have været omtrent fuldført 1015 Aar efter Aar 1757, til hvilket Aar han, som vist, ansætter Sprogenes Forvirring. Skandinavien har altsaa været fuldt beboet af nordiske Folk, de nuværende danskes, svenskes og norskes Stamfædre, omtrent 2772 efter Verdens Skabelse.

Der er Sammenhæng og Konsekvents i dette System, hvis Rigtighed i Hovedtrækkene vanskelig kunde bestrides, dersom Systemets bibelske Fundament stod fast. Men dette ville vor Tids Videnskabsmænd ingenlunde indrømme. De ville ikke hidlede Folkenes Udbredelse ovenfra; de vende Blikket bort fra Himlen mod Jorden, i hvis Skjød de opsoge de svundne Slægters Spor, for ved Induktionsslutninger fra den — nedenfra opad — at danne deres Anskuelse af Ethnologien.

Det tredje indledende Værk hedder: Om Odin og den hedniske Gudelære og Gudstjeneste udi Norden. Af P. F. Suhm. Kjøbenhavn 1771. Kvart.

I dette Værk have vi Suhms Lære om vore nordiske Forfædres Religion. Den svarer ganske til hans ethnologiske System, idet den gaar ovenfra nedad, fra Himlen til Jorden, fra Gud til Mennesket.

Odin er Navnet paa Gud eller en Gud. Ved Overlevering fra de første Mennesker har Bevidstheden om Skaberen levet blandt Aserne, de Alaner, Suhm anser for vore Stamfædre, i deres kaukasiske Hjem ved Tanais og det sorte Hav. De have troet paa ham som den almægtige Skaber. Men i fjærne Tider, endnu før de Folk, der stamme fra Gomer, vandrede imod Nord, har et Menneske Odin havt Magt iblandt dem i det gamle Asgaard ved

Tanais og er saa sammenblandet med Gud Odin, indtil han selv stod for dem som et Slags Gjenganger af Odin, en ny Aabenbaring af Guden. Ved denne første Odin, der ikke er kommen til Norden, er meget menneskeligt indblandet i Religionen, saasom Solens Dyrkelse og Troen paa mægtige Slægters Herkomst fra Guderne, thi rimeligvis ere nogle af denne første Odins Mænd ogsaa blevne ansete som Guder. Aarhundreder efter den første Odin (Mennesket), har en anden Odin hersket i de samme Egne. Han og hans Folk ere vandrede mod Nord, maaske fortrængte ved Kong Darius Hystaspis's Tog mod Skytherne nord for det sorte Hav. Den anden Odin er ad samme Vej som de ældste Aser kommen til Egnene ved Dūna, har anlagt et nyt Asgaard, der indført Dyrkelsen af Aserne som Guder, og har ved Krig tilvendt sig Herredømmet i Norden, hvor han allerede forefandt en med ham og hans Medfølgere beslægtet Befolkning. Denne anden Odin er den, Saxo kalder Mid-Othin. Ved ham er atter menneskeligt kommet ind i de gamle nordiskes Religion, saasom at Odin var Krigens Gud. Endelig er Aarhundreder efter den anden en tredje Odin draget nord paa. Ogsaa han er kommen fra det gamle Asgaard, er maaske trængt derfra ved Romernes Krige mod Mithridat, altsaa 70—60 Aar før Christus, og er saa kommen til det ny Asgaard. Derfra har han over Østersøen begivet sig til Sverrig, hvor han som Odins Præst i Upsala har ved List og Kunster tilvendt sig den højeste Magt, dog uden at føre Kongenavn. Ved ham har den ældste og den ældre Odinslære faaet ny Uddannelse og ny Forvanskning, og fra ham nedstamme de ældste Herskerslægter i hele Norden. Hvad der tales om Jetter og Thurser som Asernes Fjender og disses Kampe med dem, sigter til Begivenheder, som ere forefaldne uden-

for Norden, — altsaa ligge foran Asernes Indvandring i Norden.

Hvad der har bevæget Suhm til at antage dette kunstige System om de tre — egentlig fire — Odiner, har fornemlig været dette, at baade Snorro og Saxo, saa forskjellige de i øvrigt ere, have begge opfattet Odin som et Menneske. Og dernæst, at ved disse tre menneskelige Fornyelser af den almindelige Religion forklares efter Suhms Mening paa den bedste Maade Forvanskninger, Urimeligheder og Modsigelser i Hedenolds Gudetro, hvor Levninger af en sand Religion findes blandede med Tant og Digt, naar alt samles til et Religionssystem.

Til Læren om Odin slutte sig saa i Suhms Værk Fortællingerne om de andre Guder og Gudinder, samt Mytherne om Valhal, Ragnarokr o. fl. — en interessant og indholdsrig Fremstilling, der vel hviler paa samme Grundlag som hans Lære om Odin, men er mere samlende og fortællende end forklarende. Der forekommer saaledes en Sammenblanding af guddommeligt og menneskeligt, som gjør de nordiske Guder til Mellemvæsener, — til Bærere og Forvanskere af den oprindelige Gudsbevidstheds svage Levninger, — til Halvguder, dødelige som Mennesker, men dog hævede over almindelige menneskelige Vilkaar. Man kan ikke faa en tydeligere Forestilling af denne Opfattelse af Nordens Guder end af Evalds Baldurs Død, hvor Begrebet Halvgud er det, alt drejer sig om.

Ogsaa heri staar vor Tid paa et andet videnskabeligt Standpunkt end Suhm. Læren om de tre Odiner, om Odin og Guderne som Mennesker, der ved Krig og Kogleri paanøde eller paaliste sig Folket som guddommelige Væsener uden at kunne rent fortrænge alle Minder om den oprindelige Aabenbaring, — denne Lære er opgiven. Ikke oven-

fra nedad søger vor Tid Forstaaelsen af Nordens Gudetro, men nedenfra opad. Den ser ikke Mennesker, Begivenheder, Historie i Mytherne, men Digtninger, hvori Folket har i Aarhundreders Løb givet sit eget Hjærtes Trang og sine dunkle, men mægtige Anelser objektiv Skikkelse, og som det har endt med at tro paa som Virkeligheder uden at vide, at det selv var deres Skaber. For vor Tids Videnskab er det ikke Guderne, der have skabt Menneskene i deres Billede, men Menneskene, der have henstillet Guderne ud af egne Anelser og Fantasier i sit Billede. Jeg taler her alene om den Vending, der er indtraadt i vor Tids Menneskers Opfattelse, ikke om hvilken Opfattelse der kommer Sandheden nærmest. Men Suhms Værk bliver altid mærkeligt som en fuldstændig Samling af Gudetroen ud af de mange og mangfoldige Kildeskrifter.

Efter at have udviklet sit ethnologiske System og sine mythologiske Meninger, vender Suhm sig i det fjerde Værk til det mere historiske. Dette Værk hedder: Historie om de fra Norden udvandrede Folk. Forfattet af P. F. Suhm. Bind 1—2. Kjøbenhavn 1772—73. Kvart.

I dette Værk handler Suhm om de Folk af nordisk Herkomst, han enten selv mener ere udvandrede fra Norden, eller om hvem andre have ment det, eller som vare beslægtede med de fra Norden udvandrede Folk. Hertil regner han først Gotherne, om hvis Udgang fra Skandinavien paa tre Skibe og videre Vandringer han følger som Hovedforfatter Jordanes (Jornandes), Biskop i Ravenna i det sjette Aarhundrede, selv af gothisk Herkomst, som har lagt et større Værk af den italienske Theodorichs Kantsler Cassiodorus til Grund for sin Beretning. Som gothiske Folk anser Suhm efter samme Kilde ogsaa Gepider og Heruler. Desuden handler han om en Del andre ger-

maniske Folk, der optræde i den store Folkevandring, skjønt han ikke holder for, at de ere udvandrede fra Norden. Dette om Gother og gothiske Folk udgjør Hovedpartiet af Værket. Om Longobardernes Vandringer følger Suhm fornemmelig deres egen Hovedskribent Paulus Diaconus og vor Saxo, som han mener har benyttet Paulus. For Anglernes Vedkommende er næst Beda Sachseren Wittekind eller Widukind hans fornemste Vejleder om deres Udvandring. Friser omtaler han som indførte i Sønderjylland af Kong Godefred i det 9de Aarhundrede, altsaa netop ikke som udvandrede fra Norden, idet han betragter Friserne i det hele som Norden uvedkommende. Heller ikke vedkomme efter Suhms Mening Svever og Alemaner Norden, Juthunger og Thyringer kun efter ganske løse Gjætninger.

Man ser altsaa, at i dette Værk er medtaget saare meget, der ligger udenfor Nordens Historie, alene fordi Suhm har foresat sig at drage ind under sin Behandling alt, hvad der paa nogen Maade, om og nok saa fjernt, har staaet i Forbindelse med den eller af nyere Historikere er sat i Forbindelse med den, om og paa nok saa svag en Grund. Dette har han jo vel kunnet gjøre ved en Læsning, om hvis umaalelige Omfang man faar Underretning i Forfatterlisterne foran dette og de tre foregaaende Værker; thi de vise ikke mindre end et Antal af 888 benyttede Værker — Værker, ikke Bind. Men dette uhyre Materiale og det næsten ubegrænsede Omfang har skadet Fremstillingen og gjort den højst trættende. En rolig, overkommelig Fortælling om disse mange Folkefærd faar man først der, hvor de komme i Berøring med Sydevropas Hovedstater. Ellers bevæger Suhms Fremstilling sig frem gennem en Masse af Citater, Meninger og Gjætninger,

der trods deres Mængde — eller vel netop formedelst deres Mængde — ingeniunde have været i Stand til at bringe Ro i Forfatterens egen Opfattelse, altsaa endnu mindre kan det i Læserens. Som paa Hængedynd føler man hvert Ojeblik Bunden vige under Føden. Thi i dette Værk, hvor Forfatteren ikke som i de tre foregaaende bevæger sig indenfor sine egne af ham selv dannede Systemer, men alene skal forme en Mængde fremmede Vidnesbyrd af meget forskjellig Værdi, her føler man, at han er langt mere Samler end Kritiker og dog vil være en Kritiker. Han vil ikke nøjes med at meddele, hvad han har indsamlet, men han vil levere et objektivt gyldigt Resultat af sine Studier. Men Hovedbetingelsen, en gennemgribende Kritik af Kilderne, der skulde sætte ham i Stand til at tilbagevise, hvad der kun forvirrer, har han ikke været mægtig. Da en saadan Kildekritik jo krævede et eget Studium i det mindste af hver enkelt Hovedforfatter, er det ogsaa indlysende, at selv det bedst begavede Menneskes Tid og Kræfter vilde været utilstrækkelige til et Værk af det Omfang, Suhm havde foresat sig; og han har ikke fundet det kritiske Forarbejde saaledes udført af andre, at han kunde opføre sin Bygning af sikre og prøvede Materialier. Men med Hensyn til Kritik af Kilderne naar han langt fra Gram, lige saa lidt som han kan maale sig med ham i naturligt Blik for den historiske Sandhed, endskjønt Suhm ikke mangler en vis Skarpsindighed i sine Kombinationer og selvfølgelig ikke kunde læse saa mange Bøger uden at danne sig en Mening om deres Troværdighed.

Og ikke mindre staar han tilbage for Holberg i Fremstilling, navnlig i den Kunst at vælge sit Stof. Hvor alt skal med, overstiger det et enkelt Menneskes Evner at forme Massen til anskuelige Billeder. Ogsaa i denne Hen-

seende er det Mangelen paa Begrænsning, der skader Suhms Arbejde; thi det uendelige er uden Form. Og hertil kommer i nærværende Værk en paafaldende Mangel paa Omhu for Stilen, der ofte forplumrer Fremstillingen.

Jeg fremhæver disse Ejendommeligheder her ved dette Værk, der er det første historiske Parti af hans Hovedværk; thi de karakterisere hele Værket. Omfanget af Plan og Arbejde er det, der har gjort Suhm enestaaende, men ogsaa det, der kun har tilstedet ham at nærme sig Historieskrivningens Ideal paa lang Afstand. Hans Styrke og hans Svaghed ere uadskillelige.

Man skulde tro, at Suhm nu kunde begynde Fremstillingen af Danmarks Historie; men det er endnu langt fra, at han i de fire ovennævnte Værker eller fem Tomer har sagt alt, hvad han anser fornødent til at indlede selve Historien. Der følger endnu fem andre Tomer fulde af Forberedelser, nemlig: Critisk Historie af Danmark udi den hedenske Tid, fra Odin til Gorm den gamle, fire Kwartbind; Kjøbenhavn 1774—81; samt et Foliobind: Tabeller til den critiske Historie af Danmark; Kjøbenhavn 1779.

Sit Standpunkt og sin Arbejdsmaade har han gjort Rede for i Fortalen til 1ste Bind.

Denne kritiske Historie indeholder først en Indledning paa ikke færre end 332 Sider, væsentlig om Danmarks første Bebyggelse, det danske Folks Oprindelse, Navnet Danmark og beslægtede Materier. Dernæst Forsøg paa at opstille en Tidsregning fra Odin til Gorm den gamle, grundet fornemmelig paa Saxos og Snorros Kongerækker og paa sandsynlig Beregning af Personernes Levetid samt deres Slægtskabsforhold. Endelig en vidtløftig Prøvelse af Saxos Fortællinger om danske Konger i hans

første 9 Bøger. Endskjønt denne kritiske Histories fire Bind tilsammen tæller 2825 Sider, saa udgjøre de nævnte Undersøgelser og Afhandlinger kun 2062 Sider. Resten optages af et Tillæg, Rettelser og Register.

Men 2062 Kvartsider — hvad kan der ikke siges paa dem! — hvad kan der ikke læres af, hvad saa lærd en Mand har sagt paa saa mange Blade! Og dog staar man uvis, forvirret og mismodig ved Slutningen af dette Værk; thi man staar uden Svar paa det Spørgsmaal: hvilket sikkert Udbytte har jeg vundet af Forfatterens og mit eget mejsommelige Arbejde? Alt bølger frem og tilbage imellem for og imod, enhver Mening, som nogensinde er udtalt om Danmark i Hedenold, kommer frem, den være nok saa løs og uberettiget. Den faar sin Bemærkning, der ofte strax tages tilbage igjen for paa ny at komme frem og atter gjøres tvivlsom.¹⁾ Grunden til dette vaklende og tvivlraadige er den samme som ved de foregaaende Værker: Suhms Opgave er for vid, — den er uden Grænser, og den rette Kritik mangler. Suhm antyder det selv i Fortalen til 1ste Bind. Det, der skulde være Grundlaget, en kritisk Prøvelse af Kilderne, opsatte han, og det blev aldrig udført. Forfatteren kaster sig over Indholdet af de uhyre Stofmasser, som hans mageløse Lethed i Læsning og i Opfattelse har sat ham i Stand til at samle; og hans ligesaa enestaaende Lethed i at producere lader ham strax kaste alt paa Papiret, inden han har gjort

¹⁾ Exempel: Critisk Hist. II, p. 170 ff. Kong Frodes Historie. Man se navnlig p. 146: •For ret at komme ud af dette forvirrede Tøj om disse Froder.• Det rent tilfældige, vilkaarlige, holdningsløse i Suhms Kritik (o. s. v.) træder her frem paa en ret slaaende Maade. Naar alle Kilder gjælde for lige gode, naar Sagn gjælde for Historie, naar alt skal med, og naar alle Modsigelser skulle udjævnes, maa Vilkaarlighed nødvendig faa Overhaand.

sig Rede for den sande Værdi af de Kilder, fra hvilke han har hentet det; — thi alt skal med. «Jeg haver besluttet» — ytrer han i Fortalen til 2det Bind — «at udtømme, om muligt, alt, hvad der kan siges i vor gamle Historie.» Men naar alt skal med, maa jo nødvendig saare meget med alene for at forkastes; thi ellers drukner det vigtige i det uvigtige. Hvad skal Læseren f. Ex. gjøre med en Bemærkning som følgende (III, p. 8) om de fynske Herreders gamle Navne: «Vendeslet Herred, som synes at have Navn af Vendsyssel i Jylland; maaske de gamle Vandaler have en Gang levet i begge Lande; dog, denne Gjætning tør jeg ikke bygge paa.» Hvad er nu Forfatterens Mening? Det, han siger, er jo ikke andet end et af de hundreder og atter hundreder af øjeblikkelige Indfald, som fare gennem Tankerne hos enhver, der giver sig af med historisk Studium, og som gaa ligesaa hurtig, som de komme. Men hos Suhm fæstes de øjeblikkelig paa Papiret og blive staaende der, fordi han ikke har Tid til et Gjennemsyn af det skrevne. Angsten for, at Liv, Kræfter og Lykke ikke skulle slaa til, jager ham fra Bind til Bind. Det er i denne Henseende værd at lægge Mærke til, hvad han i den ovennævnte Fortale siger om sin Stils Mangler; thi det gjælder ikke alene om Sproget, men lige saa fuldt om Indholdet.

Dette er ikke det eneste, der forringer det Udbytte, Læseren burde have af dette Værk. En anden Hovedmangel er, at de kritiske Grundbegreber ikke staa klart for ham. Mythe, Sagn og Historie gaa i et; det historiske betyder hos ham det virkelige, og han arbejder bestandig paa at udskille dette formentlig virkelige af Sagn og Myther, uden at det falder ham ind, at det er Sisyphus's Arbejde, han paatager sig, fordi det efter disse Meddelelsesformers

Natur er umuligt. Hertil kommer hans — eller rettere hans Tids — Opfattelse af Mytherne, der lader ham i de mythiske Personer se Mennesker, hvis Liv og Gjæringer skulle bestemmes kronologisk, saa at Guder og Mennesker, Digt om Guderne og Sagn om Menneskene idelig sammenblandes, — ikke at tale om det rent vilkaarlige i Læren om de tre menneskelige Odin'er, der netop ved tilsyneladende Forklaring af, hvad der hverken skal eller kan forklares historisk, kun bringer Illusion.

Suhm selv bruger denne saakaldte kritiske Historie som Grundlag for den Fremstilling af Hedenold, han nu skrider til. For os ser jeg ikke, at der er en anden Brug af dette Værk end til Kundskab om alt, hvad der om Hedenolds Personer, Sagn og Steder har været ment, og ment om igjen, lige indtil Suhms Tid. Thi derpaa kan man forlade sig, at dette omtrent fuldstændigt vil findes hos ham. I denne Henseende er Registeret, der fylder ikke mindre end 404 Sider, af stor Værdi. Uden det vilde man lige overfor dette Værk befinde sig som Sømanden uden Kompas paa det vilde Hav i tykt og taaget Vejr.

Endelig kunde Suhm begynde paa sit store Hovedværk, der skulde fremstille Danmarks Historie fra Odin til den oldenborgske Kongeslægts Tronbestigelse. Helt har han dog ikke faaet denne Opgave løst. Hans Fremstilling gaar kun til Aar 1400; da bortrev Døden ham fra Fuldførelsen af det største litterære Værk, nogen dansk har paataget sig. Dog er saa meget udført, at det langt overgaar alt, hvad nogen anden har kunnet driste sig til at stille sig som Opgave.

Suhm selv fik ikke Udgivelsen af, hvad han havde bragt paa Papiret, endog blot halvt tilendebragt. Andre have besørget den sidste Halvdel, og først 30 Aar efter

Författerens Död er den sidste Tome traadt frem for Lyset. Værket hedder: *Historie af Danmark fra de ældste Tider*. Ved Peter Friederich Suhm. Det udkom i Kjøbenhavn fra 1782 indtil 1828 i 14 Kvarttomer.

De sex første Tomer fulgte rask nok paa hinanden; den 6te udkom 1793, den 7de og Begyndelsen af den 8de var trykt, da Kjøbenhavns Ildebrand den 5te Juni 1795 fortærede hele Oplaget af 7de Tome paa et eneste Exemplar nær, og alt, hvad der var færdigt af 8de. Dette maatte altsaa sættes forfra, saa den 7de Tome først udkom 1800 efter Suhms Død, dog med hans egen Fortale. Nu traadte Professor Abraham Kall til som Udgiver af den 8de og 9de Tome. Om de Vanskeligheder, der vare forbundne med at læse Suhms efterladte Haandskrifter, og om, hvorledes han i det hele har søgt at løse Opgaven med at udgive disse to Tomer, har Kall udtalt sig i Fortalen til 8de Tome, der udkom 1806.

Med den 9de Tome, der vel paa Titelbladet bærer Aarstallet 1808, men som i Virkeligheden først udgaves 1812¹⁾, frattraadte Kall, og Nyerup overtog Udgivelsen, da Werlauff, som han skulde havt til Medarbejder, ved saa meget andet Arbejde nødtes til at frasige sig Andel deri. Nyerup udførte ogsaa sin Opgave, skjønt langsomt nok, hvortil foruden Sagens egen Vanskelighed Tidernes Ugunst bidrog meget. Den 14de og sidste Tome udkom, som sagt, i Aaret 1828. Saa var Suhms hele efterladte Haandskrift trykt, men som alt bemærket, ikke hans hele Opgave løst; thi han naaede kun til Aar 1400, ikke til den af ham selv satte Grænse: det oldenborgske Kongehuses Tronbestigelse 1448.

¹⁾ Werlauff: Om Dannebrogssordenen p. 49, Anm. 1.

De syv første Tomer ere altsaa trykte under Forfatterens egne Øjne, saaledes som han vilde have dem. Den 8de og 9de staa ingenlunde tilbage for dem; de maa tværtimod betragtes som de bedst udgivne Dele af Værket. Suhm selv havde ikke kunnet anvende saa stor Flid og Omhu paa Udgivelsen som Kall, fordi han endnu ikke var færdig med Gjennemsynet af de sex sidste Dele eller med Forfattelsen af hele det paatænkte Værks Slutning. Ønsket, om at faa sin Opgave fuldstændig løst maatte med den tiltagende Alder jage ham fremad uden Rist og Ro, medens Abraham Kall kunde give sig bedre Tid til at dvæle ved Gjennemsynet. Kall har derfor ogsaa udført sit Arbejde med en paaskjønnelsesværdig Samvittighedsfuldhed. Nyerup traadte i Begyndelsen i Kalls Fodspor; men hvilket Arbejde kunde være mere trættende end at efterslaa alle Kilderne, især da Suhms Haandskrift synes i de sidste Tomer at have været ikke alene endnu vanskeligere end i dem, Kall bearbejdede, men endog mange Steder har manglet Henvisning til Kilderne, der altsaa ikke blot skulde efterses for at verificere Citaterne, men opledes, hvad der blev dobbelt vanskeligt, hvor Suhm havde benyttet utrykte Kilder uden at angive, hvor de vare at finde. Hertil kommer, at, om end Kall ikke havde sagt det, saa vise de senere Tomer, saaledes som de foreligge trykte, aldeles tydelig, at Suhms Manuskript til disse Tomer snarere kunde kaldes et Forarbejde end en afsluttet Udarbejdelse. Den ene Tilføjelse er sat ovenpaa den anden ofte med en flygtig Bemærkning, der viser, at Forfatteren har villet tage alt dette i nærmere Overvejelse. Texten er navnlig i disse sidste Tomer ikke sjælden bleven uforstaaelig, ja selvmodsigende ved Indskud paa Indskud. Som Exempel henviser jeg til Tome X, p. 733, eller til Tome XI, p. 45,

hvor man vil finde en Forvirring, der kun kan forklares ved Optagelsen af Randnoter i Texten. Nyerups Opgave indskrænkede sig derfor ikke udelukkende til at udgive, men krævede til Dels, at han bearbejdede Suhms Haandskrift. At dette maatte være ikke alene et højst trættende, men ogsaa et meget misligt Arbejde, er indlysende. Man kan derfor ikke altfor stærkt lægge ham til Last, at Udgivelsen af de sidste Tomer lader meget tilbage at ønske; hvorimod det maa paaskjønnes, at Nyerup har søgt at opveje Manglerne og give disse Tomer forhøjet Værdi ved betydelige Tillæg af hidtil utrykte Aktstykker, som Suhm vel for det meste havde benyttet, men som nu dog i Nyerups Udgave første Gang traadte fuldstændig frem for Lyset. De allerfleste vare hentede fra den Arne-Magnæanske Samling i Universitetsbibliotheket og fra Gehejmearkivet.

Saaledes lykkedes det endelig at frelse den sidste Halvdel af dette umistelige Historieværk fra den truende Undergang.

De 5 indledende Værker udgjøre, som anført, 9 Kvarttomer og en Foliotome; Hovedværket 14 tykke Kvarttomer. Det hele i alt 24 svære Tomer.

Værket om Folkenes Oprindelse udgjør . . .	356 Sider
Om de nordiske Folks Oprindelse	320 —
Om Odin	382 —
Værket om de fra Norden udvandrede Folk	
1ste Tome	630 —
2den Tome	159 —
Critisk Historie af Danmark	
1ste Tome	566 —
2den Tome	886 —
At overføre . . .	3,299 Sider

	Overført . . .	3,299 Sider
3dje Tome	964	—
4de Tome	56	—
Texten i Tabellerne	451	—
<hr/>		
De indledende Værker	4,770	Sider
Historie af Danmark		
1ste Tome	588	Sider
2den Tome	606	—
3dje Tome	792	—
4de Tome	780	—
5te Tome	648	—
6te Tome	299	—
7de Tome	719	—
8de Tome	688	—
9de Tome	735	—
10de Tome	960	—
11te Tome	866	—
12te Tome	330	—
13de Tome	774	—
14de Tome	492	—
<hr/>		
Hovedværket	9,277	Sider

Det hele Værk 14,047 Sider;

foruden Tabeller, Bilag af Aktstykker og Registerne. Alt dette har denne ene Mand skrevet og til dels udgivet, — foruden saa mange andre Skrifter, at de samlede fylde 15 Oktavbind!

Betragter man Form og Indhold af denne Danmarks-historie nærmere, finder man, at Indholdet strækker sig langt videre end til det egentlige danske Rige. Efter at Værket er kommet igjennem den rene Sagntid, hvor der

ikke kan være Tale om anden Kronologi end den vilkaarlig bestemte Følgeorden i Kongerækken, antager det Form af en Aarbog, hvor hvert Aars Tildragelser ere henførte til tre Afdelinger; den første indeholder, hvad der nærmest angaar og er forefaldet i Danmark selv; den anden, hvad der er gaaet for sig i Holsten og de nærmeste Dele af Tyskland, saa vidt det har berørt Danmarks Historie eller danske Personer. Derhos vendes Blikket stadig imod Paven, der jo stod i nøjeste Forhold til den danske Kirke og Stat i Middelalderen. Den tredje Afdeling optager Begivenhederne i Norge og dets Kolonier: Island, Ørkenøerne og de andre Øer i Nordhavet eller vest for Skotland; tillige følger den Nordboerne i Udlandet, — medtager altsaa meget af Frankrigs, Spaniens og Italiens, de britiske Øers og Nederlandenes, Ruslands og Østersølandenes Historie. Denne Form, der fører Fortællingen frem fra Aar til Aar, hvert Aars Begivenheder igjen afdelte i sine Rubrikker, er ikke den højeste Form for historisk Fremstilling. Suhms Værk kan ikke kaldes en pragmatisk Historie. Begivenhedernes Gang, de handlende Personers Færd og de Forhold, hvori de optræde, er jo vel foregaaet i Tiden, men har ikke været slavisk bundet til Kalenderen. Naar Fremstillingen lægger denne til Grund, afbryder den meget ofte Fortællingens Sammenhæng. Ved Aarets Slutning stanser, ved Aarets Begyndelse gjenoptages Fortsættelsen af de afbrudte Rubrikker i den en Gang vedtagne Rækkefølge, eller nyt indskydes, uden Hensyn til, at naar saa en ældre Begivenhedsrække i sin Tid gjenoptages, er Fremstillingens Sammenhæng forstyrret ved, at andet er kommet ind imellem det i forrige Aar afbrudte og dets Fortsættelse i næste Aar. Men denne Ulempe har Suhm været sig

fuldt bevidst¹⁾); naar han dog har valgt Aarbogsformen, er det sket, fordi han ikke kunde vælge nogen anden. Pragmatisk at gjennemarbejde den uhyre Stofmasse af et saa umaadeligt Indhold var umuligt for den enkelte Mand. Ingen menneskelig Tanke formaaede at gjennemtrænge dette Bjerg af indsamlet Stof saaledes, at den skuede de bevægende Kræfter, de bestemmende Motiver, den hele indre Sammenhæng i Samfundets Bevægelser og de enkeltes Handlinger. Og om nogen havde formaaet dette, vilde Tid og Kræfter ikke have forslaaet til at fremstille det saaledes, at Læseren blev virkelig delagtig i Forfatterens Indsigt, især da dette vilde have krævet en uendelig Række af Bevisførelser og Undersøgelser, der vilde have udvidet Værket ud over Mulighedens Grænser. Der kunde for Suhm ikke være andet at gøre, hvis han skulde tænke paa at komme til Ende med sin Opgave, end at sammenstille Stoffet i de simpleste Former for at tilvejebringe den Orden, uden hvilken den kaotiske Masse vilde være ubrugelig. Værket er derved blevet et Magazin, men et vel ordnet Magazin, hvor Gjenstandene ere henstillede i et bestemt Schemas Rubrikker og derfor lette at finde især for den, der søger dem efter Registeret. I Danske Magazin er netop Tilfældigheden Principet: der meddeles, hvad der kommer for Haanden, i den Rækkefølge, hvori det præsenterer sig for Meddeleren. I Suhms Værk er Principet Fuldstændighed og Orden efter Tidsfølgen. Dette om Værkets Aarbogsform gjælder fornemmelig om de Tomer, der omfatte Middelalderens Historie. Thi fra først af har Forfatteren virkelig tænkt paa en pragmatisk Fremstilling,

¹⁾ Fortalen til 2den Tome: „Vilte nogle derfor snarere kalde mit Værk en Aarvog end en Historie, saa er det mig ikke imod.“

hvad der i de to første Tomer, som handle om Hedenold, ogsaa bedre lod sig udføre, fordi de allerfleste foreløbige Undersøgelser allerede forefandtes i den Critiske Histories fire Tomer.

Kilderne til Suhms Værk lade sig kun angive paa én Maade, i det mindste i et mundtligt Foredrag: Kilderne er alt, hvad der indtil Suhms Tid var fremkommet ikke alene i Nordens, men i Europas Litteratur om Danmark og danske. Hvilke Skrifter, trykte og utrykte, eller Dele af Skrifter Suhm har benyttet, maa ses af Værket selv. Der kan ved Suhms Værk ikke som ved Saxos eller Hvitfelds være Tale om at oplede og angive de samlede og benyttede Bøger eller Traditioner. Derimod kan der spørges om den Brug, Suhm i denne Danmarkshistorie har gjort af sine Kilder. Og da kommer man til den samme Erkjendelse som ved Studiet af de indledende Tomer: det Fundament mangler, der alene kunde give den fulde Sikkerhed i Brugen af Værket, den rette Tillid til Rigtigheden af Forfatterens Fremstilling, fordi denne ikke er bygget paa en gennemgribende Kritik af Kilderne, i det mindste af Hovedkilderne. Jeg dadler ikke Suhm derfor: intet enkelt Menneskes Liv og Kræfter havde været tilstrækkelige til at udføre begge Opgaver: at samle Stoffet i det Omfang, Suhm havde sat sig til Opgave, og kritisk at sigte dette Stof og bestemme Enkelthedernes Værd og Betydning for historisk Erkjendelse. Suhms Danmarks-historie er derfor vistnok et Kildeskrift — for mange af os Kildeskriftet; men det er en Kilde, enestaaende i Rigdom, ikke i Renhed. Mere kunde det ikke være, saa at vi maa takke Forfatteren, som Hvitfeld, fordi han har givet os, hvad han havde, uden at lægge an paa at gjøre sit Værk til andet end, hvad han formaaede.

Hvad jeg her har sagt, maa ikke forstaas, som om Suhms Blik ingensinde har trængt ind i Begivenhedernes Sammenhæng, eller som om hans Opfattelse af dem er sløv, hans Domme altid overfladiske. Dette er langt fra ikke Tilfældet. I det enkelte træffer han ofte det rette, — hvor skulde det være andet med saa lyst et Hoved og saa omfattende Kundskab? Langt mere end i Sammenføjningen af Husets enkelte Dele savner man Kritiken i dets Grundvold.

Og man savner, som i de indledende Værker, tillige Klarhed i de historiske Grundbegreber, hvad der dog mere maa skrives paa Tidens end paa Forfatterens Regning. Mythe og Sagn forstod Suhm lige saa lidt som hans samtidige at adskille indbyrdes eller at skille fra Historie; derfor har han idelig stræbt at drage dem ind i Historien ved at udfinde deres faktiske Indhold; — eller rettere: han har forstaaet Sagn og Myther haandgribelig, realistisk, som troværdige Meddelelser om virkelig skete Ting, dog at han var altfor emanciperet fra de ældre Tiders naive Tro til ikke at fjærne fra Fortællingerne det fysisk umulige, det mirakuløse, hvilket han anser for ydre Tilsætninger, der ved Misforstaaelser efterhaanden ere paahæftede det overleverede. At Mythen er Digt, at det vidunderlige netop er væsentligt for den som et Værk af en udisciplineret Indbildningskraft, — at det vidunderlige derfor i den ubevidste Folkedigtning er et med Fortællingen, sammensmeltet med den til uopløselig Enhed, — at det vidunderlige hører til den mythiske Fortællings Væsen: det vidste Suhm og Suhms Tid ikke. Derfor optager han frejdig og naivt Sagnenes og Mythernes forment Indhold som historisk i sin Fremstilling, opererer med det som med ægte historisk Stof, sætter det, som ikke ved af Tid

og Sted, ind i sit kronologiske Schema, bortkaster vilkaarlig, hvad han ikke kan bruge af Fortællingen, kombinerer Resten med den øvrige Beretning, ja bygger videre paa den som paa sikker historisk Grund. Men ser Læseren ret til, faar han dog ikke andet brugeligt Udbytte af saaledes behandlede Digtninger end den Tanke: ja saaledes kunde det muligen være gaaet til, dersom vi her virkelig havde en Overlevering om Kjendsgjæringer for os, ikke enten ganske frie Skabninger af Fantasien eller fantastiske Omkalfatringer af Meddelelser om noget virkeligt. Men hvilket Udbytte for Historien kan der vindes af slige Muligheder, der betinges af vilkaarlige Forudsætninger? Her fører ingen Bro over Kløften mellem Mulighed og Virkelighed.

Paa Suhms Opfattelse af Myther og Sagn have Saxo og Snorro kjendelig havt bestemmende Indflydelse, navnlig Versene i begges Værker. Han betragter de ældste Vers som den sikreste Kilde til Kundskab om Hedenold. Rigtigheden heraf vil jeg paa dette Sted hverken indrømme eller bestride; men det er vist, at han udstrækker denne Tro paa Digtningens Troværdighed ud over det tilbørlige, naar han ogsaa overfører den til Middelalderens Folkeviser. Af disse have vi dog saa meget, at en selvstændig Dom over deres Natur er mulig, medens de enkelte Vers fra Hedenold snarere kunne bruges, eller misbruges, som historiske Kilder. Der findes vel hos Suhm modsigende Ytringer om Folkeviserne; men i det hele kan han dog ikke løsrive sig fra den Tanke, at de ere historiske Monumenter, hvor det faktiske af Indholdet lader sig adskille fra de fantastiske Tilsætninger og saa kan bruges som historisk. Man se f. Ex., hvorledes han¹⁾ drager de ophøjede, gri-

¹⁾ I 1ste Tome S. 279 ff.

bende Sagn og Sange om Vølsunger og Gjukunger fra Fantasiens mythiske Halvdunkelhed ned i den prosaiske Virkeligheds Middagslys, hvor de miste al Farveglansen og dog ikke give Læseren Tro paa noget historisk virkeligt til Gjengjæld for, at Nydelsen af den høje tragiske Digtning forstyrres. Et andet Exempel er Digtet hos Saxo om Vildbjørnen, der bortførte Kongedatteren og blev Stamfader for den Slægt, som med Svend Estridsen besteg den danske Trone.¹⁾ At vi her have et Digt for os, er indlysende; men Suhm gaar ligefrem ind paa Langebeks Gjætning²⁾, at Vildbjørnen er ingen anden end den svenske Kongesøn Styrbjørn, og paa denne Antagelse, der ikke støtter sig paa noget som helst Vink hos Saxo, bygger han et Slægtregister, der gjør de danske Konger til Ætlinger af Upsalakongerne.

Og vil man have en Prøve paa Miskjendelse af vore Folkeviser fra Middelalderen, henviser jeg til Valdemar Sejrs Historie.³⁾ Vi møde her den yndige Vise om Dronning Dagmars Død:

«Dronning Dagmar ligger i Ribe syg;

Til Ringsted monne de hende vente.»⁴⁾

Hvor levende skildrer den ikke Kong Valdemars Sorg, hvor gribende den henfarne Dronnings Renhed og Uskyld, der ikke har andet at bøde for i Skjærsilden, end at hun har snørt sine smaa Silkeærmer om Søndagen! Man skulde ikke tro, at Poesien her lod sig misforstaa; og dog har Suhm forvandlet den til den krasseste Prosa: Dagmar var kun daanet, da Kongen ankom til Dødslejet; hun vaagnede

¹⁾ Saxo, 10de Bog, i Müller-Velschows Udgave p. 522.

²⁾ Script. Rer. Dan. III, p. 287, not. m.

³⁾ Hist. af Danmark IX, p. 206.

⁴⁾ S. Grundtvig II, p. 216.

op af Besvimelsen og talte med ham, inden hun døde! Altsaa Digtets gribende Skildring af Kongens Sorg, der er saa dyb og stærk, at den bevæger Himlen selv og kalder den hensovede tilbage fra Skjærsilden, bliver til, at Valdemars høje Raab vækker den daanede af Dvalen. Og det saaledes prosaiserede Digt benyttes nu som historisk Kildeskrift, der giver Suhm Anledning til en lille kronologisk Undersøgelse. En større Miskjendelse af Poesiens Væsen kan næppe tænkes.

Men fordi man ikke kan lukke Øjnene for disse og andre Mangler og Svagheder i Suhms Værk, vilde det være ikke alene urigtigt, men taabeligt, om man vilde skyde det til Side som et Foster af en uoplyst Tids forældede og overvundne Anskuelse. Omfanget af hans Værk, Massen af den Kundskab, han meddeler, vil altid gjøre ham og det umisteligt. Hundrede Aar ere hengaaede, siden han udsendte sine første Tomer, men endnu vender enhver, der søger Oplysning om vor ældre Historie, sig først til ham; og saaledes vil det sandsynligvis vedblive ogsaa i Fremtiden, thi det er vel ikke for dristig en Forudsigelse, at Danmark ikke tør vente sig en ny Suhm, der gjør den gamles Gjerning om igjen ved at samle det hele historiske Stof i en saadan Række af stærke Kvarter.